

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Matyáš Borovský

**Podání ruky „vzteklému psu Blízkého východu“: Vztahy mezi
Kaddáfího Libyí a Východním blokem na příkladu
Československa**

A Handshake with „the Mad Dog of the Middle East“: Relations
of Qaddafi’s Libya and the Eastern Bloc on the Example of
Czechoslovak Socialist Republic

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce, PhDr. Janu Kourovi, Ph.D, za podporu, inspiraci a vstřícnost, kterými výrazně dopomohl k vyhotovení následujícího textu. Rád bych též poděkoval mé rodině za trpělivost a zázemí, jež mi poskytuje. V neposlední řadě bych rád vyjádřil dík slečně Johaně Lhotákové za korekturu a také všem přátelům, kteří mi radili, komu na těchto řádcích děkovat.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Broumech, dne 18. dubna 2020

.....

Bc. Matyáš Borovský

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá otázkou styků Východního bloku a Libye na příkladu Československa v letech 1969 až 1989. V textu je na základě analýzy archivních pramenů vylíčena spolupráce socialistických států a libyjského režimu Muammara Kaddáfího s hlavním důrazem na československou stopu. Sledovány jsou základní druhy kooperace, především politická, ekonomická, vojenská a v menší míře i spolupráce kulturní. Smyslem práce je představit Československo jako tzv. malého hráče v rámci mezinárodní politiky období studené války, přičemž autorovým cílem je ukázat, že navzdory klasickému pojetí studenoválečného konfliktu jako soupeření dvou monolitických bloků, ČSSR ve své zahraniční politice vykazovala směrem k zemím třetího světa jistou míru autonomie. Text se snaží poukázat na to, že studená válka nebyla jen ideologické soupeření západního kapitalismu s východním komunismem, ale v rámci tohoto souboje docházelo k četným aktům pomoci států Východního bloku zemím Severní Afriky, potažmo zemím třetího světa, v tomto případě konkrétně Libye. Za účelem vyhotovení této práce byly využity prameny z českých archivů společně s množstvím tuzemské i zahraniční literatury.

Klíčová slova

Kaddáfí, Východní blok, Československo, zahraniční politika, studená válka, obchod, experti, speciální materiál

Abstract

Presented thesis discusses the relationship between the Eastern bloc and Libya, using the Czechoslovak model as an example. On the basis of analysis of archive documents this text describes the cooperative process between socialist states and the regime of Muammar Qaddafi within the period of 1969-1989. The emphasis is put on political, economical, military and, to some extent, cultural aspects of mutual relationship between said countries. The purpose of this thesis is to present Czechoslovakia as a so called „small player“ in the context of international politics of the Cold war. The author is aiming to show that, contrary to the orthodox explanations of the Cold war as a conflict of two monolithic blocs, Czechoslovakia was capable of limited autonomy within the frame of her foreign policy, especially towards third world countries. Therefore, more than simply presenting the Cold war as an East-West process, this thesis works with a North-South view. The point of this perspective is that the Cold war itself was not just a clash of superpowers, but was also comprised of acts of international help from Eastern bloc states to, among others, the North African countries such as Libya. To complete this task, the author worked with archive materials of Czech provenance, as well as domestic and foreign literature.

Key words

Qaddafi, Eastern bloc, Czechoslovakia, foreign policy, Cold war, trade, experts, military export

Obsah

1	Úvod.....	7
	1.1 Použité zdroje a literatura	10
2	Cesta ke spolupráci	15
	2.1 Československo v Libyi před Kaddáfího revolucí.....	15
	2.2 Kaddáfího převrat	17
3	Období nedůvěry 1970–1973.....	21
	3.1 Mezinárodní kontext	21
	3.2 Čekání na změnu.....	24
	3.2.1 Počátky obchodních styků	28
	3.2.2 Práce ve „zfanatizovaném arabském světě“	34
4	Opatrná spolupráce 1974–1976	40
	4.1 Návštěvy jako základ spolupráce.....	40
	4.2 Využit každé možnosti vlivu na libyjské vedení	47
	4.3 Nic než „speciál“	52
5	Pragmatické přátelství 1977–1985.....	56
	5.1 Egypt, Čad, Reagan a <i>džamáhíríja</i>	56
	5.2 Labilní spojenec – vzestup a pád libyjského zákazníka.....	59
	5.3 Akce „LITOMYŠL“ a rezidentura „ROPA“	77
6	Epilog vztahů 1986–1989	90
7	Závěr	94
8	Seznam pramenů a literatury.....	98
9	Seznam použitých zkratk	103

1 Úvod

V této práci se budu věnovat kooperaci mezi státy Východního bloku, zejména Československa, a Libyjskou arabskou republikou (LAR), respektive Libyjskou arabskou lidovou socialistickou *džamáhíríjí* (LALSD).¹ Československo i Libye prošly koncem šedesátých let minulého století turbulentním vývojem. První jmenovaná země nastoupila cestu k tzv. normalizaci skrze invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, ve druhé jmenované byla pak téměř přesně o rok později vojenskou revolucí svržena monarchie a vyhlášena republika v čele s Radou revolučního velení a zejména mladým důstojníkem Muammarem Kaddáfím.

Pro státy Východního bloku nebyla již v tu dobu Afrika neznámou oblastí. Samo Československo bylo na tomto kontinentě, v Maghrebu i na Blízkém východě, v šedesátých letech 20. století velmi aktivní. Mezi severoafrické země, kde bylo komunistické Československo zainteresováno, můžeme počítat například Alžírsko či Maroko.² Oproti tomu vztahy s Libyí nebyly rozvinuty vůbec, nebo jen velmi povrchně. Změna přišla až s rokem 1969 a Kaddáfího revolucí.

Libye získala svou nezávislost v roce 1951 poté, co byla nejprve italskou kolonií a po druhé světové válce pod správou Velké Británie a Francie. Již za vlády krále Idríse byly objeveny a těženy velké zásoby ropy, kterými Libye disponovala. Do roku 1969 ovšem libyjskou ropu těžily převážně zahraniční, zejména britské těžářské společnosti. Navíc Britové a Američané měli značný vliv na Idrisovu monarchii prostřednictvím dvou vojenských základen v Tobrúku, resp. ve Wheelus Field. Libye byla tedy jako kapitalistická a prozápadně orientovaná země pro Československo spíše nepřátelským územím bez potenciálu na diplomatické a obchodní partnerství. To se ale změnilo po Kaddáfího převratu z 1. září 1969. Libye se postupně chopila svých ropných polí a její pozice na mezinárodní obchodní scéně rychle sílila. Krom toho, že libyjský kapitál přilákal množství zahraničních investorů, politicky nevyjasněná pozice režimu prakticky ihned přitáhla pozornost dvou hlavních aktérů studené války, tedy Spojených států amerických a Sovětského svazu. Kaddáfího lavírování mezi Západem a Východem, jeho

¹ Libyjská arabská republika byl oficiální název Libye od roku 1969 do roku 1977. Poté Libye přijala pojmenování Libyjská arabská lidová socialistická *džamáhíríja*.

² Zde zejména podpora Fronty národního osvobození (FNO) během padesátých a šedesátých let minulého století či vyvážení zbraní a vojenského materiálu do Maroka. Viz ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 21-41; s. 50-67.

vyhlášení tzv. „Třetí univerzální teorie“ a jeho avanturistická zahraniční politika činily z Libye jakési *infant terrible* mezinárodní scény. Sám Muammar Kaddáfí si pak od amerického prezidenta Ronalda Reagana vysloužil přezdívku *Mad dog of the Middle East*, tedy „vzteklý pes Blízkého východu“. O to zajímavější je pohled na to, jak se s tímto nevyzpytatelným partnerem sbližovalo komunistické Československo.

Dosavadní zkoumání diplomatických aktivit států bývalého Východního bloku směrem k zemím třetího světa bylo do značné míry poznamenáno tím, že státy jako Československo byly brány za pouhé satelity Sovětského svazu. Předpokládalo se tedy, že jejich zahraniční politika či obchod byly plně pod kontrolou sovětského mocenského aparátu.³ V poslední době se ovšem v české i zahraniční historiografii objevuje nový směr zkoumání aktivit Východního bloku na mezinárodním poli mezi lety 1948 a 1989.⁴ Tato práce má ambici se zapojit do tohoto nového proudu, který se snaží poukázat na to, že Československo v době studené války aplikovalo určitý autonomní přístup vůči zemím třetího světa, zde na konkrétním příkladu Libye.

Cílem předkládaného textu není pouhý souhrnný výčet vzájemných diplomatických vztahů, nýbrž analyzovat vztah Libye a Československé socialistické republiky (ČSSR) komplexně a v několika odlišných rovinách. První rovinou zkoumání je obecná úroveň a charakter vzájemných politických styků. Zde půjde především o to, do jaké míry oba státy zastávaly společné mezinárodně politické či ideologické názory a sledovaly stejné cíle v kontextu mezinárodní politiky. Druhou rovinou jsou styky obchodní, které, jak ještě uvidíme, tvořily ve vztahu Praha-Tripolis významnou položku. Předmětem zkoumání bude i „nejnižší“ rovina styků, tedy problematika československých občanů v Libyi a libyjských občanů v ČSSR. Pozornost zaměřím na to, zda byla spolupráce obou zemí motivována ideologickým přátelstvím a sbližováním, nebo zda se jednalo z jedné či druhé strany o pragmatické partnerství za účelem vzájemné obchodní výměny, tedy ekonomického profitu. Předmětem zkoumání bude také úroveň samostatnosti československých aktivit vůči libyjskému partnerovi.

Chronologické vymezení práce, jak je již uvedeno v názvu, leží mezi lety 1969 a 1989. Počáteční rok je dán již zmíněným Kaddáfího zářijovým převratem a ukončením

³ S touto tezí do jisté míry pracuje například v této práci hojně citovaná publikace ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

⁴ Více k tomuto směru např. MUEHLENBECK, Philip E. – TELEPNEVA, Natalia (eds.), *Warsaw Pact Intervention in the Third World: Aid and Influence in the Cold War*, London: Bloomsbury Publishing, 2019, případně KOURA, Jan, *Rozdělený ostrov: Studená válka a kyperská otázka v letech 1960-1974*, Praha: Epoque, 2019.

československých reformních snah a nastoupení procesu normalizace. Rok 1989 potom označuje pád komunistického režimu v Československu a faktický konec studené války. I pro Kaddáfího režim byl tento rok do jisté míry přelomový, neboť po bombovém útoku na let Pan Am 103 byla proti Libyi rozpoutána mezinárodní kampaň s cílem potrestat a „umravnit“ tamní proteroristický režim.

Tato práce vychází ze současných metodologických směrů ve zkoumání studené války. Zejména se opírá o koncept tzv. menších hráčů, který nabourává vidění světa po druhé světové válce jako bipolárního uspořádání, a naopak vyzdvihuje úlohu některých „satelitních“ zemí, zejména pak států Východního bloku. Pro tento koncept užil Tony Smith pojem „pericentrismus“, jenž zatím není v historiografii příliš využíván.⁵ Vzhledem k tomu, že v práci postupuji chronologicky od roku 1969 až do roku 1989, bude využita progresivní metoda.

Na výše uvedených rovinách zkoumání chci zejména hledat odpovědi na tyto okruhy otázek: 1) zda spolupráce Československa a Libye byla oboustraně prospěšná či nikoliv, 2) s jakými motivy a za jakými cíli vstupovaly obě země do užší vzájemné spolupráce, 3) jestli se oběma partnerům dařilo své cíle naplňovat, 4) do jaké míry byla spolupráce obou států ovlivněna mezinárodními událostmi. Ke sledování vymezené problematiky přistupuji s tím, že Československo disponovalo jistou omezenou samostatností v rozhodování v rámci mezinárodních vztahů. Abych tuto hypotézu prokázal, budu se ve své práci na všech zmíněných rovinách zaměřovat na to, zda se v nich určitá míra autonomie vyskytovala. S ohledem na povahu zkoumaných pramenů se bude jednat především o jevy na úrovni rozvědné činnosti a obchodní výměny.

Jak již bylo předesláno, v práci nebude opomenuta ani role některých dalších zemí Východního bloku a zejména Sovětského svazu. Vztahy Tripolisu a Moskvy hrály velmi důležitou roli i pro navazování československo-libyjských styků, a to především v období let 1970–1974.

Obsahově je práce dělena do pěti hlavních kapitol. V první bude stručně představena Kaddáfího revoluce, následný vývoj a směřování libyjského režimu. Tato úvodní kapitola má čtenáři posloužit k obeznámení se základními prvky Kaddáfího vlády. Druhá kapitola již bude věnována libyjsko-československým vztahům, konkrétně období let 1970 až 1973. Toto časové rozpětí jsem s ohledem na styky obou zemí pojmenoval

⁵ SMITH, Tony, *New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War*, in: *Diplomatic History*, roč. 24, č. 4, Fall (2000), s. 567–591, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24914140>. [cit. 17. 3. 2020]

jako „Období nedůvěry“. Třetí část s názvem „Opatrná spolupráce“ pojednává o zvýšené snaze ČSSR navazovat styky s Libyí zejména po obchodní linii. Zvláštní zřetel je zde upřen na rostoucí vůli k mezivládním jednáním na vysoké a nejvyšší úrovni. Čtvrtá kapitola je věnována letům 1977–1985. Toto časově nejdelší a zároveň nejplodnější období z hlediska vzájemné spolupráce obou zemí bude analyzováno zejména z hlediska rostoucí vědecko-technické spolupráce, ale hlavně s ohledem na tzv. vojenskou pomoc, tedy spolupráci na úrovni prodeje speciálního materiálu⁶ a angažmá československých vojenských i civilních expertů v Libyi. Vzhledem k tomu, že z Československa bylo do Libye vysíláno velké množství specialistů po vojenské a civilní linii, hlavním předmětem mého zájmu budou experti vysílání na pracoviště vojenského charakteru, konkrétně tedy letci, letečtí školitelé, opraváři bojové techniky apod. Považuji ovšem z hlediska vztahů obou států za důležité alespoň v určité míře zmínit i civilní sektor, v případě Libye zejména zaměstnance Podniků zahraničního obchodu (PZO) Stojexport a Geoindustrie, případně zdravotnický personál vysílaný v rámci Polytechny. Poslední kapitola je věnována určitému epilogu československo-libyjských styků, které po roce 1986, kdy se Libye stala terčem útoku Spojených států, spíše stagnovaly či ochabovaly. Ve všech úsecích této práce bude zohledněna i role ostatních zemí Východního bloku v „libyjské otázce“. Jednotlivé případy poslouží ke srovnání aktivity socialistických států v Libyi.

1.1 Použité zdroje a literatura

V současné době se k tématu této práce vztahuje poměrně omezené množství odborné literatury. Z české historiografie by to byla především již výše jmenována publikace Petra Zídka a Karla Siebera, ve které je Libyi věnována kratší kapitola. Téma vojenského angažmá Československa v Libyi se objevilo v diplomové práci Milana Vyhlídala.⁷ Ze starší literatury lze zmínit publikace Ivana Hrbka a Inge Dankovičové, které jsou ovšem poměrně obecné a zabývají se vývojem Libye jako takové. Spolupráci s ČSSR je zde věnován jen malý prostor.⁸ Z novějších prací je potom nutné zmínit *Dějiny*

⁶ Označení „speciální materiál“ se obecně užívalo pro vojenské vybavení. V případě Libye šlo mimo jiné těžkou techniku, tanky, letadla, ale také samopaly a výbušniny.

⁷ VYHLÍDAL, Milan, *Československá pomoc při výstavbě vojenského školství v arabském světě v letech 1948–1989*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně, 2010.

⁸ DANKOVIČOVÁ, Inge, *Libye*, Praha: Pressfoto, 1980; HRBEK, Ivan, *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja*, Praha: Svoboda, 1982.

*Libye*⁹ a *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Irán v procesu transformace*¹⁰ Eduarda Gombára. Za zmínku stojí určitě i kniha Miroslava Belicy *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*.¹¹ Belica byl činný v oblasti Libye v osmdesátých letech a jeho kniha je jakýmsi vzpomínkovým pohledem a zároveň pokusem o shrnutí vývoje československo-libyjských vztahů. Kniha Stanislavy Procházkové *Pod zelenou vlajkou aneb zdravotní sestrou v Libyi*¹² je taktéž memoárovým příspěvkem ke studiu života československých expertů. V zahraniční historiografii se objevují studie a monografie na témata spojená buď s konflikty mezi západními státy a Kaddáfího Libyí, nebo analýzy vývoje libyjského režimu jako takového.

K vyhotovení této diplomové práce mi z odborné literatury dopomohla především zmiňovaná publikace P. Zídka a K. Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*¹³. Kapitola o Libyi se v této monografii zabývá především spoluprací ČSSR a Libye ve speciální oblasti, nicméně tvoří velmi dobrý základ pro mé vlastní bádání. Již klasickým autorem v oblasti Blízkého východu a Afriky je Eduard Gombár. Jeho zmíněné knihy tvoří velmi přehledný příspěvek k historii tohoto regionu a Libye zvláště. Zároveň se v Gombárových knihách objevují i zmínky o obchodních kontaktech Libye a ČSSR, opět zejména v oblasti speciálního materiálu. Karla Siebera musím zmínit ještě jednou, neboť i jeho studie týkající se vztahů ČSSR a Libye v letech 1969–1979 byla velkým přínosem pro mou práci.¹⁴ Sieber nicméně přistupuje k československým aktivitám v Libyi „tradičním“ pohledem, tedy že ČSSR se angažovala v Libyi pouze do té míry, do které jí to bylo dovoleno od sovětského velení. V české kotlině doposud vyšla také důležitá studie Pavla Žáčka, která pojednává o vytvoření rezidentury s krycím názvem „ROPA“ v Tripolisu a o některých aspektech vojenské spolupráce mezi Libyí a ČSSR.¹⁵ Jedná se o první a dosud podle mého zjištění jedinou studii, která k problematice libyjsko-československých vztahů využívá prameny z Archivu bezpečnostních složek.

⁹ GOMBÁR, Eduard, *Dějiny Libye*, Praha: NLN, 2015.

¹⁰ GOMBÁR, Eduard, *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Irán v procesu transformace*, Praha: Karolinum, 2001.

¹¹ BELICA, Miroslav, *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*, Praha: Epoque, 2018

¹² PROCHÁZKOVÁ, Stanislava, *Pod zelenou vlajkou aneb zdravotní sestrou v Libyi*, Praha: Triton, 2001.

¹³ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

¹⁴ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojení. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969–1979*, In: Historický obzor, č. 9–10 (2000), s. 226–233.

¹⁵ ŽÁČEK, Pavel, *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, in: Paměť a dějiny, roč. 5, č. 3 (2011), Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, s. 74–86.

Ze zahraničních titulů jsem využil zejména studie polského historika Przemyslaw Gasztolda-Seń k tématu angažmá Polské lidové republiky (PLR) v Libyi.¹⁶ Na tomto místě bych rád vyjádřil dík panu Gasztoldovi-Seń za laskavé poskytnutí všech jeho studií k tomuto tématu. Z cizojazyčných publikací bych ještě zmínil komplexní monografii o vývoji Kaddáfího režimu z pera Geoffa Simonse *Libya: The Struggle for Survival*.¹⁷ Simonsova kniha je velmi zdařilým příspěvkem ke studiu libyjského režimu a zejména jeho konfliktu s USA a Velkou Británií. Objevují se zde ovšem i širší analýzy Kaddáfího politického přesvědčení a směřování. Skvělý výzkum týkající se avanturistické politiky libyjského vůdce najdeme též ve studii *Tactical Flexibility: Libyan Foreign Policy Under Qadhafi, 1969–2004*¹⁸ Steva Stottlemyreho. K problematice Libye za vlády Muammara Kaddáfího, případně její účasti na podpoře mezinárodního terorismu je k dispozici stále poměrně omezené množství zahraniční literatury.

Krom již zmíněných prací se zahraniční historici zaměřují zejména na konflikt Kaddáfího Libye se Spojenými státy¹⁹ či s Velkou Británií²⁰ a vycházejí při tom především z pramenů západní provenience. Pokud se zmiňují o roli Sovětského svazu či Východního bloku v Libyi, jedná se pouze o velmi okrajová zjištění, neboť jejich práce nevychází z dokumentů dostupných v těchto zemích.²¹ Ani v české historiografii zatím neexistuje komplexní analýza aktivit států Východního bloku, popřípadě Československa, v Kaddáfího Libyi. Tato práce si klade za cíl být právě touto „první“ analýzou, která vychází ze široké škály v některých případech až teprve v nedávné době odtajněných dokumentů.

¹⁶ Za všechny zde uvedu tuto, mnou ponejvíce využívanou, studii: GASZTOLD-SEŃ, Przemysław. *Kontrwywiadowcza ochrona polskich kontraktów wojskowych w Libii w latach 80.*, In: SKÓRA, Wojciech - SKUBISZ, Paweł (eds.), *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, č. II, Szczecin: IPN, 2015.

¹⁷ SIMONS, Geoff, *Libya: The Struggle for Survival*, London: Macmillan Press, 1996.

¹⁸ STOTTLEMYRE, Steve, *Tactical Flexibility: Libyan Foreign Policy Under Qadhafi, 1969-2004*, in: *Digest of Middle East Studies*, roč. 21, č. 1. (2012), s. 178–201.

¹⁹ DAVIS, Brian Lee, *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, New York: Praeger, 1990.

²⁰ RONEN, Yehudid, *Libya's Conflict with Britain: Analysis of a Diplomatic Rupture*, in: *Middle Eastern Studies*, roč. 41, č. 2 (2006), s. 271–283, dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4284446>. [cit. 15.1.2020]; JUREŃCZYK, Lukasz, *Great Britain Against Libya's State Terrorism in the 1980's*, in: *Historia i Polityka*, č. 24 (2018), s. 61–71.

²¹ O vztazích Sovětského svazu a Libye pojednávají pouze dvě detailnější studie. První z nich ovšem kvůli datu svého vzniku pokrývá pouze malou (a dle mého soudu ne tolik podstatnou) část období sledovaného v této práci. Jedná se o německou studii LINDE, Gerd, *Zum sowjetisch-libyschen Verhältnis*, in: *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien*, č. 47 (1975). Druhá studie je pozdějšího data, nicméně stále nezahrnuje celé mnou sledované období a omezuje se v zásadě pouze na prodej zbraní ze SSSR do Libye. Viz SAINT JOHN, Ronald Bruce, *The Soviet Penetration of Libya*, in: *The World Today*, roč. 38, č. 4 (1982), s. 131–138.

Základním kamenem tohoto textu jsou materiály z Archivu bezpečnostních složek a Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Z Archivu MZV jsem nejvíce využil materiály z fondu *Teritoriální odbory – Tajné (TO-T)* v časovém rozsahu 1970–1974, 1975–1979 a 1980–1989. V těchto fondech se nachází množství různorodé dokumentace týkající se zejména vzájemných styků, běžné politické korespondence či mezivládních dohod a návštěv. Hlavní objem dat pro svou práci jsem nicméně čerpal z Archivu bezpečnostních složek (ABS). Většina mnou zkoumaných materiálů byla nedávno zpřístupněna, tím pádem si troufnu tvrdit, že jsem valnou část dokumentů procházel jako jeden z prvních badatelů. Zejména šlo o fondy *Hlavní zpráva rozvědky SNB*, *Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády*, *Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – III. Správa SNB (A 30)* a *Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB*. Fondy obsahují rozličné materiály, které se týkají především činnosti rozvědky a kontrarozvědky na území Libye. Pravděpodobně nezajímavější materiály ovšem poskytla dosud nezpracovaná část fondu *Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – III. Správa SNB* týkající se „Akce Litomyšl“, tedy vojensko-technické pomoci Libyi.

V práci využívám i materiály z Národního archivu ČR, konkrétně z fondu *Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv*. Jedná se o soubor výstřižků z převážně československých tiskovin z let 1970–1989, ponejvíce z *Rudého práva*. Tyto materiály slouží spíše k dokreslení povahy vztahů ČSSR a Libye a jejich reflexe v tehdejšímu tisku. Důležitými prameny pro mou práci jsou ale materiály z fondu *Archiv ÚV KSČ – Gustáv Husák*, taktéž z Národního archivu ČR. Tyto dokumenty obsahují především shrnutí vzájemných československo-libyjských styků během sedmdesátých a osmdesátých let 20. století a materiály nejen ke klíčovým státním návštěvám generálního tajemníka Všeobecného lidového kongresu Libye Muammara Kaddáfího v Praze roku 1978 a generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka v Tripolisu roku 1981. Za laskavé poskytnutí fotokopií těchto dokumentů vřele děkuji vedoucímu této práce, Janu Kourovi. Mým badatelským záměrem bylo také projít materiály uložené ve Vojenském historickém archivu (VHA), nicméně jsem shledal, že většina spisů obsahujících informace o dodávkách speciálního materiálu Libyi během sedmdesátých let 20. století byla skartována.

Aktivita komunistického Československa ve třetím světě jsou perspektivní badatelskou oblastí, zejména pro relativně nedávné zpřístupnění některých materiálů. Především se jedná o materiály z ABS, které poskytují vhled do činnosti

československých specialistů v Libyi prostřednictvím jejich hlášení a „těžení“ příslušníky rozvědky. Celkově jde o oblast prozatím nepříliš probádanou, a proto nezbyvá než doufat, že historici využijí nastalé možnosti a více objasní činnost ČSSR v zemích Afriky a Asie ve druhé polovině 20. století. Tato práce si nečiní nárok na ustanovení nového směru historického bádání, ale chce být důstojným příspěvkem k dosud neprozkoumané oblasti československých dějin.

2 Cesta ke spolupráci

2.1 Československo v Libyi před Kaddáfího revolucí

Již v úvodu práce bylo naznačeno, že československé aktivity v Libyi během šedesátých let minulého století nebyly příliš intenzivní. O vzájemných diplomatických stycích obou zemí lze fakticky hovořit až od roku 1959, kdy v závislosti na užším přátelství zemí Východního bloku s Násirovým Egyptem byla pozornost upřena i na libyjskou monarchii.²² V tomto roce politbyro Ústředního výboru KSČ schválilo zřízení velvyslanectví v Tripolisu. Do té doby provozovalo Československo v hlavním městě Libye pouze zastupitelský úřad (ZÚ), a to od roku 1951, kdy získala Libye faktickou nezávislost.²³ Zřízením velvyslanectví se nicméně příliš mnoho pro vzájemné vztahy nezměnilo. K výměně velvyslanců došlo v květnu roku 1960, ale výraznější spolupráce obou států nebyla prozatím na pořadu dne. Důvodem k meškání ze strany československé vlády byla zejména absence validní levicové politické síly v Libyi, stejně jako výrazná závislost libyjské monarchie na amerických a britských těžařských společnostech. Výraznou stopou západních mocností v této pouštní zemi pak byly dvě vojenské základny – americká Wheelus Field a britský Tobruk (al-Adm).²⁴

Libye byla kapitalistickým státem, navíc s poměrně stabilním, prozápadním monarchistickým režimem krále Idríse. Nejevila se tedy jako ideální partner pro „pokrokové“ socialistické státy. Přesto k vzájemné obchodní výměně docházelo, byť ne v nijak závratné míře a šlo především o spotřební zboží.²⁵ Pokud existoval nějaký zájem Československa na půdě libyjského království, potom to byl zájem informační. Zastupitelský úřad v Tripolisu byl obsazen, ale jeho fungování nebylo zatím příliš efektivní a záznamů o činnosti pracovníků není k dispozici mnoho. Přesto alespoň jednu zajímavou informaci nalezneme.

Týká se Cyrila Strouhala, krycím jménem METODĚJ, který byl v dubnu 1962 získán kpt. Hradeckým jako spolupracovník pro ZÚ v Tripolisu.²⁶ Delegát podniku zahraničního obchodu (PZO) Centrotex v Libyi Strouhal měl díky svým „zajímavým

²² SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 226.

²³ DANKOVIČOVÁ, Inge, *Libye*, Praha: Pressfoto, 1980, s. 130.

²⁴ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 226.

²⁵ Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV), Teritoriální odbory-Tajné (TO-T) 1975-1979, *Současný stav čs.-libyjských styků*, 5. listopadu 1974, Libye – kr. 1, složka 262/111.

²⁶ Archiv bezpečnostních složek (ABS), Hlavní správa rozvědky SNB (HS-SNB), *Získání spolupracovníka „Metoděje“*, vlastním jménem Cyrila Strouhala, 5. dubna 1962, reg. č. 80743 I. S, svazek operativní korespondence s tematikou „Residentura Lybie Tripolis“

stykům z řad diplomacie a libyjské policie“ získávat hospodářsko-politické informace a zprávy obranného charakteru, případně informace osobní.²⁷ Přestože zpočátku Strouhal odmítal „donášet“ na Čechoslováky pracující na ZÚ, kpt. Hradecký mu v rámci „verbování“ vysvětlil „*rozdíl mezi donášením a státobezpečnostní prací, s čímž se Strouhal spokojil*“ a spolupráci přijal.²⁸ Stal se tak „*spolupracovníkem na ideologickém základě*“. Metodějova pozornost se měla zaměřit na případnou činnost rozvědek kapitalistických zemí vůči ZÚ socialistických států. Získání Strouhala ke spolupráci mělo položit základy „*alespoň minimální agenturní sítě*“ v Libyi.²⁹ Ze Strouhalových hlášení lze ovšem usoudit, že jeho činnost byla značně limitována a ve výsledku se omezila jen na podezření, že ZÚ byl sledován libyjskou kontrarozvědkou, případně na konstatování, že opakovaně nefungovalo telefonní spojení mezi ZÚ a československým Obchodním oddělením.³⁰

Mimo parlamentní delegace, vyslané do Libye v dubnu roku 1961, se podle dostupných archivních materiálů nic pozoruhodného ve vztazích obou zemí neudálo.³¹ Tak tomu bylo prakticky až do konce šedesátých let, kdy se tato situace začala měnit.

Během roku 1968 se totiž československým státním podnikům podařilo zvítězit ve výběrovém řízení na stavbu silnice na trase Nalut-Ghadames.³² Stavba této komunikace, která se nakonec protáhla až do roku 1974, byla značně komplikovaná a přinesla spíše problémy než profit. Podrobněji se jí budeme věnovat v následující kapitole. Krom spojnice Nalut-Ghadames, jejíž stavbu zaštiťoval PZO Strojexport a realizovaly Dopravní stavby Olomouc,³³ se podařilo československé straně získat kontrakt na stavbu plážového turistického rezortu v Tripolisu. Na výstavbě, která se též neobešla bez těžkostí, se podílel především Armabeton Praha.³⁴ I zde se finalizace protáhla do sedmdesátých let. Lze předpokládat, že dokončení obou staveb se nedařilo i kvůli událostem let 1968 a 1969 v Československu. Nicméně dokumenty z počátku sedmdesátých let hodnotí zakázky už

²⁷ Tamtéž. Zajímavé je, že Strouhal nebyl hodnocen navrhovatelem získání, náčelníkem 10. odboru II. správy Ministerstva vnitra pplk. Příbramským, zcela pozitivně. Problematický byl zvláště jeho „*nevyjasněný vztah k socialistickému zřízení*“ a také jeho náboženské založení.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 226.

³² DANKOVIČOVÁ, I., *Libye*, s. 130. Někdy přepisováno jako Nálút-Ghádámis či Nalút-Ghademes.

³³ ABS, HS-SNB, *Zpráva k situaci na stavbě zahraniční investiční akce v Libyi: výstavba silnice Nalut Ghademes a Tourist Beach Country (turistické plážové středisko)*, 20. března 1971, , reg. č. 80743 I. S.

³⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o vývoji situace v LAR a výhled čs.-libyjských styků*, 2. června 1971, Libye – kr. 3, složka 262/112.

od začátku jako potenciálně problémové, neboť „*podepsaný kontrakt byl nevýhodný a v šibeničním termínu.*“³⁵

Od jara 1968 nebyly libyjské záležitosti pro československé představitele prioritou, o čemž svědčí i relativní „ticho“ v archivních materiálech. Zpět se téma Libye vrací intenzivněji až v září roku 1969, kontinuálně potom od ledna 1970. Události v Libyi mezitím nabraly rychlého spádu a pro další orientaci severoafrické země byly naprosto klíčové.

2.2 Kaddáfího převrat

Dne 1. září 1969 v Tripolisu a Bengházi, dvou největších městech libyjského království, proběhl precizně zorganizovaný, nekrvavý vojenský puč vedený mladými důstojníky libyjské armády.³⁶ Převrat byl pro mnohé překvapivý, ne však pro libyjského souseda – Egypt. Jeho vůdce Gamál Abdel Násir změnu režimu v Libyi podle všeho očekával, a tak ve chvíli, kdy si byl jist nákloností pučistů směrem k egyptskému režimu, velmi rychle přispěchal s pomocnými dodávkami vojenského materiálu i ozbrojených jednotek.³⁷ Dosud ovšem nebylo zcela zřejmé, kdo je faktickým vůdcem vojenského převratu.

Mezi mladými důstojníky nakonec vyvstal jako vůdce teprve sedmadvacetiletý kapitán (později plukovník) Muammar Kaddáfí, který se stal předsedou Rady revolučního velení (RRV), tedy nového exekutivního orgánu složeného z důstojníků-revolucionářů.³⁸ Kaddáfího osobnost hrála v následujících letech pro směřování Libye důležitou roli. Plukovníkovo zapálení pro arabskou jednotu, jeho antisionismus a do velké míry i nedůvěra vůči velmocem, to vše formovalo libyjskou zahraniční politiku napříč zde sledovaným obdobím. Kaddáfí byl také přesvědčeným egalitářem a bojovníkem proti

³⁵ ABS, HS-SNB, *Zpráva k situaci na stavbě zahraniční investiční akce v Libyi: výstavba silnice Nalut Ghademes a Tourist Beach Country (turistické plážové středisko)*, 20. března 1971, , reg. č. 80743 I. S. Negativně byla hodnocena především silnice Nalut-Ghademes, kde šla československá strana výrazně pod předpokládanou cenu projektu, pravděpodobně s motivem zvítězit ve výběrovém řízení.

³⁶ Převrat proběhl podle „násirovského“ vzoru, tedy rychlé převzetí komunikačních prostředků a ovládnutí strategických bodů země. Hlavním soupeřem pro pučisty byla monarchistická policie, která se ovšem navzdory očekáváním rychle vzdala a král Idris uprchl do exilu. Srov. GOMBÁR, E., *Dějiny Libye*, s. 124.

³⁷ Podle všeho však Násir čekal převrat spíše ze strany korunního prince Rézi Alího v čele libyjského vojska, který dával svou nespokojenost s protežováním královské policie. O pozadí puče a jeho skutečných organizátorech se dozvěděl až se zpožděním. SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 227.

³⁸ Do jisté míry legendární je moment, kdy se vůdce revoluce Kaddáfí přišel představit na egyptskou ambasádu v Tripolisu s puškou v ruce. Teprve pak Násir skutečně zjistil, kdo je vůdcem puče. Do té doby se obecně věřilo, že by jím mohl být štábní generál Abdel Azíz Šelí. Viz ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 192 ; GOMBÁR, E., *Dějiny Libye*, s. 126.

hierarchiím, ovšem tuto ideu se mu nepodařilo skloubit s řízením státu v moderní době.³⁹ Jeho nacionalistické nadšení se projevovalo nejen v libyjském patriotismu a panarabismu, ale i v podpoře „národně osvobozeneckých“ hnutí po celém světě. Kaddáfího radikalismus a avanturistická politika vedly Libyi během sedmdesátých a osmdesátých let do izolace a musely být mírněny některými jeho spolupracovníky, například Abd as-Salámem Džallúdem, o kterém ještě bude řeč.

Nově ustanovená Rada revolučního velení zrušila libyjskou ústavu z roku 1951 a schválila novou, která přiřkla někdejší monarchii i nové jméno – Libyjská arabská republika (LAR).⁴⁰ ČSSR s uznáním nového režimu otálela až do 7. září 1969, neboť panovaly pochyby o státním zřízení a hlavně reálném vedení nově vytvořené republiky. Velvyslanec Ján Teluch podával pouze zmatečné nebo neúplné zprávy a ještě téměř týden po revoluci nebyl schopen jednoznačně určit, kdo puč vedl.⁴¹ Zdrženlivý postoj představitelů ČSSR byl navíc nepochybně způsobem „nemarxistickou“ povahou převratu. Teluch nicméně ujišťoval Prahu, že „pokud nový režim nebude prosocialistický, nebude alespoň protisocialistický“.⁴² Ani v tomto případě nebyl velvyslanec Teluch úplně přesný.

Kaddáfího režim byl od počátku silně navázán na egyptskou vládu Gamála Násira. Dá se říci, že se nový libyjský vůdce inspiroval Násirovým příkladem vedení státu formou balancování mezi Východem a Západem za co možná největší míry aplikování samostatné zahraniční politiky.⁴³ Geoff Simons nazývá tuto ranou formu Kaddáfího vlády (podobně jako Násirovu) jako *one man politics* – zejména rozhodnutí zahraničně politická byla v rukou jednoho muže, tedy vůdce revoluce.⁴⁴

Podle čeho se tedy Libye řídila v mezinárodních otázkách? Steve Stottlemyre a další autoři zmiňují několik základních principů, které se dají vystopovat v Kaddáfího řízení libyjské zahraniční politiky.⁴⁵ Předně se jedná o arabský nacionalismus či panarabismus. Ten se projevovat navenek v Kaddáfího snaze dosáhnout dohod o arabské jednotě s Egyptem, Súdánem, Sýrií a v pozdější době s Tuniskem či Alžískem. Tyto pokusy však vesměs ztroskotaly na vnitřních rozporech těchto států. V roce 1970 se sice

³⁹ ANDERSON, Lisa, *Muammar al-Qaddafi: The „King“ of Libya*, in: *Journal of International Affairs*, roč. 54, č. 2 (2001), s. 516.

⁴⁰ Tamtéž. Pod zkratkou LAR je Libye uváděna ve většina archivních dokumentů z AMZV, a to až do roku 1977.

⁴¹ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 192.

⁴² Citace přezata z SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 227.

⁴³ STOTTLEMYRE, S., *Tactical Flexibility*, s. 185-186.

⁴⁴ SIMONS, Geoff, *Libya: The Struggle for Survival*, London: Macmillan Press, 1996, s. 264.

⁴⁵ STOTTLEMYRE, S., *Tactical Flexibility*, s. 183., případně GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 84.

podářilo uzavřít tzv. Dohodu z Tripolisu, ve které stál příslib spojení Egypta, Libye, Sýrie a Súdánu, nicméně smrt Gamála Násira, nástup Anvara Sádáta a odlišné postoje k legalizaci komunistických stran v rámci této unie způsobily, že tato dohoda nebyla nikdy efektivně naplněna.⁴⁶

Ve stylu Kaddáfího vládnutí se projevil také silný důraz na islám. Opírání se o Korán a podpora muslimů po celém světě patřily k základním kamenům libyjské politiky.⁴⁷ Najde se ovšem řada příkladů, kvůli kterým reálnou váhu islámu v Kaddáfího politice někteří autoři zpochybňují.⁴⁸ Na otázku náboženství narazíme v této práci v dalších kapitolách právě v konextu libyjské spolupráce se zeměmi Východního bloku a SSSR.

Libye pod Kaddáfího vládou se ihned od svého zrodu jasně postavila proti existenci státu Izrael. Antisionismus byl možná vůbec nejvýraznějším rysem Kaddáfího zahraniční politiky. Projevil se nejen ve verbálních útocích na Izrael a jeho spojence (zejména USA),⁴⁹ ale hlavně v množství Libyí podporovaných či realizovaných teroristických útoků na židovské cíle přímo v Izraeli i mimo jeho hranice.⁵⁰ Za účelem oslabení Izraele Kaddáfí také aktivně podporoval Organizaci pro osvobození Palestiny (OOP), respektive její odnože, zejména pak Lidovou frontu pro osvobození Palestiny.⁵¹ Libyjské protiizraelské tažení ve výsledku možná trochu paradoxně vedlo k definitivnímu rozkmitření Libye a Egypta, zároveň ovšem poskytlo základnu pro navazování vztahů se SSSR. O tom ale až v dalších kapitolách.

S antisionismem libyjské vlády se pojil také její deklarovaný antikolonialismus. Kaddáfího odpor hlavně vůči Velké Británii a Spojeným státům⁵² byl podle Lukásze Jureńczyka možná způsoben částečně i plukovníkovými osobními zkušenostmi.⁵³

⁴⁶ SIMONS, G. *Libya...*, s. 268–269.

⁴⁷ GOMBÁR, *Dramatický půlměsíc*, s. 84.

⁴⁸ Příkladem za všechny dle Stottlemyreho je podpora katolicky orientovaných teroristů z Prozatímní irské republikánské armády (PIRA), známé to odnože původní Irské republikánské armády (IRA). Viz. STOTTLEMYRE, S., *Tactical Flexibility*, s. 183.

⁴⁹ Konflikt s USA eskaloval zejména v osmdesátých letech, resp. po nástupu Ronalda Reagan do úřadu prezidenta Spojených států v roce 1981.

⁵⁰ Nejznámějšími teroristickými útoky na židovské cíle, které byly zároveň spojovány s Libyí, byly masakry na letišti Lod (dnešní Ben Gurionovo letiště) blízko Tel Avivu v roce 1972 a v témže roce také vraždy izraelských sportovců na olympiádě v Mnichově. DAVIS, B. L., *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, s. 14.

⁵¹ Viz AHMAD, Naveed, *The Palestine Liberation Organization*, in: Pakistan Horizon, roč. 28, č. 4, The Middle East (1975), dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41394763>. [cit. 6. 3. 2020]

⁵² USA vnímal Kaddáfí jako proponenty tzv. „neokolonialismu“, hlavně z důvodu jejich podporování Izraele a zasahování do záležitostí Blízkého východu.

⁵³ Muammar Kaddáfí měl údajně být několikrát přítomen rasistickému zacházení ze strany Britů po dobu svého studia na vojenské akademii ve Velké Británii. Viz JUREŇCZYK, L., *Great Britain Against Libya's State Terrorism in the 1980's*, s. 63.

Antikoloniální postoj ovšem Kaddáfí zaujal nejspíše hlavně kvůli již zmiňovaným vojenským základnám Britů a Američanů v Libyi, které do velké míry určovaly směřování libyjské politiky. Obě základny donutil Kaddáfí k evakuaci již během prvních dvou let své vlády.⁵⁴ Boj proti koloniálním velmocem pak Libye přenesla na rovinu podpory teroristických „národně osvobozeneckých“ hnutí typu Prozatímní irské republikánské armády (PIRA)⁵⁵ a dalších.⁵⁶ Antikolonialismus (ve výsledku orientován zejména proti Spojeným státům) se stal přirozeně další položkou na seznamu společných deklarativních směřování politik Libye a států Východního bloku.

Mimo již uvedené rysy Kaddáfího politiky je třeba zmínit také to, že Libye byla a stále je typickou ukázkou země, jejíž mocenský aparát je založen především na místních tradicích, kmenové příslušnosti a bujícím klientelismu.⁵⁷ Ostatně i díky kmenům Kaddáfa, Warfala a Magharha se dostal Muammar Kaddáfí k moci.⁵⁸ Libyjský „systém“ administrativy, který fungoval zjevně jen v případě, že z toho tzv. „něco káplo“ pro libyjské úředníky, byl předmětem mnoha stížností i československých zástupců, jak si ještě ukážeme.

V této kapitole jsem zběžně zmínil několik principů, které se dají vysledovat v libyjské vnitřní i zahraniční politice prakticky ihned po zářijové revoluci. Je ale třeba dodat, že tyto proklamované záměry se často nepotkávaly s reálnými potřebami Libye. Hned v prvních letech existence Libyjské arabské republiky se ukázalo, že Muammar Kaddáfí nebude mít lehkou pozici ani v mezinárodním prostředí, ani ve své vlastní zemi. Kaddáfí tedy podle momentální situace často podřizoval „vyšší cíle“ sebezáchovným opatřením. Rozhodně tedy nesmíme vnímat výše zmíněné motivy jako univerzální a neměnné.

⁵⁴ RONEN, Y., *Libya's Conflict with Britain*, s. 278.

⁵⁵ K PIRA a její podpoře ze strany Libye blíže JACKSON, Brian A., *Provisional Irish Republican Army*, in: JACKSON, Brian A. – BAKER, John C., et al., *Aptitude for Destruction*, vol. 2, RAND Corporation, 2005, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg332nij.12> [cit. 5. 3. 2020].

⁵⁶ Mezi hnutí podporovaná Libyí patřily například Oštěp národa (*Umkhonto in Sizwe*) v JAR, Baskicko a jeho svoboda (*Euskadi Ta Askatasuna* - ETA), Japonská Rudá armáda, Národní fronta osvobození národa Moro (Filipíny) a mnohá další. JUREŇCZYK, L., *Great Britain Against Libya's State Terrorism in the 1980's*, s. 64.

⁵⁷ Prof. Eduard Gombár užívá pro režimy v Severní Africe a na Blízkém východě, které vznikaly po druhé světové válce, pojem kleptokracie, což do velké míry vystihuje podstatu fungování státních aparátů příslušných zemí, Libyi nevyjímaje. GOMBÁR, *Dramatický pŕlmesíc*, s. 84.

⁵⁸ Tamtéž.

3 Období nedůvěry 1970–1973

3.1 Mezinárodní kontext

V předchozí kapitole bylo zmíněno, že Libyjská arabská republika ponejvíce spojovala své mezinárodně politické ambice s Násirovým Egyptem. Byl to právě Gamál Násir, který do značné míry motivoval libyjské představitele k navazování kontaktů se Sovětským svazem.⁵⁹ Ze socialistických států ovšem Libye nejvíce tíhla k Titově Jugoslávii. Podle československého velvyslance v Tripolisu se Bělehrad podílel na četných stavbách v Libyi již za monarchie, nicméně zásadní prohloubení styků mezi oběma zeměmi přišlo v únoru 1970, kdy Libyi navštívil sám Josip Broz Tito.⁶⁰ Muammar Kaddáfí spojoval s Jugoslávií naděje na libyjskou nezávislost v rámci studené války, neboť právě Jugoslávie společně s Násirovým Egyptem stály u zrodu Hnutí nezúčastněných zemí v roce 1961. Ekonomická spolupráce Tripolisu a Bělehradu navíc již v té době doznávala mezi socialistickými zeměmi nevídaného růstu. Podle informací československých úřadů bylo v Libyi již v roce 1970 kolem 870 jugoslávských specialistů z různých oblastí.⁶¹

Zatímco styky s Titovou Jugoslávií se staly jakýmsi „evergreenem“ libyjské zahraniční politiky, vztahy s Egyptem, se SSSR a se státy Východního bloku během první poloviny sedmdesátých let podstatně ochladly.

V případě Egypta k částečnému ochlazení došlo již na konci září roku 1970, a to z důvodu úmrtí Gamála Abdela Násira.⁶² Na Násirovo místo do vedení Egyptské arabské republiky nastoupil Anvar Sádát. Ještě během let 1971 a 1972 Sádát akceptoval snahu Kaddáfího o sjednocování arabských států, už tehdy se ale objevovaly neshody obou vůdců, a to především s ohledem na snahu Kaddáfího prostřednictvím „sbližování“ Egypta a Libye fakticky oslabovat Sádátův režim.⁶³ Přesto však styky obou zemí nedoznaly zásadnější změny do roku 1973. Zatímco Kaddáfí projevoval snahu o společnou ofenzivu arabských zemí proti Izraeli, Egypt a Sýrie napadly židovský stát v den oslav svátku Jom

⁵⁹ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 227.

⁶⁰ AMZV, TO-T 1970–1974, *Zpráva o návštěvě prezidenta Tita v Libyi*, 4. března 1970, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Gamál Abdel Násir zemřel 28. září 1970 na zástavu srdce. BADOLATO, E. V. *Clash of Cultures: The Expulsion of Soviet Military Advisors from Egypt*, in: *Naval War College Review*, roč. 37, č. 2 (1984), s. 71, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44642308> [cit. 24. 3. 2020].

⁶³ STOTTLEMYRE, S., *Tactical Flexibility*, s. 189.

Kippur, 6. října 1973. Muammar Kaddáfí toto vnímal jako zradu na společném arabském programu - vztahy s Egyptem se tedy rapidně zhoršily.⁶⁴

Zatímco s Egyptem se Libye rozkmotřila až během jomkippurské války, se Sovětským svazem došlo k ochlazení vztahů již v létě roku 1971. Během roku 1970 se sice podařilo Kaddáfímu přes Násira dojednat první zásilky sovětských zbraní do Libye,⁶⁵ ale společná libyjská a egyptská pomoc Džafarovi Nimajrímu proti komunistickému puči v Súdánu v červenci roku 1971 zasekla pomyslnou sekeru hluboko mezi arabské státy a SSSR.⁶⁶ K dalšímu ochlazení mezi Moskvou a Tripolisem došlo v otázce Libanonu a Pákistánu v prvních měsících roku 1972. Libye totiž odsoudila snahy tamních komunistických stran a Kaddáfí dokonce nařkl Sověty z vměšování se do vnitřních záležitostí obou zemí.⁶⁷ Přesto v té samé době probíhala jednání mezi SSSR a LAR o vyslání libyjské delegace do Moskvy.⁶⁸ Žádost o přijetí libyjských zástupců v Kremlu patrně nepocházela od Muammara Kaddáfího, ale od „druhého muže“ režimu Abd as-Saláma Džallúda.⁶⁹ Džallúd byl členem Rady revolučního velení a po celou Kaddáfího éru plnil úlohu hlavního vyjednavče mezi Libyí a socialistickými státy. Právě Džallúd byl pravděpodobně otcem myšlenky sblížení se Sovětským svazem. Podle všeho totiž „netrpěl“ Kaddáfího antikomunismem a skepsí vůči SSSR a ostatním zemím Východního bloku.

Libyjská vůle ke sblížení se SSSR tedy vyústila v návštěvu delegace vedené Džallúdem v Kremlu během února 1972. Nabízí se otázka, proč sovětské vedení s návštěvou protikomunisticky orientovaného státu v Moskvě souhlasilo. Dle mého soudu k tomu došlo především kvůli stoupající nevraživosti mezi SSSR a Sádátovým Egyptem.⁷⁰ Sovětský svaz měl v Egyptě již od Násirových dob značné množství vojenských poradců a expertů, přičemž fakticky ovládal několik egyptských vojenských

⁶⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v LAR po vypuknutí konfliktu na BSV*, 18. října 1973, Libye – kr. 3, složka 262/111.

⁶⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Současný vývoj revolučního hnutí v Libyi*, 29. září 1970, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁶⁶ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 227. K Nimajrího vládě v Súdánu viz WAI, Dunstan M., *The Sudan: Domestic Politics and Foreign Relations under Nimiery*, in: *African Affaires*, roč. 78, č. 312 (1979), s. 297–317, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/722142> [cit. 24.3.2020].

⁶⁷ AMZV, TO-T 1970–1974, *Politická informace o vnitropolitickém vývoji LAR*, 2. února 1972, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁶⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva Džallúda v SSSR – možnost pozvání do ČSSR*, 18. ledna 72, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁶⁹ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 228.

⁷⁰ Zde je třeba upozornit na to, že Džallúdova návštěva v Moskvě byla pravděpodobně spoludohodnuta Egyptány, kteří podle Zídka a Siebera cestovali v delegaci společně s Libyjci. Viz. ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 192.

základen.⁷¹ Za Sádátovy vlády se ovšem jako nežádoucí projevil sovětský tlak na zachování *statu quo* v otázce konfliktu mezi arabskými státy a Izraelem – tedy vyvíjet tlak na židovský stát, ale neodhodlávat se k přímému vojenskému útoku.⁷² Oproti tomu Sádát byl zastáncem vojenského řešení a jak již bylo výše zmíněno, sám se k ofenzivě proti Izraeli v říjnu 1973 odhodlal. Mezitím však, právě aby se zbavil sovětského vlivu, nechal vyhostit sovětské vojenské poradce ze země.⁷³ Tento krok nejenže rozbil Násirem budovanou alianci se Sovětským svazem, ale donutil Kreml k reorientaci v prostoru Blízkého východu na jiné partnerské země. Z výše uvedeného vyplývá, že novou „kartou“, na kterou Moskva vsadila, byla i Kaddáfího Libye.

Džallúdova jednání v Moskvě sice vyústila v pozvání generálního tajemníka Leonida Brežněva, předsedy Rady ministrů Alexeje Kosygina, a předsedy prezidia Nejvyššího sovětu Nikolaje Podgornyho na oficiální návštěvu do LAR,⁷⁴ další navazování vztahů mezi Libyí a Sovětským svazem se ale ukázalo jako poměrně komplikované a prakticky ihned po návštěvě Džallúdovy delegace v Moskvě se obě země opět názorově rozešly, tentokrát v otázce Iráku. SSSR totiž během roku 1972 uzavřel dohodu o přátelství a spolupráci s baasistickou vládou v Bagdádu, což vedlo ke Kaddáfího kritice baasistické vlády a přerušení styků s Moskvou.⁷⁵ Navíc v říjnu téhož roku Muammar Kaddáfí v jednom ze svých dlouhých projevů označil Sovětský svaz za v zásadě kapitalistickou a imperialistickou velmoc, přičemž nařkl státy Východního bloku obecně z prohlubování napětí na Blízkém východě.⁷⁶ Projev komentoval i tehdejší československý velvyslanec Štefan Uher jako ukázkou „*nebezpečných názorů a myšlení Kaddáfího vedení*“.⁷⁷ Kaddáfího antikomunismus a také jeho nedůvěra k deklarativně ateistickému Sovětskému svazu tedy vzájemné vztahy taktéž neposílily.⁷⁸

Politická nevráživost mezi Libyí a SSSR měla trvat přibližně dva roky, tedy do roku 1974. Mezitím se Libye rozešla s Egyptem nad zmiňovanou otázkou protiizraelské ofenzivy a Kaddáfí vyhlásil tzv. „kulturní revoluci“, oboje v roce 1973. Dočasné ticho

⁷¹ BADOLATO, E. V. *Clash of Cultures*, s. 71.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 228

⁷⁵ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 196.

⁷⁶ ABS, HS-SNB, *Shrnutí projevu Kaddáfího*, 12. října 1972, reg. č. 12651 I. S - objektový svazek s tematikou „Libye“. V tomto dokumentu je u Kaddáfího charakteristiky SSSR a států Východního bloku rukou připsáno „*Kaddáfího projev – úkaz debility*“.

⁷⁷ AMZV, TO-T 1970–1974, *Tripoli – projev Kaddáfího*, 26. října 1972, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁷⁸ Jak již bylo řečeno, islám hrál v Kaddáfího politice minimálně do první poloviny sedmdesátých let poměrně podstatnou úlohu. Viz. ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 194.

mezi SSSR a Libyí ale neznamenal úplné přerušení kontaktů mezi oběma zeměmi, tím méně mezi Libyí a zeměmi Východního bloku. Sieber celkem trefně označuje toto zhruba dvouleté období jako „dobu vyčkávání“, tj. z pohledu socialistických států setrvávání na doposud „dobytych“ pozicích, ze kterých by později mohly tyto státy v příznivějším politickém ovzduší v Libyi těžit.⁷⁹

3.2 Čekání na změnu

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, Československo si v éře libyjské monarchie nevybudovalo v Libyi vůbec žádné pevné postavení. I pozdní reakce na ustanovení nového Kaddáfího režimu v září 1969 způsobila, že ČSSR jen pomalu navazovala styky s libyjskými představiteli a ještě pomaleji se jí dařilo budovat pozice pro výraznější obchodní spolupráci. Situaci určitě nepomohla ani vynucená obměna na československém velvyslanectví v Tripolisu, která byla způsobena brzkou smrtí teprve v květnu roku 1970 akreditovaného velvyslance Zdeňka Jobánka. Libyjské záležitosti na čas převzal jako chargé d'affaires Vasil Jedinák a až v červnu 1971 byl akreditován nový velvyslanec Štefan Uher.⁸⁰

Za působení velvyslance Jobánka a poté Vasila Jedináka se zprávy z Libye často omezovaly na telegramy posílané přes československé velvyslanectví v Káhiře, přičemž řada těchto zpráv se týkala nestability Kaddáfího režimu. Těžko říci, zda a do jaké míry byli pisatelé těchto zpráv ovlivněni případnou egyptskou propagandou, řada predikcí týkajících se Kaddáfího režimu se však ve výsledku podstatně mýjela s realitou. Například během roku 1970 se několikrát objevilo hlášení o nezdaru libyjské revoluce a o tom, že Kaddáfí „ztratil podporu mas, politických sil“.⁸¹ Dále se přepokládalo, že se vytvořilo opoziční křídlo v rámci Rady revolučního velení a že Adb as-Salám Džallúd byl faktickým Kaddáfího oponentem a osnoval jeho svržení.⁸² Později se jako podezření objevilo i údajné propojení Kaddáfího zářijové revoluce se západními tajnými službami, neboť „převrat proběhl snadno“ a „americké a britské jednotky byly pasivní“.⁸³

Do konce roku 1970 se objevují jen dílčí poznatky o situaci v Libyi. Vasil Jedinák informoval zhruba o vztazích země k socialistickým státům a zdůraznil, že

⁷⁹ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojení*, s. 228.

⁸⁰ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 193.

⁸¹ ABS, HS-SNB, *Zpráva z Tripoli*, 6. července 1970, reg. č. 12651 I. S.

⁸² ABS, HS-SNB, *Zpráva z Tripoli*, 4. října 1970, reg. č. 12651 I. S.

⁸³ ABS, HS-SNB, *Zpráva z Tripoli*, 20. července 1971, reg. č. 12651 I. S.

zlepšení mohou zprostředkovat jen nový titulář a nový obchodní přidělenec.⁸⁴ Nejistota z dalšího libyjského vývoje prakticky znemožňovaly intenzivnější politickou komunikaci, a tak až s rokem 1971 a velvyslancem Štefanem Uherem se situace začíná měnit.

Štefan Uher byl akreditován v červnu 1971 a v září téhož roku došlo k jeho schůzce s Abd as-Salámem Džallúdem. Libyjský muž číslo dvě vyzval prostřednictvím Uhera československou vládu, aby vyslala do Libye delegaci na jakékoli úrovni.⁸⁵ Jedním dechem ovšem dodal, že Libye má sice zájem navazovat styky se socialistickými státy, ne však se Sovětským svazem. Tato argumentace byla v danou chvíli pro československou stranu nepřijatelná, a proto ČSSR na pozvání neodpověděla a vyčkávala.⁸⁶ Vůle k politickým stykům s Libyí ale existovala. Chargé d'affaires Vasil Jedinák dokonce navrhoval využít dobré pověsti ČSSR v Libyi a navázat na ní zintenzivněním spolupráce. Ve vojenské oblasti však Československo muselo čekat na stanovisko Sovětského svazu.⁸⁷

Výraznějším impulzem k setkání na vyšší politické úrovni byla až zmiňovaná návštěva Džallúda v Moskvě. Československá vláda projevila velký zájem na tom, aby libyjský představitel na zpáteční cestě zavítal i do Prahy.⁸⁸ Džallúd se totiž na cestě z Kremle plánoval zastavit i v některých zemích Východního bloku a ČSSR nechtěla zůstat pozadu. Problém se však objevil v adekvátním přijetí Džallúda, neboť jak ministr zahraničního obchodu Andrej Barčák, tak jeho zástupce Ivan Peter byli vytížení v předpokládaném termínu Džallúdova příletu.⁸⁹ Ke vzájemným jednáním tedy nakonec nedošlo a objevuje se pouze zpráva o Džallúdově návštěvě Bulharské lidové republiky (BLR) a setkání s rumunským prezidentem Nikolaem Ceaușescuem, která znamenala obnovení rumunsko-libyjských styků. Žádné dohody ani závěrečné komuniké však podle československých zpráv nebylo podepsáno.⁹⁰

O Džallúdově návštěvě v Moskvě informovala československá i zahraniční média. *Rudé právo* psalo, že jednání libyjské delegace se Sověty proběhla v přátelském ovzduší

⁸⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Současný vývoj revolučního hnutí v Libyi*, 29. září 1970, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁸⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Libyjský návrh na příjezd delegace do Tripoli - telegram z Moskvy*, 30. září 1971, Libye – kr. 3, složka 262/112.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ ABS, HS-SNB, *Zpráva z Tripoli – Libye neudrzuje styky se SSSR, ale aktivně nabízí spolupráci ČSSR, PLR, MLR a BLR*, reg. č. 12651 I. S.

⁸⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Pozvání Džallúda do ČSSR*, 14. února 1972, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ K přerušení styků Rumunské socialistické republiky a Libye došlo v roce 1967. AMZV, TO-T 1970–1974, *Jednání Džallúda v Rumunsku*, 15. března 1972, Libye – kr. 2, složka 262/111.

(nicneříkající ustálená formulka) a panovala shoda na odsouzení agrese Izraele a podpoře palestinského lidu.⁹¹ Britské *The Times* spekovaly o pozadí návštěvy a o její délce, která poměrně netradičně dosáhla deseti dnů.⁹² Jisté však je, že Džallúdova návštěva v Kremlu otevřela dveře uvažování československých představitelů o možném navazování dalších kontaktů. Rozpolcenost libyjské zahraniční politiky tak, jak ji vnímala československá strana, dávala příležitost k ovlivňování Libye ze strany Sovětského svazu. Takováto situace pak „kladla zvýšené nároky na aktivizaci čs. zahraniční politiky“ směrem k LAR.⁹³

Další sblížení Československa a Libye v politické rovině přerušil již zmíněný Kaddáfího projev odsuzující socialistické státy a zejména Sovětský svaz. I proto v prosinci referoval velvyslanec Uher ve své zprávě shrnující dosavadní vývoj v LAR a perspektivu styků s Prahou o labilitě libyjské politiky, jež znemožňuje vytvoření dlouhodobější koncepce navazování vztahů.⁹⁴ Na tomto místě je třeba uvést, že ne všechny státy Východního bloku byly rezervované v otázce navazování užší spolupráce s LAR. Například Džallúdem navštívená BLR již v červenci 1972 vyslala do Tripolisu ministra Nikolaje Živševa s delegací.⁹⁵ Bulhaři, kteří se podle československých dokumentů neohlíželi na libyjský antikomunismus, podepsali s tamní vládou řadu dohod, především dohody kulturní a o letecké dopravě. V příslušném hlášení o bulharské návštěvě v Tripolisu je u výčtu bulharsko-libyjských dohod rukou připsáno: „*A co my?!*“.⁹⁶ Zdálo by se, že pro leckteré čtenáře těchto hlášení byl fakt, že Československo v politických stycích s Libyí zaostává, poměrně frustrující.

Roku 1973 v oblasti československo-libyjských vztahů dominovaly dvě, pro vývoj LAR zásadní, události. Prvně se jednalo o Kaddáfího zwarský projev, kterým libyjský vůdce oznámil pokračování revoluce v její „kulturní“ fázi. Kaddáfí se při projevu vymezil zejména proti parlamentní demokracii a sám se formálně vzdal všech funkcí kromě

⁹¹ Národní archiv v Praze (NA), Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv (MZV-VA), III. Svět a státy, *Rudé právo: návštěva Džallúda v Moskvě*, 8. března 1972, inv. č. 8420, Sovětský svaz – Libye 1972–1987.

⁹² NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *The Times – Libyjci v Moskvě*, 14. března 1972, inv. č. 8420, Sovětský svaz – Libye 1972–1987.

⁹³ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o návštěvě vládní delegace LAR v SSSR*, 14. dubna 1972, Libye – kr. 2, složka 262/111.

⁹⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o plnění úkolů, uložených při projednávání zprávy o vývoji situace v LAR a výhledu čs. Libyjských styků*, 12. prosince 1972, Libye – kr. 3, složka 262/112.

⁹⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva bulharské delegace vedení ministrem Nikolajem Žiševev v LAR*, 7. července 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

⁹⁶ Tamtéž.

velitele ozbrojených sil, aby mohl „vést revoluci“ bez omezení.⁹⁷ Podle zpráv velvyslance Uhera mohlo Československo z hlediska změn v zahraniční politice Libye po Kaddáfího projevu očekávat především ještě vyhocenější nacionalismus hraničící s rasismem. Libye se ale podle Uhera měla více soustředit na sebe, tj. odvrátit se od plánů na panarabské unie s Egyptem či jinými zeměmi.⁹⁸ Ve své souhrnné zprávě o vnitropolitickém vývoji Libye po projevu ve Zwaře Uher zapsal i dodatek o prohlášení sovětského tituláře v Tripoli Jakušina: „*Domníváme se, že by bylo chybou v současném složitém období rozvoje Libyjské arabské republiky uvolnit prostor pro imperialistické velmoci. Každá i sebedrobnější iniciativa ze strany socialistických zemí, zabezpečující dlouhodobější působení v této zemi může v budoucnosti přinést značné kvalitativní výsledky.*“⁹⁹ Příležitost pro větší angažovanost Československa i zbytku Východního bloku se začala povážlivě zvětšovat.

Důležitým aspektem navázaným na Kaddáfího vyhlášení kulturní revoluce byla také hlubší specifikace podoby libyjského režimu. Doposud kromě deklarované „nezúčastněnosti“¹⁰⁰ vyhlásila Libye příklon k islámskému socialismu, v roce 1973 však libyjská Rada revolučního velení nechala tisknout brožury, které pojednávaly o čínské kulturní revoluci. Čerpání z čínského příkladu rozhodně nebylo po chuti Sovětskému svazu, tím méně, že Kaddáfí se již od roku 1970 pochvalně vyjadřoval k Mao-Ce Tungově vidění mezinárodního uspořádání.¹⁰¹

Druhou již zmiňovanou podstatnou událostí roku 1973 byla jomkippurská válka a z ní pramenící rozkmitření Libye a Egypta. Ve chvíli, kdy se Kaddáfí odvrátil od Sádáta, byla Libye nucena hledat nového partnera ke spolupráci v oblasti politické či v oblasti expertní.¹⁰² Kaddáfího antikoloniální a antiimperialistická rétorika znemožňovala navazování užších diplomatických styků se zeměmi „Západu“, a tak se libyjský vůdce postupně odhodlal ke spolupráci s ještě nedávno odsuzovanými socialistickými zeměmi.

Nepředbíhejeme však událostem, neboť ještě v květnu 1973 případná spolupráce mezi Československem a Libyí na politické úrovni i v jiných oblastech nevypadala

⁹⁷ GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 86.

⁹⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Kaddáfího politika po zwarském projevu*, 22. května 1973, Libye – kr. 3, složka 262/311.

⁹⁹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Vnitropolitická situace v LAR*, 20. května 1973, Libye – kr. 3, složka 262/311.

¹⁰⁰ Libye byla členem Hnutí nezúčastněných již od roku 1964, tedy od dob Idrísovy vlády.

¹⁰¹ Mao vnímal světové uspořádání jako konflikt dvou supervelmocí soupeřících o světovládu. Menší státy, které si hodlaly zachovat nestrannost pak měly hledat podporu u podobných menších partnerů. SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 227–229.

¹⁰² Libye do jomkippurské války spoléhala především na vojenské specialisty z Egypta. Po jomkippurské válce a během roku 1974 postupně obracela svou pozornost jinam. GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 98.

nadějně. ČSSR dokonce zvažovala velvyslanectví v Tripolisu úplně zrušit.¹⁰³ Důvodem pro tak zásadní rozhodnutí byla podle dostupných dokumentů neochota libyjců k intenzivnější spolupráci, která pramenila z jejich „*strachu z šíření komunistické ideologie*“.¹⁰⁴ Velvyslanectví nakonec sice zrušeno nebylo, ale míra zpráv z Tripolisu se omezila na minimum, neboť byl odvolán velvyslanec Štefan Uher a místo něj byl řízením československého ZÚ pověřen jeho II. tajemník jako chargé d'affaires.¹⁰⁵

3.2.1 Počátky obchodních styků

Jak je vidět z předchozích odstavců, politické styky mezi Československem a Libyí byly mezi lety 1970 a 1974 velice nesmělé a vzájemně naplněné nedůvěrou. Na obchodní rovině se ale spolupráce jevila jako schůdnější a pro obě strany výhodnější, jelikož nezbytně nevedla k politickým ústupkům jedné či druhé strany. Na následujících řádcích se pokusím objasnit, jak probíhala obchodní výměna mezi Libyí a ČSSR v první polovině sedmdesátých let a jaké byly důvody k prohlubování obchodního partnerství Tripolisu a Prahy. Ve sledovaném období se zaměřím především na projekty realizované na území Libye československými podniky, a také československý export do LAR.

Již byla řeč o projektu silnice Nalut-Ghadames, který byl díky vítězství ve výběrovém řízení v roce 1968 realizován právě československými státními podniky PZO Strojexport a Dopravní stavby Olomouc. Také jsem zmínil, že výstavbu silnice provázely četné problémy, a to zejména personálního rázu, o těch však později. Jako obtížná se také ukázala lhůta, ve které měla být silnice dokončena. Vasil Jedinák referoval o této stavbě v červenci roku 1971 do Prahy s tím, že řádný termín dokončení této pozemní stavby, tedy 7. září téhož roku, se nestihne. S libyjskými představiteli bylo sice dojednáno prodloužení této lhůty na konec března roku 1972, podle Jedináka ovšem ani tento termín nevypadal příliš reálně.¹⁰⁶ Důvodů, proč se stavba silnice výrazně zpozdila, bylo hned několik. Tím zásadním byl ale fakt, že stavba byla od začátku finančně podhodnocena, tedy že Československo nabídlo projekt stavby levněji, než ho bylo schopno fakticky

¹⁰³ AMZV, TO-T 1970–1974, *Zpráva pro kolegium – ZÚ Libye*, 31. května 1973, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁰⁴ Tamtéž. Sieber ke zrušení ambasády dodává, že se fakticky jednalo spíše o projevený respekt vůči případnému sjednocení Libye s Egyptem, ale plány na toto sjednocení už na jaře 1973 byly spíše nereálné. Viz SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví*, s. 228.

¹⁰⁵ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹⁰⁶ AMZV, TO-T 1970–1974, *Jedinákova zpráva o kontrole stavby silnice Nalut-Ghadames*, 23. července 1971, Libye – kr. 3, složka 262/211.

realizovat.¹⁰⁷ Zpoždění nastalo i v případě turistického komplexu v Tripolisu, jehož stavbu zabezpečoval Armabeton Praha. Oba projekty nejenže snižovaly prestiž československých firem na libyjské půdě, ale hlavně přinesly finanční prodělek, který byl v červnu 1971 odhadován na sumu kolem šesti milionů Amerických dolarů (USD).¹⁰⁸

Přes výraznou ztrátovost a opakovaně hrozící penále za nedodržení původního termínu se podle zprávy velvyslance Uhera z února roku 1973 jevil výsledný projekt jako úspěch. Ve zprávě dokonce stojí, že stavba byla dokončena s předstihem, což je pozoruhodná interpretace, neboť práce byly ukončeny 14. prosince roku 1972, tedy po dvojitým odkladu.¹⁰⁹ Uher k tomuto „úspěchu“ poznamenal, že Libyjci běžně užívají slovní pojmenování „čikí“ a „čikí company“¹¹⁰ pro československé pracovníky a firmy, což měl být signál pozitivního vnímání československé pracovní síly.¹¹¹ Zda Libyjci nahlíželi na Čechoslováky skutečně tak dobře, je otázkou.

Československo si nicméně hodlalo na libyjském trhu vybudovat stabilní pozici i přes potíže s projektem Nalut-Ghadames. Ukázkou československé nabídky měla být expozice podniků Strojexport, Merkuria, Pragoinvest, Centrotex, Kovo, Omnia, Metalinex, ČSA, Jablonex, Koospol, Motokov a Pragoexport na mezinárodním veletrhu v Tripolisu 20. března 1971.¹¹² Cílem angažmá podniků z ČSSR na tomto veletrhu měly být zejména demonstrace vůle k větší hospodářské spolupráci s Libyí v civilní oblasti a také vyjádření podpory LAR v jejím protiimperialistickém postoji.¹¹³ O veletrhu se ještě zmíním níže, každopádně už pouze z této informace je patrné, že Československo usilovalo o sblížení s Libyí zejména po obchodní linii, přičemž, jak ještě uvidíme, doufalo i ve změnu politického postoje Libye právě díky vzájemné hlubší ekonomické spolupráci.

Kromě ne příliš podařených projektů a snahy o prezentaci svých podniků ČSSR do Libye exportovala v průběhu sedmdesátých let stále rostoucí objem zboží. V roce 1969 cena vyvezeného materiálu z ČSSR do Libye dosáhla výše 1,6 milionu Libyjských dinárů (LD).¹¹⁴ Intenzivnější libyjsko-československá spolupráce pak započala roku 1970. První

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o vývoji situace v LAR a výhled čs. Libyjských styků*, 2. června 1971, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁰⁹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Ukončení výstavby silnice Nalut-Ghadames – alžírské hranice*, 27. února 1973, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹¹⁰ Slovo *čikí* je fonetický přepis arabského تشيكي – tedy Čech, český.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² ABS, HS-SNB, *Operativní plán kontrarozvědné obrany československé účasti na mezinárodním veletrhu v Tripolisu*, březen 1971, reg. č. 80743 I. S.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Pro srovnání, v rámci Východního bloku největší sumu za vývoz do Libye utržily sestupně Rumunsko (celkem 2,9 mil. LD), Polsko (2,5 mil. LD), Bulharsko (2,3 mil. LD), ČSSR, Maďarsko (1,4 mil. LD) a

konkrétnější zprávy o obchodních stycích se objevily v červenci, kdy velvyslanec Jobánek hovořil nejen o dodávkách zboží z ČSSR do LAR s vedoucím odboru pro ekonomii libyjského Ministerstva zahraničních věcí Zlitnim. K tomuto jednání si Jobánek zapsal, že Československo by mělo urychleně s Libyí dohodnout dodávky technického vybavení (nespecifikováno), a to ze dvou důvodů: zaprvé proto, že LAR je jinak objedná jinde, zadruhé proto, že Libye platí v hotovosti a hned.¹¹⁵ Právě devizové prostředky, které bylo možno získat z obchodních kontraktů s Libyí, se staly zásadním lákadlem nejen pro ČSSR.

Není třeba zastírat, že nejžádanějším československým zbožím ze strany Libye byl tzv. speciální materiál, tedy vojenské vybavení. Jak bylo výše řečeno, vojenská spolupráce s LAR byla v této fázi pro ČSSR možná pouze po konzultaci se Sovětským svazem. Zásilky speciálního materiálu ale nejspíše omezeny nebyly, neboť za rok 1970 byl do Libye z Československa prostřednictvím Hlavní technické správy Ministerstva zahraničního obchodu (HTS-MZO) a jí podřízeným PZO Ompol prodán „speciál“ za 14,5 milionu devizových Kčs.¹¹⁶ Tato částka tvořila v roce 1970 přibližně pětinu z celkové hodnoty exportu do Libye. V průběhu dalších let, jak uvidíme, se ale podíl speciálního materiálu na celkové hodnotě československého vývozu markantně navýšoval. Dodávky speciálního materiálu do Libye během let 1970–1973 obsahovaly 142 kusů různých variant tanků T-55, 100 kusů obrněných transportérů Topas a munici.¹¹⁷ Osud bojové techniky není ovšem zcela jasný. Je také otázkou, zda a případně jaké množství zbraní a techniky mohlo proudit do Libye přes Egypt během vlády Násira a

vůbec nejméně NDR (0,3 mil. LD). Sovětský svaz v roce 1969 vyvážel do Libye za 2,4 milionu LD. AMZV, TO-T 1970–1974, *LAR ve druhém pololetí 1971*, 27. prosince 1971. , Libye – kr. 3, složka 262/311.

¹¹⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Jednání velvyslance Jobánka a obchodního přidělence Václava Noska s vedoucím odboru pro ekonomii na MZV – LAR p. Zlitnim*, 21. července 1970, Libye – kr. 3, složka 262/117.

¹¹⁶ AMZV, TO-T 1970–1974, *LAR ve druhém pololetí 1971*, 27. prosince 1971. , Libye – kr. 3, složka 262/311. V pozdějších dokumentech se objevují částky nikoliv v devizových korunách, ale přepočtené pomocí koeficientu tzv. vnitřního reprodukčního cenového vyrovnání (VRCV) na „domácí“ ceny. VRCV byl zaveden v roce 1967 jako prostředek vyrovnání nekonvertibilní československé měny. Tento koeficient byl během let 1967–1977 pro socialistické státy 2,5, pro kapitalistické státy (tedy včetně Libye) 3,75. Od roku 1977 do roku 1981 byl koeficient snížen, pro kapitalistické státy nově na 2,65. Během osmdesátých let byl VRCV ještě ponížěn, a to na 2,25, v roce 1985 pak zpět navýšen na 2,5. Pro případ roku 1970 by tedy 14,5 milionu Korun v devizách bylo násobeno koeficientem 3,75, čímž dostaneme 54,4 milionu Kčs. Viz VENCOSKÝ, František, *Měnová politika v české historii*, Praha: Česká národní banka, 2001. s. 73.

¹¹⁷ NA, Archiv ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k ekonomické části jednání G. Husáka s M. Kaddáfim*, 17. června 1978, kr. 382, složka 1151.

v prvních letech vlády Sádáta. Podle dostupných informací měly do Libye být dodány s určitostí minimálně tanky T-54.¹¹⁸

Zatímco v roce 1970 činil vývoz z Československa celkem 75,7 mil. devizových Kčs, v roce následujícím už to bylo 124 milionů, tedy nárůst zhruba o 60 procent. Výrazné navýšení exportní částky nastalo „v důsledku prodeje značného množství speciálního materiálu“.¹¹⁹ „Speciál“ tvořil polovinu celkové ceny vývozu, tedy 62 milionů v devizách.¹²⁰ Takto masivní navýšení vývozu speciálního materiálu bylo podle dostupných dokumentů reakcí na libyjskou urgentní žádost o toto zboží.¹²¹ V dalších dvou letech, tedy v roce 1972 a 1973, poměr „speciálu“ na celkové vývozní částce opět o něco klesl, nikdy však ne pod třetinu z celkové sumy.¹²² Na tomto místě je zajímavé podívat se na stav exportu vojenského materiálu z ostatních zemí Východního bloku. Zdá se, že Československo totiž bylo jednou z prvních socialistických zemí, které se prosadily se svým speciálním materiálem na libyjském trhu. Sovětský svaz podle všeho uzavřel jisté kontrakty s Tripolisem také už v roce 1970¹²³, pro Polskou lidovou republiku a Bulharsko byla ale situace odlišná. Vláda PLR obdržela podle Przemysława Gasztolda-Seń libyjskou žádost na koupi speciálního materiálu někdy v roce 1971, tato žádost ale byla polskými představiteli zamítnuta z důvodu obdobných objednávek Kaddáfího Libye na Západě a podezření z neplnění finančních závazků ze strany LAR.¹²⁴ Bulharsko bylo v situaci prakticky opačné. Podle záznamů československého ZÚ z jara roku 1973 totiž Bulhaři nabízeli speciální materiál výměnou za libyjskou ropu, což ale bylo odmítnuto jednateli za LAR.¹²⁵ I když se jedná pouze o kusé informace, lze z nich usuzovat, že Československo v oblasti speciálního materiálu bylo pro Libyi zajímavé a také neváhalo zbraně do LAR exportovat ve větším množství už před rokem 1974.

Kromě vojenského materiálu vyváželo Československo především stavební práce, stavební ocel, obuv, tkaniny, osinkocementové výrobky, smaltované nádoby a

¹¹⁸ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 194.

¹¹⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR*, Libye – kr. 1, složka 262/112.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹²² AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR*, Libye – kr. 1, složka 262/112. Za rok 1972 byl do Libye poslán „speciál“ za 47,2 milionu devizových Kčs. Následující rok byla tato částka navýšena o zhruba půl milionu.

¹²³ AMZV, TO-T 1970–1974, *Současný vývoj revolučního hnutí v Libyi*, 29. září 1970, Libye – kr. 2, složka 262/111.

¹²⁴ GASZTOLD-SEŃ, P. *Kontrwywiadowcza ochrona polskich kontraktów*, s. 674.

¹²⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Jednání bulharsko-libyjského ekonomického výboru*, 21. března 1973, Libye – kr. 3, složka 262/211.

pneumatiky. Z výroby československého strojírenství se na libyjském trhu uplatnily zejména mobilní jeřáby a těžké nákladní automobily.¹²⁶

Z hlediska obchodního je nepochybně zajímavé, že zatímco Československo čím dál více navyšovalo objem exportu do Libye, z LAR nepřijímalo žádné zboží – import byl tedy na nule. Mezi LAR a ČSSR nebyly uzavírány žádné smlouvy, které by zavazovaly Československo k odebírání libyjských produktů, což způsobovalo finanční převis, který byl pro Prahu velice výhodný.¹²⁷ V prvních letech vzájemných obchodních výměn Libye ani na svém vlastním exportu do socialistických zemí netrvala, neboť jejím hlavním (a téměř jediným) zdrojem financí byla ropa, kterou LAR exportovala především do USA a dalších západních států. Situace se nicméně začala měnit v roce 1972, těsně před návštěvou Džallúda v Moskvě.

V lednu totiž Československo a ostatní státy Východního bloku obdržely pozvánku od libyjských představitelů na obchodní jednání do Tripolisu. Na jednání ovšem nebyl přizván zástupce Sovětského svazu.¹²⁸ Do hlavního města LAR odcestoval v čele československé delegace zástupce ministra zahraničního obchodu Ivan Peter. Hlavním předmětem rozhovorů se stal libyjský návrh či lépe řečeno žádost, aby zúčastněné státy odebíraly v následujících letech ropu, kterou Libye vytěžila ze zestátněných ropných polí, před rokem 1970 provozovaných skupinou *British Petroleum* (BP).¹²⁹ O jednáních informovalo v Československu *Rudé právo*, které uvedlo, že byla uzavřena dohoda o dodávkách nafty do ČSSR výměnou za pomoc při stavbě rafinérií v LAR.¹³⁰ Realita byla ovšem jiná. Peter a ostatní členové delegace totiž nejen, že takovou dohodu neuzavřeli, neboť žádný ze států Východního bloku nebyl schopen Libyji požadované množství ropy odebrat¹³¹, ale jednání o ropě ani nebrali jako primární účel své návštěvy. Nabízela se jednání o „závažnějších otázkách“, jako například o silnici Nalut-Ghadames, ale zejména o dodávkách speciálního materiálu. Tato jednání vedl zástupce PZO Omnipol, ovšem ani v této oblasti podle dostupných informací nebyla žádná dohoda uzavřena.¹³²

¹²⁶ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR, Libye – kr. 1, složka 262/112.*

¹²⁷ AMZV, TO-T 1970–1974, *LAR ve druhém pololetí 1971, 27. prosince 1971. , Libye – kr. 3, složka 262/311..*

¹²⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Čs. Ekonomická delegace v LAR, 11. února 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.*

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo: Čs. delegace v Libyi, 8. ledna 1972, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.*

¹³¹ Libyji navrhovali odběr mezi 500 tisíci a jedním milionem tun ropy. AMZV, TO-T 1970–1974, *Čs. Ekonomická delegace v LAR, 11. února 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.*

¹³² Tamtéž.

Československé MZO se ale, jak se jeví z dokumentů, nechtělo v Libyi orientovat pouze na export zbraní. Lze to vyčíst z ne zcela pozitivních reakcí na úspěchy jiných socialistických států v LAR, zejména pak již zmiňovaných Polska a Bulharska. Předně je nutno poznamenat, že právě v obchodní oblasti se nejvíce ukazuje, jak dílčí zájmy „bratrských“ zemí socialistického tábora často nejen, že opomíjely jakýsi deklarovaný princip socialistické spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), ale v některých případech si vzájemně konkurovaly. Tento trend můžeme sledovat po celé období 1969–1989. Příklad „soupeření“ ČSSR, PLR a BLR v Libyi je toho důkazem.

Začněme u Polska. Varšava překročila k navazování obchodních vztahů s Libyí velmi záhy a už v roce 1971 přijala zástupce ministra libyjského hospodářství Ahmeda Atraše.¹³³ Ze zmiňovaného obchodu se speciálním materiálem sice zatím sešlo, ovšem Polsko se zaměřilo v LAR především na expertní oblast, tedy na vysílání specialistů různého zaměření. Zejména se u PLR jednalo o specialisty v oblasti stavebnictví. Polsko však hledalo cesty, jak proniknout se svými experty přímo do libyjské administrativy, tedy na příslušná ministerstva, čímž by si efektivně zajistilo výhodu v získávání kontraktů na další stavební projekty.¹³⁴ V této snaze byli Poláci velice úspěšní. Navíc Varšava podle československých informací vysílala své specialisty podstatně levněji, než ostatní země Východního bloku, což způsobilo, že Libye je využívala z úsporných důvodů ve větší míře a tím fakticky zbylo méně pozic pro specialisty dalších „bratrských“ zemí.¹³⁵

V tomto smyslu si ostatně velvyslanci Uherovi stěžoval bulharský titulář Boris Christov v únoru 1972. V rozhovoru uvedl, že považuje za nanejvýš nešťastné, že PLR u některých projektů a u vysílání expertů nastavuje požadavky na peněžité odměny na velice nízkou úroveň, čímž fakticky poškozuje Bulharsko a další socialistické státy ve snaze do Libye vysílat své specialisty za příznivé ceny.¹³⁶ Nekoncepčnosti zemí RVHP v LAR pak libyjské vedení nepokrytě využívalo a stavělo tak země socialistického tábora proti sobě.¹³⁷

¹³³ GASZTOLD-SEŃ, Przemyslaw, *Libia Muammara Kaddafiego i PLR. Zapomniani sojusznicy okresu zimnej wojny*, in: BANIA, Radosław – ZDULSKI, Krzysztof (eds.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, Łódź: Ibidem, 2012, s. 316.

¹³⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Národohospodářský plán Libye*, 6. listopadu 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹³⁵ AMZV, TO-T 1975–1979, *Zpráva o působení čs. expertů v LAR*, 27. prosince 1975, Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹³⁶ AMZV, TO-T 1970–1974, *Záznam rozhovoru s bulharským velvyslancem Borisem Christovem*, 19. února 1972, Libye – kr. 3, 262/211.

¹³⁷ Tamtéž.

Na druhou stranu i BLR ve svých snahách v Libyi byla výrazně před Československem. Uher referoval z Tripolisu o tom, že BLR má podle všeho s Libyí uzavřenou smlouvu o ekonomické spolupráci s doložkou nejvyšších výhod a k tomu protokol o expertech.¹³⁸ Bulhaři navíc společně s Libyjci během roku 1972 připravili protokol a statut ke zřízení společné smíšené komise pro hospodářské otázky.¹³⁹ Angažovanost BLR se odrážela i ve stavebních pracech – bulharské podniky měly na starost budování nového letiště. U této informace je v příslušném dokumentu dopsána poznámka rukou: „*Tedy místo nás?!*“.¹⁴⁰ Do roku 1974 pak Bulharsko stihlo s Libyí uzavřít četné kontrakty v oblasti exportu. Bulhaři získali zakázku na stavbu šestnácti poliklinik, dovoz ovcí, pšenice (v roce 1973 to bylo v objemu 70 000 tun) a v neposlední řadě se jim podařilo s Libyjci podepsat smlouvu na prodej speciálního materiálu za 10 milionů USD.¹⁴¹

Pokud bychom měli shrnout obchodní kontakty ČSSR a Libye v letech 1970–1974, musíme konstatovat, že Československo výhradně exportovalo své zboží a tržilo za něj devizové prostředky. Dominantním artiklem se stal již od počátku speciální materiál a těžká technika. Československu se ale nedařilo dosahovat lepších výsledků v projektech a investičních celcích v LAR. Ústředním motivem tohoto období pro ČSSR zůstala problematická stavba silnice Nalut-Ghadames a turistického centra v Tripolisu. Obchodní spolupráce tak prozatím nedosahovala vysoké úrovně, i kvůli již zmiňovaným problémům v politické rovině, zejména z hlediska libyjského antikomunismu. Československo se nicméně snažilo zvyšovat svou prestiž v Libyi, za což mělo sklízet v dalších letech ovoce. V následující podkapitole se budeme věnovat třetí rovině vztahů mezi lety 1970–1974, tedy československým expertům v Libyi, jejich vysílání a životu československé „kolonie“ v LAR.

3.2.2 Práce ve „*zfanatizovaném arabském světě*“¹⁴²

Vysílání specialistů se stalo jedním ze základních kamenů československého angažmá v Libyi. V této rané fázi vzájemných vztahů se jednalo především o civilní

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva bulharské delegace vedení ministrem Nikolajem Žiševem v LAR*, 7. července 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Záznam rozhovoru s bulharským titulářem Stajko Neděľčevem*, 6. srpna 1973, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁴² Takto označil velvyslanec Uher poměry v Libyi. Situace v čs. AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v čs. kolonii v LAR*, 24. října 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

specialisty a pracovníky, zejména ve stavebním odvětví, ve zdravotnictví a v geologickém průzkumu. K jednotlivým skupinám se dostaneme v následujících odstavcích. K životu československých pracovníků a expertů v Libyi je řada materiálů poměrně chaotických a neuspořádaných, přesto se pokusím na následujících řádcích analyzovat úlohu těchto lidí, podobu jejich pracovišť a vztahů s Libyji.

Začněme opět u silnice Nalut-Ghadames. Na její stavbu byli vysláni experti, zástupci a pracovníci PZO Strojexport a Dopravních staveb Olomouc, jak již bylo zmíněno výše. Problémy na stavbě byly několikerého druhu – předně se jednalo o nedobrou pracovní morálku, konflikty s Libyji, drobné i větší přečiny československých pracovníků a v neposlední řadě emigraci na „Západ“ skrze libyjské aerolinky.¹⁴³ Nízká morálka stavbařů se podepisovala na úrovni práce, která je v hlášeních charakterizována jako „bídna“.¹⁴⁴ Celkem se na stavbě mělo podílet kolem 360 pracovníků, z nichž pouze 25 bylo členy KSČ. Malá míra „politického uvědomění“ se odrazila krom jiného také v běžné emigraci dělníků do zahraničí. Z tohoto důvodu bylo na pracovištích přikročeno k trezorování pasových dokladů.¹⁴⁵

Dalším nezanedbatelným faktorem způsobujícím četné problémy na stavbě silnice byla trestná činnost československých zaměstnanců, zejména pak výroba, prodej a konzumace alkoholických nápojů.¹⁴⁶ Striktní zákony Libye jakožto islámské republiky alkohol zakazovaly a trestaly příslušnými opatřeními. Dva občané byli v září roku 1970 přímo na stavbě zatčeni za prodej alkoholu a vzati do vazby.¹⁴⁷ Už od počátku československého angažmá v Libyi se ukázalo, že největším problémem v oblasti zaměstnanců československých podniků, případně expertů, byla právní ochrana těchto lidí. ČSSR téměř po každé závažnější události vztahující se k trestné činnosti páchané na československých občanech, nebo československými občany na libyjských státních příslušnících či majetku, požadovala uzavření konzulární dohody a dohody o právní spolupráci. Za vše hovoří případ zabití libyjského občana při autonehodě jistým Ing. Zíchou ze druhé poloviny roku 1972. Zícha byl zadržen ve vazbě bez jasného obvinění a pouze na přimluvu československého tituláře byl propuštěn s mírným trestem.¹⁴⁸ I po

¹⁴³ ABS, HS-SNB, *Zpráva k situaci na stavbě zahraniční investiční akce v Libyi: výstavba silnice Nalut Ghademes a Tourist Beach Country (turistické plážové středisko)*, 20. března 1971, reg. č. 80743 I. S.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ ABS, HS-SNB, *Telegram z Tripoli*, 18. září 1970, reg. č. 80743 I. S.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Takto označil velvyslanec Uher poměry v Libyi. Situace v čs. AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v čs. kolonii v LAR*, 24. října 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

tomto incidentu žádala československá strana tu libyjskou o uzavření právní dohody, ale nedočkala se ho. Nutno podotknout, že Libye podobnou dohodu neuzavřela v té době s „žádnou arabskou, natož socialistickou zemí“.¹⁴⁹ Podobná situace se opakovala o půl roku později v případě pěti zadržených pracovníků na silnici Nalut-Ghadames. Pět mužů bylo zatčeno a bez obvinění drženo ve vazbě pět dní.¹⁵⁰ I v tomto případě byl československý apel na uzavření dohody o právní spolupráci oslyšen.

Jako velký problém pro dokončení prací na silnici Nalut-Ghadames se ukázala také činnost československých pracovníků nabourávající průběh a financování celé stavby. Správa Státní bezpečnosti (S-StB) vedla „rozpracování“ některých československých občanů v Libyi pro „podezření z úplatků, defraudace a odcizení majetku patřícího socialistickému zřízení“.¹⁵¹ Tato akce dostala krycí jméno „KRABICE“ a jejím vedením byl pověřen kpt. Josef Sixta, starší referent IV. Odboru S-StB. Podle dostupných informací měl Sixta k dispozici kolem deseti důvěrníků přímo na stavbě silnice, jejichž „vytěžním“ získával informace o případných přečinech zaměstnanců.¹⁵²

Ne nepodstatnou komplikací v práci a vedení stavby silnice byly také špatné vztahy československých pracovníků s Libyjci. Některé poznámky o konfliktech Čechoslováků s místními měly i humorný přesah, jako například fráze: „*Běž do háje, ty šetelíku*“.¹⁵³ Původ této zvláště znějící „*nejslušnější nadávky*“ československých občanů pro Libyjce se mi nepodařilo vypátrat, nicméně podle zápisu chargé d'affaires Jedináka se adresáti brzy dovtípili, že jde o invektiv, neboť „*háju je v libyjské poušti málo, a proto místní obyvatelstvo brzy pochopilo, že tento výraz může mít i jiný, přenesený význam*“.¹⁵⁴ Objevily se ale i mnohem závažnější problémy, například případy znásilnění manželek československých pracovníků libyjskými občany, které se, podobně jako zmíněné případy přečinů ze strany Čechoslováků, nepodařilo právně dořešit.¹⁵⁵

Z hlediska počtu a původu československých specialistů a pracovníků v Libyi je nutno uvést, že pro období 1970 až 1974 nejsou údaje kompletní. Můžeme však říci, že z hlavních státních PZO byly v Libyi přítomny zejména Polytechna, Strojexport, DS Olomouc, Armabeton a Geoindustrie. Poslední jmenovaný podnik se specializoval na

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ AMZV, TO-T 1970–1974, *Zpráva z Tripolisu*, 27. ledna 1973, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁵¹ ABS, HS-SNB, *Operativní plán kontrarozvědné obrany československé účasti na mezinárodním veletrhu v Tripolisu*, březen 1971, reg. č. 80743 I. S.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ AMZV, TO-T 1970–1974, *Jedináková zpráva o kontrole stavby silnice Nalut-Ghadames*, 23. července 1971, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v čs. kolonii v LAR*, 24. října 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

projektování a hloubení studní v libyjské poušti, čehož si jako téměř heroické práce všímalo *Rudé právo*¹⁵⁶ či *Svobodné slovo*.¹⁵⁷ Polytechna do Libye vysílala zdravotnické pracovníky do nemocnic v Tripolisu a Benghází, ale až do roku 1974 se jednalo pouze o jednotky osob.¹⁵⁸ Ve zprávě ze 24. října 1972 došel Uher k tomu, že v LAR se v té chvíli nacházelo zhruba 500 československých občanů, většinou zaměstnaných na silnici Nalut-Ghadames.¹⁵⁹ Pro srovnání, v únoru 1972 referoval bulharský velvyslanec Christov československému protějšku o tom, že BLR vyslala do Libye během krátké doby nově nasmlouvané specialisty z různých oblastí v celkovém počtu asi tří set. V té době bylo v LAR přítomno již zhruba 500 bulharských občanů vyslaných po státní linii.¹⁶⁰ V červenci téhož roku se navíc jevílo jako pravděpodobné, že po návštěvě ministra Živševa v LAR Bulharsko do země vyšle další specialisty a dosáhne tak celkového počtu přibližně 1200 expertů v oblasti zdravotnictví, stavebnictví a průmyslu.¹⁶¹ Příčinou nadstandardních podmínek Bulharska v LAR byla podle československého pozorování ochota angažovat se v Libyi i přes nevyhovující státní zřízení a ještě stále potenciální slučování s Egyptem.¹⁶² Lepší pozici ze socialistických států měla v Libyi patrně pouze Titova Jugoslávie.¹⁶³

V předchozím úseku práce jsem letmo zmínil tripolský mezinárodní veletrh, jehož se účastnili i českoslovenští zástupci. Bylo jich v delegaci ze všech výše uvedených podniků celkem čtyřicet a ředitelem československé expozice byl Vladimír Šmída za BVV Brno. Jeho zástupcem byl jmenován nám již známý Josef Sixta, který plnil „*rolí vedoucího kontrarozvědné obrany a plnění operativních úkolů v souvislosti s československými investičními celky budovanými v Libyi*“.¹⁶⁴ Sixtovy poznatky o komplikovaném životě československých specialistů jsou jistě zajímavé. Referent IV. Odboru S-StB například

¹⁵⁶ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo: Významná pomoc československých odborníků rozvoji Libye – Hledání klíče k životu*, 16. července 1978, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

¹⁵⁷ NA, MZV-VA, II. Československo, *Svobodné slovo: Geoindustrie*, 28. července 1976, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

¹⁵⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Zpráva o působení čs. expertů v LAR*, 27. prosince 1975, Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹⁵⁹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v čs. kolonii v LAR*, 24. října 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁶⁰ AMZV, TO-T 1970–1974, *Záznam rozhovoru s bulharským velvyslancem Borisem Christovem*, 19. února 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁶¹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva bulharské delegace vedení ministrem Nikolajem Žiševe v LAR*, 7. července 1972, Libye – kr. 3, složka 262/211. U této informace je rukou připsán obdivný komentář: „*To je, co?!*“

¹⁶² AMZV, TO-T 1970–1974, *Jednání bulharsko-libyjského ekonomického výboru*, 21. března 1973, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁶³ SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 227

¹⁶⁴ ABS, HS-SNB, *Operativní plán kontrarozvědné obrany československé účasti na mezinárodním veletrhu v Tripolisu*, březen 1971, reg. č. 80743 I. S.

ve své zprávě popsal tvrdá bezpečnostní opatření libyjského režimu nejen vůči cizincům, ale i domorodcům – přísná prohibice, nevole prodlužovat visa, kontroly na ulicích prováděné vojáky a před všemi ZÚ stojící policejní hlídky.¹⁶⁵ Sixta si ale přednostně všímal agenturních možností ČSSR v Libyi.¹⁶⁶ Konstatoval, že situace je poměrně vhodná pro „čerstvý start“, protože řady libyjské policie byly prořídle a neposkytovaly mnoho příležitostí na agenturní vazby. Na druhou stranu i počet Čechoslováků v Libyi se snížil a tím byla také zmenšena pravděpodobnost, že budou využiti pro rozvědné účely libyjskou tajnou službou.¹⁶⁷ Jak uvidíme v dalších kapitolách, tlak na vytvoření agenturní sítě ze strany ČSSR se postupem času stupňoval.

Nutno říci, že snaha Československa o vysílání expertních týmů rostla. Nepotkávala se ovšem vždy s úspěchem, a to i kvůli již zmíněným nižším cenovým sazbám polských specialistů. Ukazovalo se navíc, že ČSSR nedisponuje „strategickými“ pozicemi nátlaku v libyjské správě, na rozdíl právě od Poláků, Bulharů či Jugoslávců. Každá příležitost dostat „svého“ člověka na místo, kde by mohl vyvíjet vliv na libyjskou administrativu tedy měla být využita. Příkladem budiž událost již z poslední čtvrtiny roku 1970. Tehdy se nabídla šance urychleně obsadit místo experta pro územní plánování v rámci Technického plánovacího výboru LAR, které dříve obsazovala PLR, ale nyní bylo volné.¹⁶⁸ O uvolněné pozici informoval Vasila Jedináka zástupce Organizace spojených národů (OSN) při tomto výboru Ing. František Čulík, který zároveň Jedinákovi zdůraznil, že Libye zasluhuje „obzvláštní pozornost a výjimečný přístup při rozvíjení vzájemných styků“, neboť se jí nedostává „know-how“, pracovní síla ani kvalifikovaní experti. Navíc po odchodu italských expertů se pro Čechoslováky otevírá nové pole působnosti.¹⁶⁹

Závěrem této kapitoly shrňme naše dosavadní poznatky. Všechny tři roviny zkoumání, tedy politická, obchodní a „personální“, byly ve sledovaném období poznamenány vzájemnou nedůvěrou mezi Československem a Libyí, a tudíž jen velice opatrně rozvíjeny. Na úrovni politické vztahy komplikoval Kaddáfího antikomunismus, který byl jen v malé míře vyvážen Džallúdovým pragmatismem. Chaotická a doposud neustálená zahraniční politika libyjského režimu znemožňovala dlouhodobější plánování

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Agenturními vazbami se myslí zejména získávání vědomých spolupracovníků, informátorů, případně agentů, ať už z řad Libyjců, nebo Čechoslováků.

¹⁶⁷ ABS, HS-SNB, *Zpráva o výsledcích kontrarozvědné obrany čs. Účasti na mezinárodním veletrhu v Tripoli*, duben 1971, reg. č. 80743 I. S.

¹⁶⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o rozvoji styků s LAR*, 30. prosince 1970, Libye – kr. 3, složka 262/211.

¹⁶⁹ Tamtéž.

československých akcí, a tak Praha jen opatrně našlapovala a udržovala pozice. Stimulem spolupráce se v politické rovině stal až odklon Kaddáfího od Egypta a také egyptský rozkol se SSSR.

Na obchodní rovině, a zejména pak v oblasti speciálního materiálu, však kontakty směle rostly. Československý export každý rok nabíral na objemu a částky za prodané zbraně se pohybovaly v desítkách milionů devizových Korun. Po roce 1973 se však ukázalo, že potenciál obchodních vztahů nebyl dříve z velké části naplněn. Lze tedy říci, že i československý export, byť ne nepodstatný, byl v letech 1970 až 1974 značně utlumen právě politickou nestabilitou a nejistotou LAR.

Oblast expertů a zaměstnanců československých státních podniků byla taktéž omezována mnohými faktory. Nedobré pracovní podmínky, špatné vztahy s Libyjci a nízká právní ochrana pracovníků nečinila z Libye zrovna ideální místo k práci. Navíc právě v sektoru specialistů se ukazovalo, že zde panuje konkurence nejen mezi socialistickými a kapitalistickými státy, ale i mezi zeměmi RVHP navzájem.¹⁷⁰ Přes snahu ČSSR dojednat s Libyí vysílání expertních týmů se toto zatím nedařilo naplnit ve větší míře. Pro všechny tři úrovně vztahů byl ovšem zásadní rok 1974, který přinesl navázání užších kontaktů a rozšířil možnosti Československa v Libyi.

¹⁷⁰ Hlavními konkurenty v tomto smyslu byli Poláci, Bulhaři a ze socialistických států také Jugoslávci. ABS, HS-SNB, *Zpráva k situaci na stavbě zahraniční investiční akce v Libyi: výstavba silnice Nalut Ghademes a Tourist Beach Country (turistické plážové středisko)*, 20. března 1971, , reg. č. 80743 I. S.

4 Opatrná spolupráce 1974–1976

4.1 Návštěvy jako základ spolupráce

V předcházejících kapitolách bylo již řečeno, že zahraniční politika Libye (zejména ve vztahu k SSSR a Východnímu bloku) byla výrazně ovlivněna postojem Egypta. Jomkippurská válka v říjnu 1973 změnila tento „zaběhlý“ koncept. Kaddáfí obvinil Sádáta ze zrady, když ho egyptský vůdce neinformoval o připravované ofenzivě proti Izraeli a tato roztržka byla ještě přizívána výslednými mírovými jednáními mezi Káhirou a Tel Avivem během ledna roku 1974. Socialistické státy vycítily příležitost – za předpokladu odpoutání Libye od Egypta se otevíraly možnosti pro Československo a další země k většímu pronikání do země, a to nejen v oblasti politické, ale také v oblasti ekonomické, kulturní a v neposlední řadě v oblasti speciální.

Podle dostupných dokumentů se Praha nejpozději od konce ledna 1974 aktivně zajímala o případnou výměnu delegací s Tripolisem.¹⁷¹ Hlavním předmětem případných jednání podle československých orgánů měl být prodej zbraní, který byl dosud velmi často prováděn tak, že speciální materiál zaplacený Libyí byl transferován do LAR přes Egypt či přes Sýrii.¹⁷² Tato praxe by byla při jednáních s libyjskými představiteli nahrazena přímými dodávkami. I z tohoto důvodu zejména HTS-MZO požadovala sjednání návštěvy z Tripolisu v Praze v co nejbližším termínu.¹⁷³ Podle všeho i libyjská strana přistupovala k věci velice aktivně, neboť v důvodové zprávě k návrhu na přijetí delegace z Tripolisu se píše, že „libyjská vláda naléhavě požádala, aby v ČSSR byla v době co nejkratší přijata libyjská vládní delegace (...) k projednání některých naléhavých otázek vzájemných ekonomických vztahů“.¹⁷⁴ Tuto žádost podle všeho Tripolis adresoval vícero zemí Východního bloku, mezi nimi i PLR. Polsko bylo v danou chvíli Libyí velmi důležitým obchodním partnerem – v Libyi se v roce 1974 nacházelo na 1600 polských specialistů.¹⁷⁵

Mimořádně zajímavé v souvislosti s přípravami libyjské návštěvy v Praze bylo dvojí stanovisko československé vlády k této události. Vasil Bil'ak, tehdejší tajemník ÚV

¹⁷¹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva vládní delegace Libye*, 1. února 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷² AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva vládní delegace Libye v ČSSR*, 30. ledna 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷³ AMZV, TO-T, *Návštěva vládní delegace Libye*, 1. února 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návrh na přijetí vládní delegace LAR*, 6. února 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷⁵ GASZTOLD-SEŇ, P., *Libia Muammara Kaddafiego i PLR*, s. 315.

KSČ pro otázky zahraniční politiky a ideologie, si totiž vyžádal stanovisko Sovětského svazu k případné oficiální libyjské návštěvě v ČSSR.¹⁷⁶ Toto stanovisko mělo být k dispozici nejpozději do doby, než by zasedlo Politbyro (PB) ÚV KSČ. V dokumentu je ovšem připojena poznámka, která tuto podmínku v podstatě obchází. Je zde výslovně řečeno, že pokud nebude sovětský postoj znám do schvalování příslušného bodu programu na PB ÚV KSČ, doporučuje se sdělit Tripolisu „zásadní kladné stanovisko“ ČSSR k libyjské návštěvě a urychleně vyžádat od LAR navrhované body k projednávání.¹⁷⁷ Vzhledem k již zmiňované neochotě Libyjců jednat přímo se Sověty si tento československý postup můžeme vyložit jako jednoznačnou snahu neopozdit se ve sbližování s Libyí a nelpět v takové míře na sovětském stanovisku, neboť právě to by k podobnému zpoždění vést mohlo.

Druhým pozoruhodným momentem v hodnocení předpokladů k uskutečnění vládní návštěvy z Tripolisu byla poznámka týkající se politických styků s LAR. Byť jádro vztahů prozatím jednoznačně tkvělo v obchodní sféře, důvodová zpráva k přijetí libyjské delegace naznačila, že i z hlediska „ideových“ vazeb by mohlo dojít k patričné změně k lepšímu. Autor zprávy zapsal: „Z naší strany by bylo v rozhovorech možno, v zájmu ovlivnění různých nesprávných názorů a představ hlásaných předsedou libyjské revoluční rady Kaddáfim a vládou LAR, vyložit naše stanoviska a hodnocení vývoje v oblasti mezinárodních vztahů, zejména z hlediska významu zlepšování vztahů SSSR-USA...“¹⁷⁸ Jednalo se o poměrně značnou změnu rétoriky od doby, kdy československá diplomacie popisovala libyjský režim jako „vulgárně antikomunistický“.¹⁷⁹ Je patrné, že nyní se situace začala pomalu měnit. LAR se stala nejen jedním z center zájmu československé zahraniční politiky v oblasti Blízkého východu a Severní Afriky, ale hlavně zde patrně vyvstala možnost a potřeba ovlivňovat místní režim směrem ke zlepšení vztahů se socialistickými státy. Přesto zatím československou stranou i v případě úspěšných jednání v Praze nebylo očekáváno vypracování závěrečného komuniké vzhledem k různosti názorů na některé politické otázky.

Termín návštěvy předsedy libyjské vlády Abd as-Saláma Džallúda v Praze byl dojednán úspěšně. Libyjská delegace v čele s Džallúdem přicestovala do Prahy 11. února

¹⁷⁶ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návštěva vládní delegace Libye*, 1. února 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ AMZV, TO-T 1970–1974, *Návrh na přijetí vládní delegace LAR*, 6. února 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

¹⁷⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

1974 poté, co oficiálně navštívila Varšavu.¹⁸⁰ Před i během návštěvy libyjského premiéra se na povrch dostávaly spekulace o tom, že Džallúd je ve střetu s Kaddáfim a součástí konspirace za plukovníkovo svržení je i libyjský ministr vnitra Húní.¹⁸¹ Tyto informace byly později dementovány zdrojem z vedení ÚV Arabského socialistického svazu (ASS) Libye, jistým El-Fazzanym, který přisuzoval tyto proklamace egyptské propagandě a „nafukování“ problému ze strany Káhiry za účelem destabilizovat libyjský režim.¹⁸² Zda se jednalo o snahy Sádáta či ne, nemůžeme s jistotou říci.

Samotná návštěva libyjské delegace v Praze neušla pozornosti československých novin, zejména *Rudého práva*. Druhý den jednání, tedy 12. února 1974, informoval deník o setkání Džallúda s předsedou československé vlády Lubomírem Štrougalem a ministrem zahraničního obchodu Andrejem Barčákem. Kromě hovorů o obchodu a vzájemných vztazích *Rudé právo* psalo také o shodě obou stran na boji proti imperialismu a kolonialismu.¹⁸³ Podle dostupných materiálů došlo k podepsání dalšího protokolu na speciální materiál mezi hlavními jednatelem za obě strany, tedy Hamedem al-Belkasem a Františkem Langerem.¹⁸⁴ Přesnou formulaci uzavřeného protokolu bohužel neznáme. Máme ale údaje o dohodě mezi LAR a PLR z dřívějšího jednání ve Varšavě, která obsahovala závazek Poláků dodat do Libye do konce roku 1974 „speciál“ celkem za 48 milionů USD.¹⁸⁵ Je patrné, že poptávka LAR po zbraních byla skutečně velká.

Zásadním výsledkem vzájemných jednání Čechoslováků a Libyjců v Praze bylo uzavření dohody o vědecko-technické spolupráci a také obchodní dohody. Oba dokumenty byly podepsány libyjským ministrem hospodářství Abu Bakrem Alím aš-Šarífem a československým ministrem zahraničního obchodu Andrejem Barčákem.¹⁸⁶ O uzavření smluv referovalo i *Rudé právo*, které akcentovalo skutečnost, že se jednalo o první takovéto vzájemně schválené dokumenty.¹⁸⁷ Dohody ukotvily československý odběr ropy z LAR v objemu 500 tisíc až jednoho milionu tun ročně, a to mezi lety 1975

¹⁸⁰ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 199.

¹⁸¹ ABS, HS-SNB, *Kaddáfí čelí silici opozici ze strany min. předsedy Džallúda*, 13. února 1974, reg. č. 12651 I. S.

¹⁸² ABS, HS-SNB, *Rozpory mezi Džallúdem a Kaddáfim*, červen 1974, reg. č. 12561 I. S.

¹⁸³ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Předseda libyjské vlády přivítán v Praze – Čs. – libyjské rozhovory*, 12. února 1974, Československo-Libye 1972–1979.

¹⁸⁴ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111. Srov. ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 199.

¹⁸⁵ GASZTOLD-SEŇ, P., *Libia Muammara Kaddáfiego i PLR*, s. 315.

¹⁸⁶ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 199.

¹⁸⁷ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Obchodní dohoda a dohoda o vědeckotechnické spolupráci s Libyí*, 14. února 1974, Československo-Libye 1972–1979.

a 1985.¹⁸⁸ K reálnému odběru ropy z Libye se ale ČSSR neměla, počítala s touto variantou až po roce 1980.¹⁸⁹ Československá strana se dále patrně snažila Libyjce přimět k uzavření konzulární dohody, ovšem opět neúspěšně.¹⁹⁰ Závěrečné komuniké z celého jednání mezi 11. a 14. únorem nevzniklo, jak bylo ostatně avizováno ve zmiňované důvodové zprávě. Nabízí se úvaha o tom, proč nebylo závěrečné komuniké sepsáno a schváleno. Vzhledem k dalšímu vývoji situace na Blízkém východě a zejména v palestinské otázce lze předpokládat, že právě k řešení krize na Blízkém východě LAR a ČSSR zastávaly odlišné postoje.

Z výsledků jednání je zřejmé, že v tomto veskrze počátečním bodě vzájemných vztahů Libye do velké míry prosadila svoje požadavky bez nutnosti příslibu politické změny směřování režimu. Připomeňme, že právě Tripolis poprvé navrhl státům Východního bloku odběr ropy přesně v objemech, v jakých byl vzájemnými dohodami v únoru 1974 v Praze schválen. Zároveň libyjské odmítnutí konzulární dohody ilustruje prozatím velmi jednostranný styl vztahů. Z pozdějšího hodnocení jednání navíc plyne, že se československým představitelům nepodařilo navázat s Libyí ani užší kulturní, vědecké, školské a další styky.¹⁹¹ Jedním z důvodů, proč se toto nepodařilo, byly i libyjské předpisy týkající se šíření „cizích ideologií“ a obecně informací o cizích státech, které znemožňovaly jakoukoliv propagaci ČSSR v LAR, ať už tiskem či rozhlasem.¹⁹² Přesto Československo ve svých snahách o navázání užších styků nepolevovalo. Kladným impulzem pro vývoj vztahů Libye a socialistických států byl nepochybně fakt, že Muammar Kaddáfí poněkud „ustoupil ze scény“ libyjské zahraniční politiky během kulturní revoluce a většinu vyjednávání přenechal Džallúдови. To se výrazně projevilo i v případě květnové libyjské návštěvy Moskvy.¹⁹³

Zajímavou epizodou, která předcházela setkání libyjské delegace se Sověty v Kremlu, byl rozhovor Džallúda a Štrougala na pohřbu francouzského prezidenta Georgese Pompidoua v dubnu 1974. Oba státníci se údajně shodli na dalším „budování přátelství“ a Džallúd následně rozmlouval v Paříži i s Podgornym.¹⁹⁴ Je možné, že právě

¹⁸⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹⁸⁹ NA, Archiv ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k ekonomické části jednání G. Husáka s M. Kaddáfím*, 17. června 1978, kr. 382, složka 1151.

¹⁹⁰ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ ABS, HS-SNB, *Reflexe na oficiální setkání Džallúda a libyjské delegace se sovětskými představiteli*, 9. června 1974, reg. č. 12651 I.S.

¹⁹⁴ SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 229.

zde bylo dojednáno následné vyslání libyjské delegace vedené libyjským ministerským předsedou do Moskvy. Změna kurzu sovětské politiky směrem od Egypta a „nevypočitatelného“ Sádáta k Libyi se začala pomalu ale jistě realizovat. Zdá se, že v zájmu bližší kooperace socialistických států a Libye bylo tripolské vládě prominuto i mezinárodně politické „hazardérství“, které bylo Sověty i Českoslováky kritizováno v ranějším období Kaddáfího režimu.¹⁹⁵

Před samotnou návštěvou Kremlu realizoval Džallúd v čele libyjské delegace ještě návštěvy Maďarské lidové republiky (MLR) a Jugoslávie. Zejména setkání v Bělehradě bylo pro libyjské zájmy podstatné, neboť, jak již bylo řečeno, právě Jugoslávie byla ze socialistických států Tripolisu nejbližší i díky své deklarované nezúčastněnosti.¹⁹⁶ Ostatně právě přes Hnutí nezúčastněných zemí se údajně snažil SSSR Libyi nejvíce „připoutat“, protože zde disponoval nemalým vlivem.¹⁹⁷

Džallúd byl společně se svou delegací přijat Kosyginem v Moskvě 15. května 1974.¹⁹⁸ Díky materiálům z ABS máme k dispozici poměrně obsáhlou reflexi na tuto návštěvu společně s popisem projednávaných záležitostí. Co do složení Džallúdovy delegace jistě zaujme fakt, že skupina byla částečně tvořena delegáty palestinského původu, kteří byli tak či onak spojení s palestinským hnutím odporu.¹⁹⁹ Podle dostupných informací bylo palestinců v delegaci „pět až šest (...) a dokonce jeden člen ÚV Organizace pro osvobození Palestiny (...), což by eventuálně ukazovalo na propojení Libye s OOP“.²⁰⁰ Přítomnost Palestinců jednoznačně ukazuje na důležitost palestinské otázky pro libyjskou stranu, která se projevila i v konečných výsledcích jednání. Předně se ale v Kremlu debatovalo o nových vzájemných sovětsko-libyjských dohodách. Podle dostupných údajů byla podepsána především nová obchodní rámcová dohoda a také došlo k vytvoření mezistátní smíšené komise pro hospodářskou a technickou spolupráci.²⁰¹ Gombár k těmto dohodám připojuje, že Sovětský svaz na základě vzájemných smluv poslal do Libye na dva tisíce vojenských specialistů, kteří tak měli nahradit specialisty egyptské.²⁰²

¹⁹⁵ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

¹⁹⁶ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 201.

¹⁹⁷ SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 229.

¹⁹⁸ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Rudé právo – Kosygin přijal Džallúda*, 15. května 1974, inv. č. 8420, Sovětský svaz – Libye 1972–1987.

¹⁹⁹ ABS, HS-SNB, *Reflexe na oficiální setkání Džallúda a libyjské delegace se sovětskými představiteli*, 9. června 1974, reg. č. 12651 I.S.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 102.

Všechna dílčí jednání byla ale podle sovětské strany poznamenána libyjskou „gigantománií“, což se projevovalo zejména v přehnaných požadavcích Džallúda a jeho kolegů na množství sovětských investic do libyjské infrastruktury, železnic, zavlažování a v neposlední řadě také v nereálných žádostech na zásilky sovětských zbraní a techniky.²⁰³ Celkový objem těchto Džallúdových návrhů bohužel není znám, nicméně Sověti se podle zprávy, kterou máme k dispozici, zavázali dodávat zbraně do Libye v nadstandardním množství po dobu minimálně tří až čtyř let.²⁰⁴ Kreml ovšem nabyl dojmu, že libyjští vyjednavací předpokládají, že vše jde pořídit za peníze a hned. Jako absurditu navrhovanou Džallúdem například zpráva zmiňuje zavlažování libyjských pouští pomocí kanálů hloubených mezi těmito oblastmi a Středozemním mořem.²⁰⁵

Výsledkem jednání kromě podepsaných dohod bylo také společné komuniké, které bylo ovšem poznamenáno značnou mírou kompromisu. Šlo předně o dva články tohoto komuniké, z nichž první hovoří o tom, že „strany [libyjská a sovětská] zvláště zdůraznily význam arabsko-sovětského přátelství a přátelství Arabů se socialistickými zeměmi“. V případě tohoto bodu zpráva uvádí, že sovětská strana požadovala konkrétnější formulaci. Druhým bodem potom byla tato deklarace: „Obě strany považují palestinské hnutí odporu za nedílnou součást národně-osvobozenického hnutí arabských národů a budou mu i nadále poskytovat všestrannou pomoc.“ Zde naopak požadoval větší konkretizaci libyjský premiér.²⁰⁶ Jedním z nejdůležitějších výsledků Džallúdovy kremelské návštěvy bylo ale to, že libyjská delegace jednohlasně označila předchozí Kaddáfího verbální osočování socialistických států za dezinterpretaci a propagandu nepřátelského tisku. Tím se jasně ukázalo, že Kaddáfího přesvědčení muselo ustoupit pragmatickému jednání Libye za účelem vymanění se z rostoucí izolace související s nepodařenými pokusy o sjednocení arabských států a s rostoucím nepřátelstvím s Egyptem.²⁰⁷

²⁰³ ABS, HS-SNB, *Reflexe na oficiální setkání Džallúda a libyjské delegace se sovětskými představiteli*, 9. června 1974, reg. č. 12651 I.S..

²⁰⁴ K možným celkovým hodnotám sovětského speciálu uváděl *Die Welt* sumu někde mezi 1,2 a 1,5 mld. USD. *Washington Post* potom zdůrazňoval rostoucí objem sovětských zbraní vyměněných za libyjskou ropu. NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Die Welt – Džallúd v Moskvě*, 27. května 1974, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987; MZV-VA, III. Svět a státy, *Washington Post – Podstatný nárůst výměny sovětských zbraní za libyjskou ropu*, 21. května 1974, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987.

²⁰⁵ ABS, HS-SNB, *Reflexe na oficiální setkání Džallúda a libyjské delegace se sovětskými představiteli*, 9. června 1974, reg. č. 12651 I.S..

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

Z politického hlediska byly návštěvy Džallúda v jednotlivých státech Východního bloku a v SSSR rozhodně událostí, která rezonovala v diplomatických kruzích po celý rok 1974 i déle. Na základě těchto návštěv totiž byli zváni do Libye „na oplátku“ státníci příslušných zemí, což opět vedlo k dalšímu posílení vzájemných vazeb. Než ale přikročíme k těmto oficiálním návštěvám v Tripolisu, podívejme se ještě na událost, která byla velmi důležitá pro další vývoj československo-libyjských vztahů po velkou část období, které zkoumá tato práce. Jednalo se o jmenování a akreditaci nového československého velvyslance v hlavním městě Libye, Jozefa Varholíka, dne 25. listopadu 1974.²⁰⁸ Varholík byl zkušeným odborníkem na arabský svět – jeho plyná arabština a zároveň proarabské vystupování podstatně přispělo k dalšímu „oteplování“ vztahů s libyjskými představiteli.²⁰⁹

Nový velvyslanec patrně ihned po svém nástupu do funkce konzultoval další prohlubování styků s LAR společně se sovětskými zástupci, konkrétně s vedoucím I. afrického odboru MID²¹⁰ Švedovem a dále Kudaškinem a Machovem, pracovníky v sektoru pro Libyi téhož odboru.²¹¹ Ze zápisu z rozhovorů je zřejmé, že přístup socialistických států vůči Libyi doznal radikální změny. Patrně to je zejména v konstatování sovětských zástupců, že do budoucna je zásadní nastavit vůči Tripolisu kurz politiky „ovlivňování“, tedy uzavírání smluvních a politických styků s Libyí tak, aby tyto styky byly pojištěny i v případě, že by v LAR došlo k náhlým vnitropolitickým zvrátům.²¹² Aby bylo zřejmé, do jaké míry se situace v tomto ohledu změnila oproti dřívějším letům, můžeme nahlédnout do dokumentů z června roku 1971, kde se jasně píše, že mezi hlavní principy politiky socialistických států v Libyi patří „nevměšování“ se do vnitřních záležitostí země a načerpávání poznatků o vnitropolitické situaci v LAR.²¹³

Pro Sovětský svaz bylo nicméně velmi problematické vytvářet na libyjské vládnoucí kruhy soustavný tlak přímo v Tripolisu, neboť Kaddáfí vlastním nařízením omezil počet sovětských diplomatů přítomných na ZÚ v hlavním městě Libye na maximálně sedm, stejně byl pak omezen i počet pracovníků technického personálu na

²⁰⁸ SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 230.

²⁰⁹ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 201.

²¹⁰ *Ministry inostranných děl – sovětské Ministerstvo zahraničních věcí.*

²¹¹ AMZV, TO-T 1970–1974, *Libye – konzultace o současné situaci v LAR a o možnostech spolupráce s ní*, 25. listopadu 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

²¹² Tamtéž.

²¹³ AMZV, TO-T 1970–1974, *Informace o vývoji situace v LAR a výhled čs. Libyjských styků*, 2. června 1971, Libye – kr. 3, složka 262/112.

sovětské ambasádě. S tím se, podle zápisu z konzultace, „nedalo moc dělat“.²¹⁴ Pokud tedy sovětské zástupci neměli k dispozici dostatečnou personální sílu přímo v Tripolisu, nabízí se úvaha, že přenechali „ovlivňovací“ aktivity ostatním státům Východního bloku a sami se soustředili přednostně na mezinárodní politiku a obchodní výměnu s LAR.

4.2 Využit každé možnosti vlivu na libyjské vedení

Ná základě společných konzultací a také v deklarované součinnosti s ostatními socialistickými státy se tedy Československo od začátku roku 1975 prokazatelně aktivně snažilo ovlivnit co nejpríznivěji svou pozici v LAR, a také libyjský pohled na ČSSR. V lednu 1975 byly vytyčeny cíle československé zahraniční politiky v Libyi, přičemž těmi zásadními bylo zorganizování návštěvy předsedy vlády Štrougala v LAR, napomáhání prosazení zásady přímého jednání o československých dodávkách investičních celků do Libye bez výběrového řízení a využívání dohody o vědecko-technologické spolupráci nejen k finančnímu, ale i k politickému profitu.²¹⁵

Prosazování těchto cílů se potkávalo se střídavými úspěchy. Návštěvu Štrougala v Tripolisu se sice podařilo zorganizovat, ale až v říjnu 1975, zatímco Kreml vyslal Kosygina do LAR již v květnu téhož roku. Kosyginova delegace uzavřela s Libyjci podle dostupných informací kulturní dohodu a taktéž protokol o otázkách vědecké a hospodářské spolupráce.²¹⁶ Tlak libyjských představitelů na další dodávky sovětského „speciálu“ vyústil v údajnou obří zakázku na tanky, letouny MIG 23 a 25, a podle Siebera i na ponorky, celkem v hodnotě kolem 12 mld. USD.²¹⁷ I v západních médiích se objevily odkazy na obrovské akvizice sovětského speciálního materiálu, uvažované částky však podle těchto zdrojů nakonec nedosáhly výše než jedné miliardy USD.²¹⁸ Podle zprávy pocházející ze sovětského zdroje se premiér Džallúd při schůzce s Kosyginem měl jednoznačně vyslovit ve prospěch další spolupráce se socialistickými státy, zejména pak ve věci boje proti imperialismu.²¹⁹ Objevily se dokonce spekulace, že Sověti získali od Libyjců povolení umístit na území Libye své vojenské základny. O této dohodě senzačně

²¹⁴ AMZV, TO-T 1970–1974, *Libye – konzultace o současné situaci v LAR a o možnostech spolupráce s ní*, 25. listopadu 1974, Libye – kr. 3, složka 262/112.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ SIEBER, K., *Cesta ke spojení*, s. 230.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *International Herald Tribune – potvrzený nákup zbraní ze SSSR za 800 mil. dolarů* – 25. května 1975, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987.

²¹⁹ ABS, HS-SNB, *Zpráva ze sovětských zdrojů*, 2. června 1975, reg. č. 12651.

informoval egyptský deník *Al-Ahrám*, nicméně jak západní listy, tak československé *Rudé právo* urychleně přispěchaly s dementi této informace.²²⁰

Zatímco provázání Libye se státy Východního bloku rostlo, vnitropolitická situace v zemi a stav vztahů s Egyptem se zhoršovaly. Během roku 1975 došlo k pokusu o státní převrat a svržení Kaddáfího. Vůdci puče měli být dva někdejší členové Rady revolučního velení, majorové Omar Abduláh el-Mehejší a Bašír Hawání.²²¹ Z původních dvanácti členů Rady tak koncem téhož roku zůstalo jen pět mužů – Kaddáfí, Džallúd, Júnis Džabír, Charúbí a Hamídí.²²² Muhajší navíc podle všeho prehl do Egypta, kde vyhledal Sádátovu ochranu. Tato skutečnost dále neblaze poznamenala vztahy obou zemí a možná i z tohoto důvodu Tripolis lpěl na dalším importu speciálního materiálu pro případ válečného konfliktu s Káhirou.²²³

Mimo jiné i libyjská potřeba zbraní pro vypořádání se s vnitřním i vnějším nebezpečím pro režim vedla k pozvání československého předsedy vlády Štroukala premiérem Džallúdem do Tripolisu na jednání, která se uskutečnila v říjnu 1975. Praha ovšem na schůzi přijížděla s odlišnými náměty na rozšíření spolupráce, ne pouze s nabídkou „speciálu“. Na prvním místě podle dostupných údajů figurovala zejména snaha o získání zakázky na jakýkoliv investiční celek – dosud se tato snaha nepotkávala s úspěchem údajně proto, že československá strana nebyla schopna dodat žádnou investici tzv. na klíč.²²⁴ ČSSR usilovala i o zesílení spolupráce v dodávkách služeb, zejména pak činnosti doposud úspěšné Geoindustrie (geologický průzkum) a také tzv. konzultačních prací, které byly do roku 1974 v Libyi doménou západních států.²²⁵

Samotná Štrougalova návštěva v Tripolisu proběhla ve dnech od 13. do 15. října 1975. Československý předseda vlády s sebou na jednání přibral i ministry Andreje Barčáka (MZO) a Pavola Bahyla (Ministerstvo strojírenství).²²⁶ Delegace se setkala s Džallúdem a příslušnými protějšky, sám Štrougal pak hovořil zhruba dvě hodiny

²²⁰ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *International Herald Tribune – potvrzený nákup zbraní ze SSSR za 800 mil. dolarů* – 25. května 1975, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987; NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Rudé právo – dementi informace z listu al-Ahrám*, 28. května 1975, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987.

²²¹ Jména přepisují tak, jak jsou uvedena v ABS, HS-SNB, *Zpráva o potvrzeném pokusu o svržení Kaddáfího ze strany členů RRV*, 18. srpen 1975, reg. č. 12651.

²²² Viz. GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 85.

²²³ Srov. SIEBER, K., *Cesta ke spojenectví*, s. 231.

²²⁴ AMZV, TO-T 1975–1979, *Libye – návštěva předsedy vlády ČSSR v Libyi*, 22. září 1975, Libye - kr. 1, složka 262/112.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – L. Štrougal odjel do Libye*, 14. října 1975, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

s Muammarem Kaddáfim.²²⁷ Přijetí Čechoslováků v Tripolisu bylo pompézní – cestu z letiště lemovaly československé vlajky a davy vítajících Libyjců. Místní tisk i rozhlas informovaly o návštěvě velmi zevrubně a kladně.²²⁸ Ostatně podobně na tom byl i československý tisk, který už od Džallúduvy návštěvy Prahy o Libyi pravidelně informoval z hlediska vývoje země, hospodářských úspěchů a celkového života v LAR. Ku příležitosti společných jednání v Tripolisu vyzdvihlo *Rudé právo* zejména úspěchy československých podniků v Libyi, mimo jiné práci silničářů na spojnici Nalut-Ghadames či hledání vody a vrtání studní pracovníky Geoindustrie.²²⁹

Během jednání libyjská strana opakovaně předkládala požadavky na diverzifikaci a zintenzivnění dodávek zbraní.²³⁰ Ze záznamů vyplývá, že na československé požadavky nepřišla řeč – naopak Kaddáfí v rozhovorech se Štrougaem vyslovil stížnost, že ČSSR nedostatečně odebírá libyjskou ropu, což československý premiér omlouval nedokončeným ropovodem Adria.²³¹ Jednání se nakonec i tak ukázala jako úspěšná, neboť Štrougalovi se podařilo uzavřít s Libyjcí kulturní dohodu a také došlo k předání oficiálního pozvání Kaddáfího do Prahy.²³² Podle dostupných informací ČSSR s Libyí taktéž uzavřela dohodu o spolupráci mezi Českou tiskovou kancelář (ČTK) a libyjskou tiskovou agenturou JANA. LAR na oplátku žádala od ČSSR pomoc při stavbě 400 kilometrů železnice a dokončení plynovodu v Bengházi.²³³ Bylo také dosaženo zřízení Společného výboru pro hospodářskou, technickou a vědeckou spolupráci (SV-HTVS), který měl zasedat každoročně.²³⁴ Přes všechnu vzájemně deklarovanou blízkost obou zemí ale stále trvala opatrnost, či dokonce skepse československých představitelů vůči libyjskému vedení. Svůj podíl na tom nepochybně mělo i relativní mládí libyjského vůdce a jeho spolupracovníků (připomeňme, že Kaddáfímu bylo v roce 1975 teprve 33 let). Každopádně Praha považovala libyjský přístup k mezinárodní politice za schematický, verbálně radikální a uspěchaný. Rada revolučního velení údajně nechápala potřebu „trpělivé přípravy k prosazení spravedlivého, skutečně antiimperialistického řešení“.²³⁵

²²⁷ AMZV, TO-T 1975–1979, *Návštěva Štrougala v Libyi*, 23. října 1975, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Libye oceňuje československou pomoc*, 13. října 1975, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979

²³⁰ AMZV, TO-T 1975–1979, *Návštěva Štrougala v Libyi*, 23. října 1975, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž. ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 202.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informace k přijetí tajemníka zahraničních věcí LALSD*, 15. března 1978, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²³⁵ AMZV, TO-T 1975–1979, *Návštěva Štrougala v Libyi*, 23. října 1975, Libye – kr. 1, složka 262/112.

Přes částečnou nedůvěru v mezinárodně politických otázkách se ovšem Československo nikterak nezdráhalo dále prohlubovat „přátelství“ s Tripolisem.

Zatímco pro Libyi byly ve vzájemných jednáních s ČSSR i dalšími socialistickými státy hlavní zejména kontrakty na speciální materiál, státy Východního bloku se snažily i o pronikání do jiných oblastí libyjského hospodářství. Tripolis ovšem v těchto ohledech neprojevoval přílišnou aktivitu, a to samé se dalo říci i o naplňování kulturních dohod. Obavy z libyjské liknavosti při prohlubování kulturní spolupráce se objevily již v listopadu 1975 při jednáních ministra zahraničí LAR Abu Sajjída Dordy v Moskvě.²³⁶ Tlak na dodržování kulturních dohod se projevil i na československých cílech v zahraniční politice vůči Libyi formulovaných začátkem roku 1976. V kulturní oblasti ČSSR prosazovala podepsání prováděcího protokolu ke kulturní dohodě z roku 1975 a dále větší míru spolupráce mezi sdělovacími prostředky či vytváření podmínek ke kooperaci mezi filmovými organizacemi.²³⁷ Praha také zvažovala navázání kontaktů mezi společenskými organizacemi obou zemí, například odborů, mládeže, družstevníků, ženských spolků atp.²³⁸ Kontakty mezi tiskovými kanceláři, spolky a dalšími kulturními institucemi měly vést k většímu povědomí Libyjců o ČSSR. Přestože byl brán zřetel na libyjský zákaz ideologického působení a socialistické propagandy, materiály československého ZÚ v Tripolisu jednoznačně stanovily, že je třeba „hledat vhodné formy, které by dovolovaly zanášet do vědomí libyjské společnosti přítomnost socialistického Československa v Libyi“.²³⁹

Z hlediska „vysoké“ politiky měly prioritu další mezistátní návštěvy. Již bylo zmíněno pozvání Kaddáfího do Prahy, nebyl však určen definitivní termín této návštěvy, a proto československá strana opakovaně posílala do Tripolisu návrhy na její uskutečnění. Zejména HTS-MZO pak stála o přijetí náčelníka Generálního štábu LAR Abu Bakra Júnise Džabíra.²⁴⁰ Pro další léta se pak staly podstatnými pravidelné návštěvy místopředsedů vlád ČSSR v Libyi vždy na 1. září, tedy k oslavám výročí libyjské revoluce.²⁴¹

²³⁶ ABS, HS-SNB, *Telegram z Moskvy*, 14. 11. 1975, reg. č. 12651.

²³⁷ AMZV, TO-T 1975–1979, *Náměty na realizaci výsledků návštěvy předsedy čs. vlády v LAR*, 3. února 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Čs. velvyslanectví v Tripoli*, 7. ledna 1975, Libye – kr. 1, složka 262/111.

²⁴⁰ AMZV, TO-T 1975–1979, *Náměty na realizaci výsledků návštěvy předsedy čs. vlády v LAR*, 3. února 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁴¹ AMZV, TO-T 1980–1989, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči LALSD*, 4. srpna 1980, Libye – kr. 1, složka 262/111, 1980–1982.

Z hlediska prezentace československo-libyjského přátelství docházelo k poměrně značné kulminaci počtu článků o LAR v československém tisku, zejména v *Rudém právu*. Už jsem zmínil, že se v novinách čas od času objevil pochvalný článek směrem k pracovníkům vyslaným Strojexportem či Geoindustrií do Libye, od roku 1976 se však čím dál tím více objevují sloupky o libyjské ekonomice, politice a „pokrokovém směřování“ země. Vychvalována byla první libyjská pětiletka, která byla vyhlášena právě roku 1976.²⁴² Dále byla kladně hodnocena libyjská snaha odpoutat se od závislosti na exportu ropy a finančního výtěžku z ní. Tripolis zamýšlel stavět průmyslové závody a rozvíjet zemědělství, což se dařilo jen velmi málo, jak ještě uvidíme.²⁴³

Spolupráci se zeměmi socialistického tábora podpořil v lednu 1976 kongres ASS Libye, na jehož zasedání se měl Kaddáfí jasně vyslovit proti imperialismu západních států.²⁴⁴ Je pravěpodobné, že již od začátku roku si libyjský vůdce připravoval bezpečnou půdu pro svou návštěvu v Kremlu. Na jaře téhož roku byla totiž uzavřena dohoda o zřízení Společnosti pro rozvoj vzájemných vztahů mezi LAR a SSSR, která měla sloužit nejen k navázání užších styků politických, ale i společenských.²⁴⁵ V listopadu potom proběhlo další zasedání ASS LAR a na něm byla schválena rezoluce, která zdůrazňovala partnerství se socialistickými státy a apelovala na posílení přátelství se SSSR.²⁴⁶ Rok sblížení s Moskvou úspěšně završila jednání Kaddáfího se sovětským vedením v Kremlu od 6. do 9. prosince.²⁴⁷ Podle dostupných pramenů můžeme soudit, že došlo k uzavření námořní dohody, podepsání protokolu o technické a hospodářské spolupráci a také programu kulturní spolupráce na roky 1977 a 1978.²⁴⁸ Zajímavý poznatek o návštěvě přinesl deník *The Times*, když tvrdil, že schůze Kaddáfího se sovětským vedením byla poznamenána neshodou na řešení krize na Blízkém východě a plukovníkovým odmítnutím sovětského apelu na to, aby se Libye zúčastnila připravované konference v Ženevě, u které se předpokládalo, že by se měla zabývat právě touto problematikou.²⁴⁹ Větší množství

²⁴² NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Rudé právo – První libyjská pětiletka*, 9. února 1976, inv. č. 14103, Libye. 1974–1976.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ ABS, HS-SNB, *Výsledky kongresu ASS LAR*, 22. ledna 1976, reg. č. 12651.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ ABS, HS-SNB, *Výsledky kongresu ASS LAR*, 25. listopadu 1976, reg. č. 12651.

²⁴⁷ AMZV, TO-T 1975–1979, *K návštěvě plk. Kaddáfího v Moskvě*, 20. prosince 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁴⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR*, Libye – kr. 1, složka 262/112; NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Rudé právo – Přijetí Kaddáfího v Kremlu*, 7. prosince 1976, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972-1987.

²⁴⁹ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *The Times – Kaddáfí odmítl sovětský apel*, 10. prosinec 1976, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987.

materiálů k této Kaddáfího návštěvě bohužel nemáme, ale vzhledem k tomu, že nebylo s největší pravděpodobností vydáno společné komuniké, dá se usuzovat, že jednání neproběhla pouze v „přátelském“ tónu.

V roce 1976 se uskutečnila také návštěva předsedy polské Státní rady (Rada Panstwa) Henryka Jabłońskiho do Libye. Jejím cílem bylo patrně co nejvíce politicky „připoutat“ LAR k Východnímu bloku tím, že Jabłoński otevřeně sympatizoval s libyjskou realizací „antiimperialistického programu“.²⁵⁰

Vztahy mezi LAR a Východním blokem se v období 1974–1976 podstatně prohloubily a získaly oporu ve vzájemných jednáních představitelů jednotlivých států v Tripolisu, nebo v příslušných hlavních městech socialistických zemí. Nadále však panovala mezi Libyí a jejími partnery jistá míra opatrnosti, hraničící s nedůvěrou. Podle výše napsaného můžeme soudit, že i když se Praha, Varšava i Moskva snažily o ovlivnění režimu v Tripolisu, zejména jeho vůdce Kaddáfí byl v tomto překážkou. Hlavními problémy spojenými s libyjským vůdcem, které vadily socialistickým státům, byly „*krajní arabský nacionalismus, islámský fanatismus a podpora různých extrémních a separatistických hnutí*“.²⁵¹ Jak ale uvidíme v následujících kapitolách, stále pro Libyi se zmenšující manévrovací prostor ve vodách zahraniční politiky byl důvodem, proč i plukovníkova nevole „bavit se“ s komunistickými vládami postupně slábla, stejně jako jeho vyhrocený nacionalismus či důraz na islám.

4.3 Nic než „speciál“

Po Džallúdově návštěvě v Praze v únoru 1974 zaznamenal československý vývoz do Libye dramatický vzestup. Přesněji řečeno, ta část exportu, která doznala rapidního navýšení, byla část speciální. V předchozí kapitole jsem uvedl, že po linii HTS bylo do Libye vysláno během roku 1973 zboží za celkem 47,7 milionu devizových Kčs. Po podpisu protokolů na koupi dalšího speciálního materiálu na jednání libyjské a československé delegace v ČSSR však byly za rok 1974 vyvezeny zbraně již za 190,7 milionu v devizách, což byla částka čtyřnásobná oproti předešlému roku.²⁵² Markantně se také zvýšil podíl speciálního materiálu na celkové vývozní sumě, neboť export za rok 1974 činil v souhrnu přibližně 282,8 milionu. Z toho plyne, že zatímco podíl „speciálu“

²⁵⁰ GASZTOLD-SEŇ, P., *Libia Muammara Kaddáfiego i PLR*, s. 321.

²⁵¹ ABS, HS-SNB, *K výsledkům kongresu ASS LAR*, 22. ledna 1976, reg. č. 12651.

²⁵² AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR, Libye – kr. 1, složka 262/112.*

na celkovém vývozu za rok 1973 činil zhruba 41 %, o rok později to bylo už 67,4 %, tedy více než dvě třetiny.²⁵³ Ještě více vypovídající o skladbě československého vývozu do LAR jsou potom čísla za rok 1975: celková cena exportu z ČSSR byla 559,04 milionu devizových Korun, přičemž Ommipol se na této částce podílel z 84,3 % sumou 471,3 milionu v devizách.²⁵⁴ Připomeňme, že přepočtem na československou měnu v „domácím“ kurzu by tato částka dosáhla hodnoty 1,8 miliardy Kčs. Libye se tak pro ČSSR stávala velice zajímavou z hlediska exportu, neboť podíl LAR na celkovém vývozu z Československa po roce 1974 tvořil 0,8 %.²⁵⁵

Za speciální materiál v letech 1970 až 1976 Libye zaplatila Československu celkově přes miliardu v devizových Kčs. Z této sumy významnou část tvořil kontrakt podepsaný v roce 1974 Džallúdem v Praze, který poptával v ČSSR 920 kusů různých verzí tanku T-55. Československo rozložilo dodávku bojových vozidel mezi roky 1974 až 1976.²⁵⁶ Osud zakoupené techniky ovšem není zcela jasný.²⁵⁷ Kromě speciálu se podobně jako v předchozích letech vyvážely hlavně stroje, stavební práce a automobily, zatímco libyjský vývoz do ČSSR byl stále na nule, přestože Štrougal přislíbil odebrání libyjské ropy.²⁵⁸ Praha chtěla svůj vývoz více diverzifikovat a soustředit se na civilní sektor, přičemž hlavní prioritou byl export zmiňovaných investičních celků. Československé podniky se chtěly v LAR zaměřit na výstavbu koželužny, cementárny a dalších průmyslových staveb, nicméně zásadní bylo tyto zakázky získávat bez nutnosti projít tenderem.²⁵⁹ Tato podmínka se stále nedařila naplnit a státním podnikům se nadále nevedlo nabízet příslušné investiční celky tzv. na klíč, což jejich atraktivitu pro Libyjce evidentně snižovalo.²⁶⁰

Naprosto zásadní pro spolupráci ČSSR a LAR z hlediska obchodu byla zasedání výše uvedeného SV-HTVS, která se konala vždy jednou za rok. První jednání SV proběhlo bezprostředně po Štrougalově návštěvě Tripolisu v říjnu 1975, druhé pak na jaře, konkrétně 3. – 4. dubna 1976, za účasti Andreje Barčáka. Na tomto druhém jednání

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ DANKOVIČOVÁ, I., *Libye*, s. 131.

²⁵⁶ NA, Archiv ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k ekonomické části jednání G. Husáka s M. Kaddáfim*, 17. června 1978, kr. 382, složka 1151.

²⁵⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 204.

²⁵⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích – k návštěvě Džallúda v ČSSR*, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁵⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradů kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

²⁶⁰ AMZV, TO-T 1975–1979, *Libye – návštěva předsedy vlády ČSSR v Libyi*, 22. září 1975, Libye – kr. 1, složka 262/112.

se Praha snažila prosazovat větší podíl strojních výrobků na československém vývozu do LAR, stejně jako větší zapojení státních podniků do budování libyjské infrastruktury.²⁶¹ Na zasedání SV-HTVS pak měl být také navržen plán na podepsání dohody o posílení leteckého spojení mezi Prahou a Tripolisem. Tato dohoda byla nakonec sepsána a parafována už 1. dubna 1976 při výjezdu československé delegace Ministerstva dopravy do Libye.²⁶² K jejímu finálnímu schválení došlo před Vánoci téhož roku.²⁶³

Na jednání SV-HTVS byla taktéž projednávána otázka československých expertů. Praha o vysílání specialistů do LAR velice stála, a to z důvodu jejich politického a finančního potenciálu.²⁶⁴ Situace v roce 1976 se ale v expertní oblasti pro ČSSR příliš nezměnila oproti letům předchozím. Velvyslanec Jozef Varholík sepsal ke konci roku 1975 zprávu o podmínkách československých specialistů v Libyi a konstatoval, že jejich počet se snižoval zejména proto, že se zhoršovalo jejich platební ohodnocení.²⁶⁵ Za Polytechnu bylo v LAR přítomno pouze devět expertů, za Strojexport potom 110 pracovníků. Finanční podmínky byly horší kvůli tomu, že Libye primárně brala levnější pracovní sílu z Pákistánu, Indie a Palestiny. Navíc i socialistické státy, především BLR, PLR a Jugoslávie, vysílaly své experty za nižší platy, čemuž ČSSR nemohla konkurovat.²⁶⁶ Českoslovenští specialisté byli většinou v Libyi zaměstnáni na dvouleté kontrakty, přičemž svému „mateřskému“ podniku odváděli mezi 10 a 20 % svého platu.²⁶⁷ Zasedání SV-HTVS mělo ČSSR posloužit k tomu, aby byly s Libyjci dojednány lepší podmínky pro experty a zároveň jejich vysílání z Československa po týmech, nikoliv po jednotlivcích.²⁶⁸ Tento záměr se však nezdařil hned a jeho realizace i v následných letech pokulhávala.

Z hlediska obchodní výměny mezi Libyí a ČSSR uveďme ještě jednu událost z roku 1976, která do jisté míry předznamenala vývoj let následujících. Jednalo se o návštěvu brigádního generála a náčelníka Generálního štábu LAR Abu Bakera Júnise Džabíra v

²⁶¹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Náměty na realizaci výsledků návštěvy předsedy čs. vlády v LAR*, 3. února 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁶² AMZV, TO-T 1975–1979, *Informace o plnění závěrů návštěvy Štrougala v LAR*, 29. dubna 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁶³ NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Dohoda o letecké dopravě*, 18. prosince 1976, inv. č. 7948, Československo—Libye 1972–1979.

²⁶⁴ AMZV, TO-T 1975–1979, *Současný stav čs.-libyjských styků; další zaměření čs. zahraniční politiky vůči LAR – materiál pro poradu kolegia*, 5. listopadu 1974. Libye – kr. 1, složka 262/111.

²⁶⁵ AMZV, TO-T 1975–1979, *Zpráva o působení čs. expertů v LAR*, 27. prosince 1975, Libye – kr. 1, složka 262/111.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Náměty na realizaci výsledků návštěvy předsedy čs. vlády v LAR*, 3. února 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112.

Praze, která byla naplánována MZO na březen. Nemáme podrobný rozpis jednání, ovšem po jejich skončení se do Tripolisu podle dostupných údajů vypravila šestičlenná delegace československých vojenských expertů, která měla v libyjském hlavním městě dokončit příslušné kontrakty.²⁶⁹ Je velmi pravděpodobné, že právě během těchto schůzek byly navrženy první plány na užší vojenskou spolupráci mezi ČSSR a LAR, která se rozběhla v dalších letech.

²⁶⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informace o plnění závěrů návštěvy Štrougala v LAR*, 29. dubna 1976, Libye – kr. 1, složka 262/112

5 Pragmatické přátelství 1977–1985

5.1 Egypt, Čad, Reagan a džamáhíríja

Rok 1977 byl z hlediska vztahů Československa a Libye zlomový. Dle dostupných pramenů můžeme soudit, že jak Praha, tak Tripolis v průběhu relativně krátkého období, alespoň navenek, odložily předsudky a vzájemnou nedůvěru a začaly naplno spolupracovat. Samozřejmě tato změna nepřišla sama od sebe, ale vyplývala ve velké míře z mezinárodního kontextu. Libye se v důsledku Kaddáfího avanturistické zahraniční politiky dostávala do čím dál tím větší izolace, což jednak nutilo Tripolis vyhledávat spojence jinde než v arabském světě, ale také to otevíralo prostor právě těmto „spojencům“ k většímu pronikání do LAR.

Tím hlavním důvodem, proč Libye začala od roku 1977 intenzivněji vyhledávat pomoc od socialistických států byl především zostřený konflikt se Sádátovým Egyptem. Vzpomínali jsme zde už porážku arabské koalice v jomkippurské válce a následný mír uzavřený v lednu 1974 mezi Tel Avivem a Káhirou, je však nutno říci, že ani tento, byť pro Kaddáfího nepřijatelný Sádátův krok, zatím nezpůsobil definitivní rozkol mezi Egyptem a LAR. K tomu došlo až právě během let 1977 a 1978, kdy Sádát nastoupil cestu politiky ukončení krize na Blízkém východě prostřednictvím dohod s Izraelem.²⁷⁰ Napětí mezi sousedícími severoafrickými státy rostlo do té míry, že v průběhu roku 1977 se na jejich hranicích rozhořela faktická nevyhlášená válka.²⁷¹ Olej do ohně pak přilily dohody z Camp Davidu, zprostředkované americkým prezidentem Jimmym Carterem a podepsané v září 1978 Anvarem Sádátem a izraelským premiérem Menachemem Beginem.²⁷² Dohody přímo vedly k uzavření míru mezi Egyptem a Izraelem v roce 1979 a obnovení diplomatických styků o rok později. Pro arabský svět se „zrada“ Egypta stala neuralgickým bodem sváru a zejména Kaddáfí po Sádátově obratu ještě více vyostřil protiegyptskou rétoriku.

Druhým faktorem, který uvrhl Libyi jednak hlouběji do izolace a také do dalšího ozbrojeného střetu bylo angažmá Tripolisu v otázce Čadu. Jižní sused Libye už od roku 1965 procházel turbulentními událostmi občanské války, v níž LAR aktivně podporovala čadskou národně osvobozenickou frontu FROLINAT.²⁷³ Koncem sedmdesátých let se

²⁷⁰ STOTTLEMYRE, S., *Tactical Flexibility*, s. 190.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 95.

²⁷³ Libye podporovala FROLINAT zejména kvůli francouzskému angažmá v Čadu. V sedmdesátých letech pak tvořila jakéhosi prostředníka mezi FROLINAT a centrální vládou generála Mallouma. NA, A-ÚV

blížila exploze v podobě soupeření dvou někdejších spojenců v rámci Přejchodné vlády národní jednoty, Goukouni Oueddeiho a Hisséne Habrého.²⁷⁴ Kaddáfí nařídil ozbrojenou intervenci libyjských vojsk do Čadu v roce 1980 za účelem udržení Oueddeiho u moci. Libyjská akce se ovšem střetla s mezinárodním odporem a zejména angažmá USA a Francie způsobilo obrat v čadské válce, ze které nakonec vyšel vítězně v roce 1982 díky podpoře západních sil Hisséne Habré.²⁷⁵ Libye ve válce promrhala velké množství financí i techniky, přičemž nezdar kampaně vyústil v další radikalizaci Kaddáfího režimu.

Soupeření se Spojenými státy se taktéž stalo jednou z příčin Kaddáfího vyhledávání pomoci z Východního bloku a SSSR. Jimmy Carter sice ještě nevěnoval Libyi větší pozornost, ale roku 1981 se nastoupivší prezident Ronald Reagan na Kaddáfího režim zaměřil s velkou vervou. Kromě otázky Čadu se stalo jablkem sváru také libyjské řešení problému zálivu Velká Syrta (někdy uváděno Velká Sirta či Sidra).²⁷⁶ Kaddáfí už v roce 1973 vyhlásil svrchovannost LAR nad tímto zálivem a pohrozil západním státům, že na narušení tohoto prostoru bude reagováno silou.²⁷⁷ Paradoxně se Syrta stala kořenem konfliktu mezi USA a Libyí až o téměř dekádu později. Reagan totiž odmítl Kaddáfího uzurpaci mezinárodních vod zálivu a americké loďstvo spolu s egyptským zde podnikalo manévry během roku 1982 a 1983.²⁷⁸ Washington navíc přikročil k razantnějšímu postupu proti libyjské podpoře teroristických organizací po celém světě. Potlačení této Kaddáfího politiky hodlaly USA docílit zejména tlakem na libyjský obchod s ropou. Spojené státy byly totiž přes všechny neshody stále největším odběratelem libyjského „černého zlata“ a tím držely v rukou i největší podíl příjmů Libye.²⁷⁹

Nesmíme ve výčtu změn, které ovlivnily směřování libyjské zahraniční politiky, zapomenout na opětovnou proměnu Kaddáfího režimu. Na základě tezí v plukovníkově *Zelené knize*, která definovala tzv. třetí univerzální teorii a lidovou vládu „skutečné“ přímé demokracie, vyhlásil Kaddáfí ve městě Sebha v únoru 1977 Deklaraci o ustanovení

KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o návštěvě generálního tajemníka VLK LALSD Muammara Kaddáfího – libyjsko-čadské vztahy* 20. června 1978, kr. 382, složka 1151.

²⁷⁴ K občanské válce v Čadu podrobněji JOFFE, E. G. H., *The International Consequences of the Civil War in Chad*, in: *Review of African Political Economy*, č. 82 (1982), s. 92, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3998100>, [cit. 4.4.2020].

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Jedná se o záliv Středoziemního moře, jehož krajními body jsou libyjská města Misuráta a Bengházi. Je z části tvořen teritoriálními libyjskými vodami, zbytek činí vody mezinárodní.

²⁷⁷ AMZV, TO-T 1970–1974, *Situace v LAR po vypuknutí konfliktu na BSV*, 18. října 1973, Libye – kr. 3, složka 262/111.

²⁷⁸ AMZV, TO-T 1980–1989, *Záznam z porady titulářů ZSS ze 20. února 1983*, 3. března 1983, Libye - kr. 1, složka 262/111.

²⁷⁹ Srov. DAVIS, B. L., *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, s. 39.

lidové moci v zemi.²⁸⁰ Tato deklarace rušila dosavadní libyjskou vládu a nově zaváděla existenci Všeobecného lidového kongresu (VLK), který měl rozhodovat o směřování země. Členství v politických stranách bylo zakázáno pod trestem smrti.²⁸¹ Dosavadní Libyjská arabská republika dostala také nový název – Libyjská arabská lidová socialistická *džamáhírja*²⁸² (LALSD). Kaddáfí se k vyhlášení *džamáhírje* pravděpodobně rozhodl proto, že se obával moci některých dřívějších členů RRV a hodlal ji oslabit.²⁸³ V únoru následujícího roku, tedy 1978, na první výročí projevu v Sebze Kaddáfí oznámil zřízení tzv. Revolučních výborů (RV), které měly „bránit revoluci“ a upevnit lidovou moc.²⁸⁴ Zásadní oporou staronového režimu se stala také libyjská tajná služba *Mukhabarat al-Džamáhírja*, která prosula svou brutalitou na věznicích a vyslýchaných.²⁸⁵

Vyhlášení *džamáhírje* s sebou přineslo dramatické zostření Kaddáfího vlády a spustilo vlnu inteligenční emigrace z Libye.²⁸⁶ Tento exil v osmdesátých letech působil libyjskému režimu mnohé starosti. Vůdce LALSD se dokonce nezdráhal vyhlásit kampaň na likvidaci emigrujících „zrádců“, kteří podle něj nabourávali soudržnost libyjského státu zvnějšku.²⁸⁷ To se potom projevilo prakticky v četných útocích na Libyjce žijící v zahraničí, například v anglickém Manchesteru a také v Londýně.²⁸⁸ Tato práce si sice neklade za úkol rozebírat libyjsko-britskou roztržku, ale v kontextu událostí po roce 1985 je dobré připomenout, že Libye a Velká Británie za vlády Margaret Thatcherové přerušily vzájemné styky poté, co došlo k zavraždění policistky Yvonne Fletcherové před zdmi libyjské ambasády v Londýně 17. dubna 1984. Fletcherová byla zastřelena z oken ambasády, zatímco dozorovala poklidný protest demonstrantů proti Kaddáfího režimu.²⁸⁹ Tato událost přiměla britskou premiérku a její kabinet k tvrdšímu postupu vůči LALSD v následujících letech.

²⁸⁰ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Libye – k současné vnitropolitické situace v zemi*, 4. května 1978, kr. 382, složka 1151.

²⁸¹ GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 86.

²⁸² Arabský pojem by se do češtiny dal přeložit jako „přímá vláda lidových mas“.

²⁸³ GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 87.

²⁸⁴ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Libye – k současné vnitropolitické situace v zemi*, 4. května 1978, kr. 382, složka 1151.

²⁸⁵ GASZTOLD-SEŇ, Przemyslaw. *Kontrwywiadowcza ochrona polskich kontraktów*, s. 682.

²⁸⁶ GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 87.

²⁸⁷ JENKINS, Brian M., *International Terrorism: The Other World War*, in: KEGELEY, Charles W. (Ed.), *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, New York: St. Martin's Press, 1990, s. 35.

²⁸⁸ RONEN, Yehudid, *Britain's Return to Libya: From the Battle of Al-Alamein in the Western Libyan Desert to the Military Intervention in the 'Arab Spring' Upheaval*, in: *Middle Eastern Studies*, roč. 49, č. 5. (2013), s. 682, dostupné z <https://doi.org/10.1080/00263206.2013.811651>. [cit. 11. 1. 2020]

²⁸⁹ RONEN, Y., *Libya's Conflict With Britain*, s. 278.

Tento stručný rámec mezinárodně politických událostí by nám měl usnadnit orientaci v dalším textu této kapitoly. Je důležité mít stále na paměti, že Libye se za Kaddáfího vlády, a zejména během konce sedmdesátých a počátku osmdesátých let stávala tím, čemu říkáme *Pariah state*.²⁹⁰ Naznačené konfliktní situace s Egyptem, Čadem, USA a Velkou Británií přispívaly k izolaci země, stejně jako Kaddáfího stupňovaná podpora teroristických hnutí na Blízkém východě i jinde ve světě. V tomto smyslu je třeba stále uvažovat i o československo-libyjských vztazích, případně o pohledu všech socialistických zemí na LALSD, protože právě Kaddáfího avanturistická politika i u nich způsobovala neklid a nejistotu.

5.2 Labilní spojenec – vzestup a pád libyjského zákazníka

Rokem 1977 začala v mnoha ohledech nová éra zesílené spolupráce Československa, potažmo států Východního bloku a Libye. Jedním z faktorů, které přispěly k lepším vztahům mezi LALSD a socialistickými státy byl i fakt, že Kaddáfí definitivně ustoupil od své někdejší protikomunistické rétoriky. Celkem trefně, byť ideologicky zabarveně, příčinu této změny vystupování libyjského vůdce analyzoval dokument z jara roku 1977, který sděloval: „*Politická izolace v mezarabských vztazích i v mezinárodním měřítku, silící tlak ze strany světových imperialistických sil a arabské reakce i odpor některých vnitropolitických sil, přispěly k přehodnocení zahraničně politické aktivity Libye, zvláště k jejímu zklidnění a vyvážení.*“ A dále: „*Toto přehodnocení se příznivě odrazilo ve vztahu Libye vůči socialistickým zemím. Libyjské vedení začalo chápat význam spolupráce se SSSR a ostatními socialistickými zeměmi pro zabezpečení nezávislého rozvoje země a od roku 1974 postupně zastavilo protikomunistickou a protisovětskou kampaň.*“²⁹¹ Z tohoto stručného popisu lze jasně vyčíst, že změna libyjské politiky byla zejména dána nutností, nikoliv samotnou vůlí Tripolisu. Je třeba mít i pro toto období na paměti, že Libye zdaleka nepřenesla všechnu váhu své politické, ekonomické a společenské základny směrem k přátelství se SSSR a dalšími socialistickými státy. LALSD dále zůstávala „věrná“ kapitalistickým státům ve smyslu především těžby ropy, výstavby strategických objektů (přístavů, rafinérií atp.) a také v oblasti konzultací a zpracovávání výběrových řízení na velké infrastrukturní

²⁹⁰ Viz SICKER, Martin, *The Making of a Pariah State: The Adventurist Politics of Muammar Qaddafi*, New York: Praeger, 1987. Pojem *Pariah state* se běžně do češtiny nepřekládá. Slovo *Pariah* lze přeložit jako „vyvrhel“ či „vyděděnc“.

²⁹¹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích*, květen 1977, Libye – kr. 1, složka 262/112.

projekty.²⁹² Deklarované přátelství se státy Východního bloku a zintenzivnění vzájemných kontaktů v období 1977–1985 bylo tedy z hlediska Kaddáfího režimu způsobem, jak se alespoň do jisté míry vymanit z úplné mezinárodní izolace a zajistit si politickou podporu jedné ze stran studené války.

Československo a Libye si v tomto sledovaném období vyměnily řadu státních návštěv, z nichž nepochybně nejdůležitější byly návštěvy Abd as-Saláma Džallúda v květnu 1977 a Muammara Kaddáfího v červnu 1978 a srpnu 1982 v Praze. Z československé strany pak do Tripolisu zavítali ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek během roku 1977, předseda vlády Lubomír Štrougal v únoru 1979 a na oficiální přátelskou návštěvu v září 1981 prezident ČSSR Gustáv Husák. Krom těchto „záchytných bodů“, které detailněji rozebereme na následujících stránkách, se od roku 1978 každoročně vypravovala československá delegace do Tripolisu na oslavy revoluce 1. září, zpravidla vedená místopředsedy vlád ČSSR. Na rozdíl od předchozích kapitol, v následujícím úseku práce nebudu rozebírat politická a obchodní jednání a jejich výsledky odděleně, ale pokusím se je shrnout do co možná nepřehlednějšího celku. Důvodem k této změně je především to, že po roce 1977 narostla důležitost československého exportu do Libye a více než kdy předtím LALSD ve svých příspěvcích na jednotlivých zasedáních akcentovala požadavky na speciální materiál či jinou vojenskou pomoc. Není proto dle mého soudu vhodné od sebe nadále politickou a obchodní složku jednání rozdělovat, aby nedošlo k pokřivení nebo zneřehlednění mé analýzy. Zvláštní pozornost bude ale věnována expertní části vztahů, tedy tzv. vojenské technické pomoci, a zřízení československé rezidentury v Tripolisu.

Již dříve jsme mohli číst, že hnacím motorem československo-libyjských vztahů ze strany LALSD byl Džallúdův pragmatismus. Ostatně i v roce 1977 se při projednávání návrhu na návštěvu bývalého předsedy libyjské vlády, nyní člena Generálního sekretariátu Všeobecného lidového kongresu Libye (GS-VLK), československá strana pochvalně vyslovila o jeho povaze. Nejen, že odmítal Kaddáfího „asketický styl“, ale řídil se západním stylem života a morálky a netrpěl apriorně negativním vztahem k socialistickým státům.²⁹³ Jednání československé strany a libyjské delegace v Praze bylo naplánováno na 16. a 17. května 1977. S Džallúdem do československé metropole

²⁹² NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Materiály k návštěvě G. Husáka v Libyi, září 1981*, kr. 383, složka 1153.

²⁹³ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informační materiály o LAR a čs.-libyjských vztazích, květen 1977*, Libye – kr. 1, složka 262/112.

přicestoval i tajemník průmyslu Džaddaláh Azíz at-Talhí.²⁹⁴ Celá návštěva se uskutečnila velice pravděpodobně na žádost Tripolisu, zejména kvůli výše zmíněným příčinám, především konfliktu s Egyptem. Libyjští představitelé byli přijati Lubomírem Štrougalem, ale hlavní jednání se, z podstaty libyjských požadavků, odehrávala po linii FMZO.²⁹⁵

Džallúdem vedená delegace přednesla v diskuzi návrhy na výrazné zesílení československého exportu do Libye, zejména v oblasti speciálního materiálu. Změnou oproti předešlým kontraktům ovšem bylo, že československá strana neměla už „pouze“ dodávat hotovou vojenskou techniku, ale měla se podílet na výstavbě zbrojních závodů přímo v LALSD tak, aby Libye mohla určité produkty vyvíjet či opravovat sama.²⁹⁶ Protokol z jednání, podepsaný předsedou vlády ČSSR Štrougalem a jeho protějškem Džallúdem, obsahoval plán na výstavbu investičních celků – opravárenských závodů, muničních závodů a zbrojovky. Československá strana potom obdržela od Libye svolení k výstavbě dalších investičních dodávek na klíč bez výběrového řízení, konkrétně kovárny, slévárny, cementárny, přádelny, elektrárny a učňovských středisek.²⁹⁷ Souběžné III. zasedání SV-HTVS, vedené ministrem zahraničního obchodu Barčákem a tajemníkem průmyslu at-Talhím, projednávalo také možnost angažmá Prahy na výstavbě 500 km silniční sítě.²⁹⁸

Krom investičních dodávek ovšem Libye s ohledem na napětí na hranicích s Egyptem požadovala i rychlé zásilky zbraní, munice a vojenské techniky. Československá strana si všímala i libyjského angažmá v Čadu a také výcviku a sponzoringu národně osvobozeneckých hnutí – i to měly být důvody pro zvýšenou libyjskou poptávku po speciálním materiálu.²⁹⁹ Z hlediska prosazování československých výrobků na libyjském trhu jsou samozřejmě zajímavé i údaje o vývozu ostatních socialistických států do Libye. Z hlediska „speciálu“ hrál prim Sovětský svaz, který dodával hlavně raketové systémy, děla a tanky. PLR podle dostupných dokumentů do

²⁹⁴ AMZV, TO-T 1975–1979, *Seznam členů libyjské delegace*, 4. května 1977, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁹⁵ ABS, Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády (ZS/GŠ) *K otázce zřízení úřadu VP při čs. ZÚ*, 3. 8. 1977, ev. č. R-133001 ZSGŠ, Rezidentura „ROPA“ – Tripolis, základní svazek.

²⁹⁶ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k ekonomické části jednání G. Husáka s M. Kaddáfim*, 17. června 1978, kr. 382, složka 1151.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy A. S. Džallúda v ČSSR ve dnech 16.-17. května 1977*, 3. června 1977, Libye – kr. 1, složka 262/112.

²⁹⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Libye – vztahy se ZSS ve vojenské oblasti*, 10. srpna 1977, Libye – kr. 1, složka 262/112.

roku 1977 vyvezla do Libye na 1000 kusů tanků.³⁰⁰ Bulharsko vyváželo do LALSD primárně ruční zbraně a munici, bylo ale velice činné i ve výstavbě průmyslových objektů. Ze socialistických zemí pak do Libye vyvážela vojenský materiál ještě Jugoslávie, konkrétně cvičné letouny Jestrab a Galeb.³⁰¹ Československo tedy mělo v této oblasti konkurenci i ve „vlastním táboře“.³⁰² Během léta roku 1977 podepsané kontrakty mezi ČSSR a Libyí na nové dodávky ve speciální oblasti do Libye byly přesto velice objemné – celkem dosáhly částky 874,7 milionu devizových Kčs.³⁰³ Připomeňme, že během předchozích šesti let, tedy 1970–1976, čítala celková suma vyvezeného speciálního materiálu do Libye něco přes miliardu devizových korun. Nově podepsané kontrakty tedy tuto částky navyšovaly o zhruba 88 % během velice krátkého časového období. Navíc Československo už nehrálo pro Libyi pouze úlohu „zásobárny“ zbraní, ale po roce 1977 aktivně vstupovalo do libyjského procesu vytváření státní obranné struktury, neboť kromě běžných dodávek stavělo i zmiňované závody na výrobu a opravu tanků a jiných vojenských strojů. Velice významnou složkou dohod se stala výstavba nové střední letecké školy, jejíž následný provoz měla taktéž zařídit ČSSR, tj. poskytnout adekvátní expertní personál – pedagogy vojenské i civilní.³⁰⁴

Rapidní nárůst československého vývozu do Libye přirozeně vedl k ještě užším stykům v politické rovině. Praha měla zájem na dalším budování vlivu a prestiže v LALSD, nicméně i v této fázi byl postup československých představitelů spíše opatrný. To se ukázalo v červnu roku 1977, kdy byla prosazena vyčkávací taktika ve věci založení Společnosti přátel ČSSR a Libye.³⁰⁵ Stejně tak se Československo zatím nehrnulo do navrhování podpisu Smlouvy o přátelství a spolupráci, která by potvrdila kurz vzájemných vztahů obou zemí.³⁰⁶ Důvodem k soustavné obezřetnosti ve sbližování

³⁰⁰ Tamtéž. Mimo tanky Poláci dodávali ruční zbraně, granáty a děla. Podle Gasztolda-Seň se podíleli i na vývoji chemických zbraní v továrně Rabta, kde měl být produkován bojový plyn Sarin. GASZTOLD-SEŇ, P. *Libia*, s. 321.

³⁰¹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Libye – vztahy se ZSS ve vojenské oblasti*, 10. srpna 1977, Libye – kr. 1, složka 262/112.

³⁰² Z dostupných dokumentů není zřejmé, zda konkurence zemí RVHP způsobila tlak na ceny jednotlivých produktů ve speciální oblasti. Důraz na co nejnižší ceny je patrný v případě expertních týmů vysílaných ze zemí Východního bloku do Libye. Vojenský materiál byl dodáván i západními státy, a to ve velké míře.

³⁰³ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Informace o realizaci usnesení předsednictva ze dne 16.6.1977*, 29. září 1977, kr. 382, složka 1151.

³⁰⁴ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k ekonomické části jednání G. Husáka s M. Kaddáfim*, 17. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³⁰⁵ V tu dobu měly podobnou společnost ze socialistických států zřízenou jen Bulharsko, SSSR a KILDR. AMZV, TO-T 1975–1979, *K otázce ustavení společnosti přátel ČSSR-Libye*, 6. června 1977, , Libye – kr. 1, složka 262/112.

³⁰⁶ Tato problematika se stala jedním z témat setkání Husáka a Kaddáfího v roce 1981 v Tripolisu. Příslušnou smlouvu zatím k podpisu Libyi navrhly BLR a NDR, ale nebylo jim vyhověno. NA, A-ÚV

s Libyí byly nepochybně konflikty, ve kterých se Libye angažovala. Praha se mohla oprávněně obávat, že by jí mohlo hrozit přímé či nepřímé vtažení do některé z těchto půtek.

K prohlubování vztahů obou zemí měla přispět i první návštěva československého ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňouпка v Libyi v prosinci 1977. Chňoupek se v Tripolisu setkal jak s Džallúdem, tak s Kaddáfim, aby podepsal dohody o pravidelných politických kontaktech, prohlubování ekonomické spolupráce a využití spolupráce ve sdělovacích prostředcích a společenských organizacích.³⁰⁷ Krom toho Chňoupek dostal již během léta od předsednictva ÚV KSČ uloženo, aby dojednal se svým libyjským protějškem, Alím Abd as-Salámem Treikím, zřízení vojenského úřadu při ZÚ v Tripolisu.³⁰⁸ Chňoupkova návštěva kromě toho podle dostupných dokumentů přinesla i zásadní zlepšení v oblasti společenských organizací, neboť již v únoru roku 1978 se do Libye vydali zástupci ÚV Socialistického svazu mládeže na Fórum arabských studentů a pak na II. Sjezd libyjského Všeobecného svazu studentů.³⁰⁹ Pro československou stranu se nicméně jako krajně neuspokojivé jevílo plnění kulturní dohody ze strany Libye.

V únoru téhož roku se do Tripolisu vypravila také československá delegace v čele s náměstkem ministra zahraničního obchodu Františkem Langerem. Spolu s mužem, který v jednání o speciálním materiálu tvořil jakousi stálici československé strany, se do Libye vydali i zástupce náčelníka GŠ ČSLA gen. por. Srovnal, zástupce velitele československých leteckých sil plk. Jančík, náčelník finančního oddělení GŠ plk. Jindra a pracovník HTS-MZO Navrátil.³¹⁰ Už podle složení delegace bylo zřejmé, že hlavním tématem následných jednání, probíhajících dlouhých deset dní mezi 5. a 15. únorem, bylo plnění plánu vojenských kontraktů z předchozího roku. Pozornost schůzek a výjezdů československé skupiny byla zaměřena na leteckou část uzavřených dohod, tedy na stavbu leteckého učiliště a s ní spojených prací.³¹¹

Nejvýraznější a bezpochyby nejvýznamější událostí ve vzájemných stycích mezi ČSSR a Libyí se ale stala dlouho plánovaná návštěva libyjského vůdce Muammara

KSČ – Gustáv Husák, *Návštěva čs státní a stranické delegace vedené gen taj a prezidentem G. Husákem do Libye, Etiopie a JLDLR ve dnech 7. až 14. září 1981*, kr. 383, složka 1153.

³⁰⁷ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o návštěvě generálního tajemníka VLK LALSD Muammara Kaddáfího – čs-libyjské vztahy*, červen 1978, kr. 382, složka 1151.

³⁰⁸ ABS, ZS/GŠ, *Usnesení 47. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. června*, ev. č. R-133001 ZSGŠ, Rezidentura „ROPA“ – Tripolis, základní svazek.

³⁰⁹ AMZV, TO-T 1975–1979, *Informace o současném stavu čs-libyjských styků*, 30. dubna 1978, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³¹⁰ AMZV, TO-T 1975–1979, *Čs.-libyjská jednání o spolupráci ve vojenské oblasti*, 14. března 1978, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³¹¹ Tamtéž.

Kaddáfího v Praze, která se odehrála ve dnech 20. až 23. června roku 1978. Uvítání Kaddáfího v hlavním městě s sebou neslo pochopitelně i adekvátní odezvu v československých médiích. *Rudé právo* otisklo na první stranu obrovskou fotografii libyjského vůdce spolu s Gustávem Husákem při vítání na pražském letišti s titulkem „Uvítání vzácného libyjského hosta“.³¹² Deník publikoval kompletní přepis projevů Husáka a Kaddáfího na úvodním jednání, po ukončení návštěvy pak bylo v listu *Práce* otisknuto i celé závěrečné komuniké.³¹³ Vzájemných rozhovorů se účastnili za Československo: Gustáv Husák, L. Štrougal, A. Barčák, B. Chňoupek, tajemník ÚV J. Haman a také velvyslanec Varholík. Za libyjskou stranu byli pak účastni: Muammar Kaddáfí, člen generálního sekretariátu VLK Mustafa Charúbí, tajemník průmyslu Aziz at-Talhí, tajemník obchodu Abu Bakr Šeríf, tajemník zemědělství Alí Tabú, tajemník zahraničních věcí Alí Treikí a velvyslanec v Praze Ramadán Mustafa Saláh.³¹⁴

Jednání libyjské a československé delegace bylo rozděleno do komisí podle předmětu diskuzí na komisi pro zahraniční otázky, ekonomickou komisi a komisi pro speciální oblast.³¹⁵ Politická jednání pochopitelně vedli Kaddáfí s Husákem. Z dostupných dokumentů je zřejmé, že jednání s libyjským vůdcem byla o poznání dynamičtější, než jednání například s Džallúdem, a to především ve smyslu Kaddáfího apelů na pomoc od ČSSR a ostatních socialistických zemí v různých oblastech. Předně plukovník zdůraznil potřebu užšího přátelství mezi socialistickým táborem a LALSD, hned ale přešel k větším dodávkám „speciálu“ z ČSSR do Libye a rozšíření ekonomické spolupráce. Nabádal, aby Československo podpořilo zbraněmi a financemi národně osvobozené hnutí Afriky a Asie přímo, aby Libye nemusela zbraně k těmto skupinám nákladně transportovat sama.³¹⁶ Zvážení tohoto postupu bylo Kaddáfímu přislíbeno, ale podle zprávy FMZO byl nakonec tento návrh zamítnut z několika důvodů. Zaprvé, Československo již aktivně podporovalo „většinu národně osvobozených hnutí přímo“. Zadruhé, Libye uznávala některá hnutí, která ČSSR ne, mimo jiné i již

³¹² NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Uvítání vzácného libyjského hosta*, 21. června 1978, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

³¹³ NA, MZV-VA, II. Československo, *Práce – Společné komuniké z návštěvy*, 24. června 1978, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

³¹⁴ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20-23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Tamtéž.

jmenovanou FROLINAT, a zatřetí, existovala obava, že by Libye využila této československé pomoci ke zlepšení vlastního postavení mezi těmito hnutími.³¹⁷

Z politických jednání a problémů řešených komisí pro zahraniční otázky bylo sestaveno závěrečné komuniké, které obsahovalo pro československo-libyjské vztahy běžné formule o vzájemné podpoře protiimperialistického boje, snaze o vyřešení krize na Blízkém východě a také vůli zachovat světový mír. Z prohlášení byly ovšem vypuštěny body, na kterých se strany neshodly. Zejména to byla libyjská stanoviska, ke kterým se odmítla ČSSR vyjádřit, nebo s nimi nesouhlasila. Konkrétně šlo o existenci Izraele, francouzské angažmá v Čadu a Západní Sahaře a jmenovité odsouzení egyptského prezidenta Sádáta, které Kaddáfí navrhoval.³¹⁸

V ekonomické oblasti si českoslovenští zástupci pochvalovali zejména zlepšenou kooperaci s libyjskými podniky, z nichž mnohé byly po vyhlášení *džamáhiríje* zestátněny. Krom libyjské poptávky po civilních expertech v oblastech zdravotnictví, hydrologie, geologie a strojírenství se projednávaly v ekonomické komisi i otázky bankovního sektoru. Byla uzavřena dohoda o přímém účtování mezi bankami obou zemí bez prostředníka ze třetí země, zejména z důvodu rychlejšího hrazení speciálního materiálu.³¹⁹ Z hlediska civilního vývozu se potom obě strany dohodly na několika základních československých produktech, např. zařízení pro zemědělské práce, nákladní automobily, traktory a zemědělské stroje, lékařské stroje a zařízení a další položky. Největší nevojenskou položkou ve vývozu se pak měla podle libyjských návrhů stát stavba 2000 km silnic a 86 pěstitelských farem v oblasti Ghatrunu – československá strana přislíbila zvážení těchto požadavků.³²⁰

Není překvapivé, že Libyjci nejvíce tlačili na uzavírání dalších dohod v oblasti speciálního materiálu. Zájem Libyjců se obracel zejména na bojová vozidla pěchoty (typ BVP-1), samohybné houfnice DANA, tahače Kolos, letouny L-410, raketometry Grad, různé typy tanků T-55 a cvičné letouny L-39.³²¹ Libyjská strana také měla zájem na výstavbě závodů na složitější speciální materiál – k tomuto požadavku nezaujala ČSSR jasné stanovisko, nicméně ve zprávě z jednání je uvedeno, že přání Libyjců bylo „*ne zcela*

³¹⁷ AMZV, TO-T 1975–1979, *Libye – pomoc národně osvobozeným hnutím*, 25. 10. 1978, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³¹⁸ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20-23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Tamtéž.

reálné, ale nebylo vhodné odmítnout“.³²² V závěru „speciálních“ jednání byl Františkem Langerem a generálním ředitelem nákupní správy libyjských ozbrojených sil ,plk. M. Dakhilem, podepsán nový protokol o dodávkách vojenského materiálu.

Před Kaddáfího odletem byl libyjský vůdce prezidentem Husákem vyznamenán Řádem Bílého lva I. třídy s řetězem, čímž byla formálně a obřadně stvrzena prohlubující se přátelská spolupráce mezi oběma zeměmi.³²³ Navenek prezentovaný entuziazmus ve vzájemných stycích, zdůrazňovaný především v československém tisku,³²⁴ ovšem nebyl zcela patrný v reálných diskuzích mezi státníky a příslušnými komisemi. Jak trefně píše Zídek, Libyjci vlastně nestáli o šíření komunismu a na druhé straně československá vláda věděla, že Libye nebyla státem lidovým, ale státem řízeným úzkou skupinou mužů.³²⁵ Byť zpočátku Československo věřilo, nebo alespoň doufalo, že je možné využít situace v Libyi k jejímu připoutání k Východnímu bloku i ideologicky, dle mého soudu se tato víra postupem času měnila spíše ve zbožné přání. Na jedné straně tedy bylo prohlubování obchodní výměny a slova podpory v mezinárodních otázkách, na druhé straně ale oba patrněji pohlíželi na sebe navzájem čím dál tím více optikou co největšího zisku za co nejméně komplikací. Ostatně, v následujících letech se mělo ukázat, že při sebemenších nesnázích jednoho z partnerů se celá fasáda „přátelské“ podpory začala sloupávat.

V rámci oficiálních návštěv zavítal Kaddáfí ještě do MLR, BLR, PLR a NDR. Moskvu Kaddáfí tenokrát vynechal, i kvůli tomu, že Kreml navštívil již v roce 1976.³²⁶ Podle zvyklostí bylo Kaddáfím vysloveno pozvání prezidenta Husáka do Libye v dohledné době, čehož československá strana plánovala využít. Během let 1979 a 1980 se ovšem ČSSR soustředila převážně na plnění podepsaných protokolů a na vývoz příslušného zboží a speciálního materiálu. Podle dostupných dat vzrostl objem celkového vývozu z ČSSR do Libye mezi rokem 1977 a 1978 více než trojnásobně, ze 45,5 mil. USD (z toho 23,5 mil. speciální materiál) na 155,8 mil. USD („speciál“ tvořil cca 85 % této částky, tedy 131,8 mil. USD).³²⁷ Díky plnění smluv o vojenské technické pomoci

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Zejména *Rudé právo* v návaznosti na návštěvu Kaddáfího během července 1978 publikovalo několik článků o rozvoji LALSD a pomoci Československu v libyjských snahách o vybudování diferencované ekonomiky. Např. NA, MZV-VA, II. Československo, *Rudé právo – Významná pomoc československých odborníků rozvoji Libye*, 16. července 1978, inv. č. 7948, Československo-Libye 1972–1979.

³²⁵ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 205.

³²⁶ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20. – 23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³²⁷ AMZV, TO-T 1980–1989, *Libye – informace o čs.-libyjských vztazích*, 6. dubna 1981, Libye – kr. 1, složka 262/111.

LALSD se následující rok 1979 podařilo do Libye vyvést zboží za 133 mil. USD, přičemž speciální materiál tvořil 87,2 % celkové sumy, tedy 116 mil. USD.³²⁸ Celkem tedy československý vývoz do Libye za roky 1977–1979 vystoupal na 334,3 mil. USD.

Zatímco se dařilo plnit plány Omnipolu na 130 %, z hlediska ostatního vývozu se kromě strojírenství situace spíše zhoršovala, nebo stagnovala.³²⁹ Obchodní výměnu se svou druhou návštěvou v Libyi v únoru 1979 pokusil ještě vylepšit předseda vlády Lubomír Štrougal. Jeho výjezd do Tripolisu se uskutečnil ku příležitosti IV. zasedání SV-HTVS.³³⁰ Kromě ekonomických otázek se ale v roce 1979 dále řešily i otázky kulturní spolupráce. Z československého hlediska nevyhovující přístup Libyjců se Praha snažila nadále ovlivňovat pro ni pozitivním směrem, i proto došlo ve zmíněném roce k uzavření další smlouvy z oblasti kooperace sdělovacích prostředků, konkrétně mezi Československým rozhlasem, Československou televizí a Libyjskou radiotelevizí.³³¹

ČSSR na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let stále intenzivněji vnímala Libyi jako mimořádně významného, hlavně obchodního, partnera. K nelibosti československých představitelů ovšem LALSD přistupovala k většině vzájemně uzavřených dohod „*pragmaticky, s konjunkturální motivací a s odlišnými ideologickými přístupy*“.³³² V řadě zpráv ze ZÚ v Tripolisu i z hodnocení situace v Libyi je znát, že množství vyváženého zboží a „speciálu“ hrálo ve vztazích důležitou roli, Československo ale usilovalo hlavně o zlepšení vazeb v kultuře a společenských kontaktech, přičemž Praha doufala v „*zefektivnění*“ kulturních dohod z roku 1975, prováděcího protokolu k této dohodě z roku 1977 a i poslední jmenované smlouvy mezi komunikačními prostředky obou zemí.³³³ Za účelem zlepšení situace si Československo na počátku roku 1980 opět vytyčilo „nové“ cíle své zahraniční politiky vůči Tripolisu, mezi jinými například: 1) v úzké součinnosti se zeměmi socialistického tábora „*ovlivňovat politiku Libye tak, aby byly posíleny pozitivní pokrokové trendy*“ a protiimperialistické zaměření režimu, 2) bránit ozbrojeným konfliktům a zajistit bezpečí ve středomoří, 3) mírnit „*radikální postoje libyjského vedení*“, 4) zabezpečovat účast československých představitelů na zářijových výročí revoluce a „*navrhovat vysoká pracovní setkání a*

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ AMZV, TO-T 1980–1989, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči LALSD*, 4. srpna 1980, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³³¹ AMZV, TO-T 1980–1989, *Libye – informace o čs.-libyjských vztazích*, 6. dubna 1981, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³³² AMZV, TO-T 1980–1989, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči LALSD*, 4. srpna 1980, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³³³ Tamtéž.

výměny návštěv“.³³⁴ Praha si ale byla vědoma, že musí v Libyi „našlapovat“ opatrně a volit příhodné formy propagace ČSSR v zemi, neboť v LALSD nadále panovalo nepříznivé klima pro ideologické působení socialistických zemí.³³⁵ Omezení „lability“ libyjského spojení se ovšem jeví jako velice podstatná věc, kterou bylo do dalších let třeba realizovat.

Zatímco společenské a kulturní vztahy mezi zeměmi spíše nefungovaly, obchodní výměna nadále rostla. Narůstal i podíl civilního zboží a investic, což nepochybně československé straně vyhovovalo. Eskalace československého vývozu do Libye byla bezpochyby důsledkem dalších významných oficiálních návštěv na nejvyšších politických pozicích – prezidenta Husáka v Tripolisu v září 1981 a plukovníka Kaddáfího v Praze v srpnu 1982. Tentokrát ale, vlivem vnějších okolností, nezůstaly československé „výdobytky“ na Libyi pouze v rovině obchodní, ale podstatně se přenesly i do roviny politické.

Husákem vedená delegace přistála v Libyi 6. září 1981 a chystala se zůstat až do 10. září, přičemž dále byla v plánu návštěva Etiopie a Jemenu.³³⁶ LALSD byl věnován největší díl předem určené doby Husákovy výjezdu. Přijetí československého prezidenta a generálního tajemníka v jedné osobě u plukovníka Kaddáfího bylo podle zpráv „srdečné“, Gustáv Husák byl dokonce vyznamenán jako vůbec první nearabský státník nejvyšším libyjským státním vyznamenáním, Řádem revoluce Al-Fatah.³³⁷

Hned od počátku vzájemných rozhovorů došlo na řešení zásadních mezinárodně politických otázek, které se bezprostředně dotýkaly Libye a jejího „přátelství“ se socialistickými státy. Zaprvé šlo o již zmiňovanou americkou reakci na libyjské prohlášení, že vody zálivu Velká Syrta patří do tzv. vnitřních vod LALSD a Tripolis má právo je využívat zcela podle své potřeby. Nově do úřadu uvedený americký prezident Ronald Reagan ale toto libyjské řešení neschvaloval. Navíc jasně prohlásil, že hodlá zaujmout nesmiřitelný postoj vůči všem zemím, které spolupracují se Sovětským svazem.³³⁸ Američané ve spolupráci se svými spojenci v oblasti, zejména Saúdskou Arábií a Egyptem, tlačily na Libyi prostřednictvím ropného embarga, snižování cen ropy

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Návštěva čs státní a stranické delegace vedené gen. taj. a prezidentem G. Husákem do Libye, Etiopie a JILDR ve dnech 7. až 14. září 1981*, kr. 383, složka 1153.

³³⁷ NA, MZV-VA, II. Československo, *Kaddáfí vyznamenal soudruha G. Husáka*, 9. 9. 1981, inv. č. 7948, Československo-Libye 1980-1989. O převzetí vyznamenání a o celé Husákově návštěvě v Libyi informovala Československá televize a pochopitelně i československý tisk. Viz <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/211411058210011/> [cit. 9.4.2020]

³³⁸ DAVIS, B. L., *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, s. 39.

na světovém trhu a operaci námořnictva poblíž libyjských břehů. Navíc Husák přiletěl do Tripolisu krátce poté, co došlo k sestřelení dvou libyjských letounů americkými stíhačkami F-14 nad syrským zálivem.³³⁹ Kaddáfí toto považoval především za snahu USA získat do svého vlastnictví ropné plošiny v zálivu Velká Syrta, které tvořily valnou většinu libyjských nalezišť černého zlata.³⁴⁰

Druhým řešeným problémem na schůzi Husák-Kaddáfí byl konflikt v Čadu, který libyjský vůdce ve své promluvě k prezidentovi ČSSR spojil s událostmi roku 1980 v Polsku. Libye se totiž v otázce polského hnutí Solidarita, které zahájilo svou činnost právě toho roku, postavilo na stranu Jaruzelského vlády proti tomuto hnutí, z čehož plynuly i četné problémy s polskými pracovníky v Libyi, jejichž náklonnost k Solidaritě byla Libyjci odsuzována a tito pracovníci byli nuceni k návratu do PRL.³⁴¹ Muammar Kaddáfí vnímal akce Solidarity a její podporu ze západu jako další ze série pokusů západních států o pronikání koordinované akce imperialistické fronty do vnitřních záležitostí „pokrokových“ zemí.³⁴² V návaznosti na „výzvy“ pro libyjskou politiku právě v podobě sporu o Syrta a konfliktu v Čadu požádal Kaddáfí o jednoznačnou podporu ze strany socialistických států. Chtěl se vyvarovat, podle jeho slov, jakéhokoliv vtahování Sovětského svazu a jeho spojenců do případného otevřeného konfliktu s USA, podotkl však, že by Libye ocenila, kdyby ji socialistické státy vybavily prostředky dostatečnými k vlastní obraně.³⁴³

V souvislosti s libyjskou žádostí o další vojenskou pomoc uvedl pak libyjský vůdce ještě několik zajímavých poznámek. Především tvrdil, že sovětský arzenál je díky únikům informací přes Izrael znám Američanům a jejich spojencům, tudíž byly z jejich strany vyvinuty účinné protizbraně. Dosavadní dodávky především sovětské techniky do Libye tedy nestačily podle Kaddáfího k boji proti „imperialistům“, a proto chtěla LALSD koupit

³³⁹ K sestřelení došlo poté, co USA umístily do zálivu své loďstvo. To vyprovokovalo Kaddáfího k aktivitě a útokům na americké lodě libyjským letectvem. Zde se ovšem projevila jasná převaha amerických stíhaček, které útok opětovaly a libyjské letouny sestřelily. Viz DAVIS, B. L., *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya*, s. 14.; ŽÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 212.

³⁴⁰ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Návštěva čs státní a stranické delegace vedené gen. taj. a prezidentem G. Husákem do Libye, Etiopie a JLDLR ve dnech 7. až 14. září 1981*, kr. 383, složka 1153.

³⁴¹ Srov. GASZTOLD-SEŇ, P., *PRL wobec państw Maghrebu 1970-1989*, in: NDIAYE, Bara – LETKO, Paweł (eds.), *Afryka w stosunkach międzynarodowych: historia, stan obecny, perspektywy*, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, 2010, s. 143; GASZTOLD-SEŇ, P. *Kontrwywiadowca ochrona polskich kontraktów*, s. 694.

³⁴² NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Návštěva čs státní a stranické delegace vedené gen. taj. a prezidentem G. Husákem do Libye, Etiopie a JLDLR ve dnech 7. až 14. září 1981*, kr. 383, složka 1153.

³⁴³ Tamtéž.

od států Varšavské smlouvy rakety středního doletu, jakými disponuje Izrael.³⁴⁴ Mezi zapáleným projevem o potřebě bránit Libyi před zahraničními hrozbami Kaddáfí nadhodil, že by bylo vhodné svrhnout Sádátův režim v Egyptě a Nimajrího vládu v Súdánu, neboť se podle plukovníka jednalo o „kolaborantské“ režimy.³⁴⁵ Během svého expozé také libyjský vůdce poznamenal, jakoby mezi řečí, že Libye sice zatím nepodepsala s žádným státem socialistického tábora smlouvu o přátelství a spolupráci,³⁴⁶ ale kdyby Československo předložilo LALSD nabídku k podpisu takovéto smlouvy, „byla by to nabídka lákavá. Jsme [Libye, Kaddáfí] připraveni posoudit tyto otázky.“³⁴⁷ Podle zápisu z jednání by se skoro zdálo, že Kaddáfí této dohodě nepřikládal přílišnou váhu, přesto je zajímavé, že se faktický návrh na úvahy o podpisu smlouvy objevil z libyjské strany ve chvíli, kdy LALSD, lidově řečeno, „teklo do bot“.

Reakce ze strany československého prezidenta byla v lecčem veskrze výmluvná. V Husákových odpovědích se ukázala pouze deklarovaná ochota Libyi pomoci, zatímco realita byla spíše taková, že se ČSSR snažila držet od problémů svého „spojence“ co nejdál. Dokládají to v zásadě všechny komentáře generálního tajemníka týkající se ať už Syrty, Čadu či smlouvy o přátelství a spolupráci. Pokud začneme od konce, pak Gustáv Husák poznamenal, že dotyčná smlouva nebyla ze strany ČSSR doposud navržena hlavně proto, že „jsme [Československo] nechtěli našim přátelům nic vnucovat“, pokud by ale libyjsští představitelé o tuto dohodu stáli, nic by tomu nebránilo. Zde byl zcela patrný Husákův alibismus, neboť obdobnou dohodu již Československo navrhlo k podpisu dalším dvěma destinacím československé výpravy, Etiopii a Jemenu.³⁴⁸ Co se týče Čadu, generální tajemník se omezil pouze na rychlou poznámku, že „ČSSR je raději, když jsou v Čadu vojska libyjská, než francouzská“. K otázce konfliktu v zálivu Velká Syrta Husák poznamenal, že „ČSSR je ochotna v tomto úsilí [Libye hájit její svobodu a nezávislost] pomoci vším, co vyrábíme i při přípravě kádrů a specialistů ve vojenské i ve všech jiných oblastech, kde to Libye považuje za potřebné a užitečné.“ Muammar Kaddáfí toto nejspíše vyhodnotil jako nedostačující ujištění, a proto se prezidenta přímo zeptal, zda by bylo možné vysílat československé vojenské experty do Libye jako bojové jednotky,

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Podle všeho tato smlouva byla navržena Libye ze strany BLR a NDR již během sedmdesátých let, Kaddáfí ji ale nepodepsal ani s jednou z těchto zemí. Tamtéž.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Tamtéž.

kteřé by v případě ohrožení bránily svoje základny. Na toto Husák odpověděl pouze nutnou konzultací s ostatními zeměmi Varšavského paktu.³⁴⁹

Z této vyčerpávající zprávy o rozhovorech obou státníků je patrné, že libyjský přístup ke vztahům se socialistickými zeměmi se značně proměnil. Nejednalo se ovšem o proměnu nezištnou, neboť byla motivována bezprostředním ohrožením Libye samotné. Na druhé straně československá reakce jasně ukázala, že Praha svému „příteli“ sice byla ochotná nadále posílat speciální materiál (za který samořejmě Libye musela náležitě zaplatit), dál ale jít nehodlala. Jinými slovy, snaha Kaddáfího získat příslib vojenské podpory v případném konfliktu od socialistických států, a tím pádem vytvořit z Libye další bojiště studené války, se ve Východním bloku neseťkala s úspěchem. Připomeňme, že touto dobou již druhým rokem běžela sovětská invaze do Afghánistánu, kterou Kaddáfí mohl vnímat jako signál, že Sověti byli ochotní zasahovat ve prospěch svých spojenců proti „reakčním“ tendencím. K samotné invazi navíc Kaddáfí nezaujal jasné stanovisko, přestože se jednalo o vpád do muslimského státu, což opět nahrává úvahám o jeho snaze získat socialistické státy jednoznačně na svou stranu.³⁵⁰

Spor USA a Libye se stal po libyjsko-egyptské roztržce další událostí, ve které viděly státy Východního bloku jistou ekonomickou příležitost. Například Bulhaři již během roku 1981 aktivně navyšovali svůj vliv na LALSD prostřednictvím obchodních výměn, zejména pak odběru libyjské ropy. V roce 1985 chtěla podle vyjádření bulharského velvyslance, které učinil při schůzce titulářů socialistických států v Tripolisu, BLR od Libye přijmout mezi třemi a pěti miliony tun ropy. Sofie se domnívala, že touto cestou lze dosáhnout vyplnění prázdných pozic expertů na ropných polích v Kyrenaice po odchodu Američanů bulharskými specialisty.³⁵¹

³⁴⁹ Tamtéž. Z dokumentů dostupných v ABS víme, že minimálně do roku 1979 bylo stanovisko k případnému vojenskému nasazení československých jednotek v Libyi jednoznačně negativní. Panovala i obava, aby experty z ČSSR Libye nechtěla jako „žoldáky“. ABS, HS-SNB, *Poznatek k situaci v Libyi*, 2. května 1979, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“.

³⁵⁰ Otázku války v Afghánistánu probíral Kaddáfí podle všeho s československým ministrem národní obrany Martinem Džúrem při jeho návštěvě v Tripolisu roku 1980. ABS, ZS/GŠ, *Návštěva Ministra národní obrany ČSSR armádního generála Martina Džúra v Libyjské arabské socialistické lidové Džamáhiriji ve dnech 11.-15. února 1980*, ev. č. R-133001 ZSGŠ. O Kaddáfího postoji k sovětské invazi informovaly také zahraniční deníky, např. *International Herald Tribune*, který psal o rozporuplném překladu Kaddáfího stanoviska k této problematice. Ruská tisková agentura TASS měla přeložit jeho vyjádření jako podporu sovětských akcí, zatímco překladatel *Heraldu* Kaddáfího výrok přeložil takto: „Je třeba zaručit nezávislost Afghánistánu a zastavit veškeré druhy vměšování do jeho vnitřních záležitostí.“ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Herald Tribune – Spor nad otázkou Afghánistánu*, 29. dubna 1981, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye 1972–1987.

³⁵¹ AMZV, TO-T 1980–1989, *Záznam z porady titulářů ZSS*, 10. prosince 1981, Libye – kr. 1, složka 262/111, běžná politická korespondence 1980-1982.

Odběr libyjské nafty byl ale také do značné míry vynucený platební situací LALSD. Jak již bylo řečeno, USA a Saúdská Arábie se ropným embargem a snižováním cen ropy na světovém trhu snažily přimět Kaddáfího režim k „poslušnosti“. Libye tak přicházela o své základní finanční příjmy z těžby a prodeje ropy a tím také ztrácela schopnost splácet své závazky vůči dovozcům.³⁵² BLR proto přistoupila na to, že Tripolis mohl hradit část bulharských pohledávek dodávkami ropy. Československo se k tomuto přístupu prozatím neodhodlalo, byť padly návrhy na podobný princip s tím, že by se jednalo i o politicky motivovanou formu dovozu, tj. odběrem ropy by se vyjádřila solidarita s libyjským režimem.³⁵³ ČSSR ale měla své pochyby o tom, do jaké míry je skutečně Libye americkým embargem finančně poznamenána. Do Prahy totiž pronikly informace, že Kaddáfí vyjádřil „ochotu přijmout tisíce kubánských vojáků“, přičemž platby měly proběhnout parciálně – ropou, tvrdou měnou a v Libyjských dinárech.³⁵⁴

Faktem je, že LALSD dlužila Československu v létě roku 1982 již 37 mil. USD za civilní zboží a 16 mil. USD za speciální materiál. Platební neschopnost (nebo možná neochota)³⁵⁵ Libye stavěla do svízelné situace některé československé podniky, např. Strojexport, který dokonce dvakrát zvažoval odvolání svých zaměstnanců ze země, i přes konečné negativní „ekonomické i politické dopady“.³⁵⁶ ČSSR si podle všeho nemohla dovolit dotovat provoz svých zahraničních podniků. Podle dostupných údajů se navíc zhoršila i situace v oblasti investičních celků, na jejichž realizaci se domluvili českoslovenští a libyjské představitelé na vzájemných jednáních během let 1977, 1978 a 1981. Praha měla ve své gesci pouze výstavbu těch objektů, které byly sjednány po linii HTS-MZO. Zbylé přislíbené projekty, jako byly cementárny, kovárny, továrny na keramiku, sklárny a výroby konfekce, se buď úplně zastavily, nebo výrazně zdržely.³⁵⁷ Přes zdržení libyjských plateb a nesnází v investičních celcích se Československo dále

³⁵² Pro srovnání, tržby LALSD z prodeje ropy klesly mezi léty 1980 až 1984 o více než 13 mld. USD z 23,1 mld. v roce 1980 na 10 mld. v roce 1984. AMZV, TO-T 1980-1989, *Libye – informace o LALSD*, 21. srpna 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111, běžná politická korespondence 1983-1985.

³⁵³ AMZV, TO-T 1980-1989, *Záznam z porady titulářů ZSS konané 4. března 1982*, 7. března 1982, Libye – kr. 1, složka 262/111; AMZV, TO-T 1980-1989, *Informace o LALSD*, 3. března 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁵⁴ AMZV, TO-T 1980-1989, *Záznam z porady titulářů ZSS konané 4. března 1982*, 7. března 1982, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁵⁵ V platbách Libye za československé zboží se projevilo jak embargo na libyjskou ropu ze strany USA, tak snižování cen ropy na trhu Saúdskou Arábií. Z některých dokumentů však vyplývá, že československá strana podezřívala Libyjece ze záměrného neplnění závazků, přestože finanční prostředky měli. AMZV, TO-T 1980-1989, *Záznam z porady titulářů ZSS konané 4. března 1982*, 7. března 1982, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁵⁶ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k jednání při Kaddáfího návštěvě 1982*, 25. srpna 1982, kr. 383, složka 1153.

³⁵⁷ Tamtéž.

shánělo po nových zakázkách, zejména těch bez výběrového řízení. Prioritou se v roce 1982 stala výstavba letiště v distriktu Misdah (také Mizda), které se měl ujmout právě Strojexport a podílet na realizaci se měla i HTS-MZO.³⁵⁸ Diskuze mezi ČSSR a Libyí o další spolupráci v obchodní a politické rovině se odehrály při jedné z posledních velkých reprezentativních událostí vzájemných vztahů obou zemí, kterou byla druhá návštěva plukovníka Kaddáfího v Praze v září 1982.

Muammar Kaddáfí přijel do ČSSR v období pokračujícího a stále se stupňujícího tlaku USA na jeho režim. Libyjské výnosy z ropy sice zatím neklesly na kritickou mez, ovšem zahraničně politická izolace LALSD se spíše prohlubovala, než naopak. Z tohoto pohledu se jeví jako zajímavé i to, že Kaddáfí v rámci svého malého „turné“ po socialistických státech navštívil pouze ČSSR a PLR. Podle plukovníkových vlastních slov se Tripolis snažil dojednat termín schůzky i se Sověty, nicméně Moskva Kaddáfího přijetí odmítla s tím, že generální tajemník Brežněv je ve špatné zdravotní kondici.³⁵⁹ Libyjský vůdce si to podle dostupných informací vyložil jako politicky motivované rozhodnutí. Kaddáfího příjezd do Prahy a Varšavy byl pro několik západních deníků nečekaným počinem a předznamenával spíše plukovníkovu snahu se přes ČSSR a PLR dostat právě do Kremlu.³⁶⁰ Překvapivý byl tento výjezd i z toho důvodu, že libyjský vůdce kvůli němu promeškal významný summit arabských států pořádaný ve Fezu. Západní tisk tuto skutečnost popisoval jako rezignaci Kaddáfího na politiku arabské jednoty. Podle příslušných médií byla cesta Kaddáfího do Prahy a Varšavy také projevem snahy „utéct z oprátky“ mezinárodní izolace užšími styky s Východním blokem.³⁶¹ Této interpretaci by nahrávala i skutečnost, že Kaddáfí při své varšavské návštěvě opakovaně vyslovil podporu Jaruzelskému v otázce hnutí Solidarita, na oplátku ale požadoval polskou aktivitu ve věci Palestiny, konkrétně aby se PLR zasadila o vyloučení Izraele z OSN.³⁶²

Pražské rozhovory libyjského vůdce s československým prezidentem Husákem proběhly v podobném duchu, jako jejich předchozí jednání v roce 1981 v Tripolisu. Jedinou podstatnou změnou bylo Kaddáfího naléhání na znásobení tlaku socialistických států na Izrael, na což Husák odpověděl příslibem zvýšené solidarity s Libyí a dalšími,

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy Muammara Kaddáfího v ČSSR*, 15. září 1982, kr. 383, složka 1153.

³⁶⁰ NA, MZV-VA, II. Československo, ČTK – *Mezinárodní redakce, Zahraniční aktuality - Západní agentury k návštěvě Muammara Kaddáfího v Praze*, 8. 9. 1982, inv. č. 7948, Československo-Liby 1980–1989.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² GASZTOLD-SEŇ, P., *Libia Muammara Kaddafiego i PLR*, s. 325.

nyní již jednoznačně prázdnými frázemi.³⁶³ Plukovník dále požadoval opětovné navýšení objemů dodávaného speciálního materiálu z ČSSR do Libye. Oficiální návštěva Kaddáfího v Praze také vedla k podpisu o rok dříve avizované smlouvy o přátelství a spolupráci – jednalo se o vůbec první takovou smlouvu uzavřenou mezi Libyí a některým ze socialistických států.³⁶⁴ Společně s ní byl také sepsán protokol o obchodní a ekonomické spolupráci.³⁶⁵

S odstupem času se zdálo, že nebezpečí pro LALSD ze strany americké armády opadlo. Velvyslanci socialistických ZÚ v Tripolisu se ale na společné schůzi shodli, že USA spolu s Egyptem ukázaly převahu ve Středozemním moři a Libyi úspěšně zastrašily.³⁶⁶ Muammar Kaddáfí ovšem právě na popud americké „agrese“ proti své zemi během první poloviny osmdesátých let ještě zostřil svou protizápadní politiku. Již několikrát bylo zmíněno, že Kaddáfího Libye otevřeně či skrytě podporovala četná národně osvobozenická hnutí. Mnohé z těchto skupin byly fakticky teroristickými organizacemi, které Libye sponzorovala s cílem poškodit svého vlastního zahraničně politického soka. Od roku 1983 Kaddáfí vystupňoval svou rétoriku ve vztahu k libyjským emigrantům žijícím ve Velké Británii, což vyústilo ve výše uvedené bombové útoky v Manchesteru a v Londýně v prvním pololetí téhož roku.³⁶⁷ Roku následujícího, konkrétně v dubnu, došlo k vraždě policistky Fletcherové před libyjskou ambasádou a vyhoštění libyjských pracovníků Lidové kanceláře (někdejšího velvyslanectví) z Británie. Kaddáfí si tak proti sobě poštval kromě Ronalda Reagana i jemu velice politicky blízkou britskou premiérku Thatcherovou. Tento státnický tandem se měl stát Kaddáfímu osudným.

Zatímco Československo si ještě v létě 1983 pochvalovalo „*postupné vyvrávání nejvyššího libyjského vedení a jeho cílevědomější příklon k politice odpovídající záměrům socialistických zemí*“,“³⁶⁸ SSSR už se zdál být o poznání skeptičtější k mezinárodnímu postavení Libye i k jejímu vedení. Podle tituláře Sovětů v Tripolisu se Kaddáfí chystal

³⁶³ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy Muammara Kaddáfího v ČSSR*, 15. září 1982, kr. 383, složka 1153.

³⁶⁴ AMZV, TO-T 1980–1989, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči LALSD - pro poradu kolegia ministra*, 26. listopadu 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ AMZV, TO-T 1980–1989, *Záznam z porady titulářů ZSS ze 20. února 1983*, 3. března 1983, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁶⁷ RONEN, Y., *Britain's Return to Libya*, s. 682.

³⁶⁸ AMZV, TO-T 1980–1989, *Informace o plnění „Zaměření a hlavních úkolů zahraniční politiky ČSSR vůči LALSD“*, 24. srpna 1983, Libye – kr. 1, složka 262/111.

volných radikálů a pokud se měl dostat z izolace, potřeboval vnější pomoc.³⁶⁹ Zdá se, že zatímco Moskva nad Libyí lidově řečeno „zlomila hůl“ a po vraždě Fletcherové se spojení mezi Kremlem a Tripolisem snížilo na nutné minimum, ČSSR stále usilovala o bližší styky. Riziko střetu ze západními zeměmi se nejspíš československé vládě nezdálo ještě v tuto chvíli příliš vysoké. Pozoruhodné je například i ledově klidné konstatování, že libyjskou národu nebylo možné soudit podle „naší“ morálky ve chvíli, kdy se libyjský režim snažil držet klidovou atmosféru v zemi popravami opozice.³⁷⁰

Jasná ukázka toho, že Libye jako partner mohla fungovat nadále přes její zhoršující se postavení ve světě i přes Kaddáfího propagaci násilí jako prostředku mezinárodní politiky, byla návštěva Lubomíra Štrougala v Tripolisu začátkem května 1984, tedy bezprostředně poté, co byla v Londýně zabita policistka Fletcherová. O tomto „*incidentu*“ před libyjskou ambasádou ostatně informoval československý tisk pouze poznámkou o tom, že se jednalo o „*výsledek zaslepené britské politiky*“. Reakce Britů, tedy vyhoštění libyjských diplomatů, byla pak podle propagandistického článku „*v rozporu s mezinárodními dohodami*“.³⁷¹ Štrougalova návštěva v Libyi měla symbolizovat naplňování dohody o přátelství a spolupráci a dávat signál, že Československo je dále s *džamáhíríjí* solidární.³⁷²

Československý vývoz do Libye také utěšeně rostl, a to přesto, že libyjské tržby z ropy klesaly. V roce 1984 se dokonce povedlo ČSSR vyvézt do LALSD civilní zboží za 135 mil. USD, což byla vůbec největší dosažená exportní částka za celé sledované období.³⁷³ Těžiště obchodu s Libyí bylo ale stále ve speciální oblasti, na kterou se ještě blíže podíváme. V ostatních formách spolupráce byl nicméně Kaddáfího režim spíše pasivní až lhostejný. Praha se opakovaně snažila přimět Tripolis k větší kulturní spolupráci a vzájemné propagaci obou zemí, *džamáhíríja* to však uchopila poněkud jinak. Libyjské představitelé přestali reagovat na pozvání československé vlády a úplně ignorovali opětovné požadavky Prahy na dodržování prováděcího protokolu ke kulturní dohodě. Ovšem, když šlo o „reklamu“ pro LALSD, Libyjci požadovali promptní odpověď a vstřícnost. Příkladem byla v roce 1981 realizovaná výprava libyjské karavany

³⁶⁹ AMZV, TO-T 1980–1989, *Záznam z porady velvyslanců ZSS*, 15. listopadu 1983, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁷⁰ AMZV, TO-T 1980–1989, *Informace o průběhu konzultací zástupců titulářů ZÚ ZSS v Tripolisu*, 6. června 1984, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁷¹ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Pravda – „Výsledok zaslepenej politiky“*, 24. dubna 1984, inv. č. 8420, Sovětský svaz–Libye 1972–1987.

³⁷² AMZV, TO-T 1980–1989, *Informace o LALSD*, 5. března 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁷³ Tamtéž.

velbloudů, původně plánovaná po trase Itálie, Jugoslávie, Maďarsko, ČSSR, Polsko a NDR.³⁷⁴ Bylo vyhověno i žádosti Tripolisu o uspořádání Dnů libyjské kultury v Praze, přičemž Československo si vyžádalo reciproční uspořádání Dnů československé kultury v hlavním městě LALSD.³⁷⁵ Obě akce proběhly na přelomu března a dubna 1983. Mimo tyto náznaky se ovšem hlubší spolupráci v oblasti kultury navázat nedařilo.

V letech 1984 a 1985 lze ve vzájemných vztazích Libye a ČSSR pozorovat setrvalou tendenci Prahy nadále aktivně kontaktovat Tripolis ohledně výměny oficiálních návštěv.³⁷⁶ Přestože se „československá zahraniční politika účinně podílela na dalším prohloubení a rozšíření vztahů mezi oběma zeměmi i mezi Libyí a socialistickým táborem jako celku a usilovala o posílení pozitivních tendencí ve vnitřní i zahraniční politice Libye“,³⁷⁷ spolupráce postupně spíše upadala, a to z několika důvodů. Předně to byla již zmíněná nedochvilnost v libyjském splácení příslušných civilních i speciálních kontraktů. Důležitou roli ovšem nakonec sehrál i vývoj v roce 1985, který dále posouval LALSD do hlubší a hlubší izolace a nakonec ji vystavil přímému nebezpečí.

Ještě v srpnu 1985 sice do Prahy přicestoval A. A. S. Treikí, tajemník Byra zahraničních styků LALSD, ale jeho jednání s československými partnery byla o poznání méně úspěšná než předchozí oficiální setkání. Předně Treikí požadoval bezvizový styk mezi oběma zeměmi a také spolupráci bezpečnostních složek ČSSR a Libye. Na jeho požadavky ale druhá strana odpověděla v prvním případě zamítavě, ve druhém pouze velice zdrženlivě.³⁷⁸ Čechoslováci nadnesli na jednáních připomínky o libyjském neplacení sjednaných zakázek a také již po několikáté navrhli uzavření konzulární dohody – bez úspěchu.³⁷⁹ K horšímu, z hlediska budoucnosti československo-libyjských vztahů, ale hlavně z hlediska mezinárodního postavení Libye jako takové, se začala situace měnit během podzimu a zimy 1985.

³⁷⁴ Karavana nakonec skončila svou cestu v Praze kvůli počasí. Po výpravě zůstal v plzeňské zoologické zahradě jeden z velbloudů, pojmenovaný příhodně Kaddáfí, který však po krátké době zemřel. NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Informace o připravované propagační cestě libyjské karavany velbloudů Evropou*, 11. srpna 1981, kr. 383, složka 1153.

³⁷⁵ Během libyjského týdne kultury byly promítány například tři filmy: *Úspěchy zářijové revoluce*, *Lev pouště a Bitva o Tagrift* – hrdinské, propagační snímky. NA, MZV-VA, II. Československo, *Lidová demokracie - Týden libyjské kultury*, 28. března 1983, inv. č. 7948, Československo-Libye 1980–1989.

³⁷⁶ AMZV, TO-T 1980–1989, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči LALSD - pro poradu kolegia ministra*, 26. listopadu 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ AMZV, TO-T 1980–1989, *Libye – informace o LALSD*, 21. srpna 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111. V případě spolupráce bezpečnostních složek sice nejdříve československá strana na oko žádost řešila, náčelník ZS/GŠ ovšem postupně od záměrů Libyjcům pomoci ustoupil a namísto výcviku zpravodajských důstojníků nabídl libyjské straně dvouměsíční kurzy pro zpravodajce na VAAZ Brno. ABS ABS, ZS/GŠ – svazky, *Požadavky libyjské strany*, 5. února 1987, arch. č. N-41676 ZSGŠ

³⁷⁹ Tamtéž.

Spojené státy v čele s Ronaldem Reaganem a se svým spojencem Velkou Británií začaly během tohoto období vyvíjet ještě větší tlak na *džamáhírji*. Důvodem byla především libyjská podpora teroristických hnutí. Kaddáfí ale nezamýšlel tomuto tlaku podlehnout, naopak. Po Vánocích roku 1985 došlo na letištích v Římě a ve Vídni k teroristickým útokům, které si celkem vyžádaly devatenáct obětí a na sto zraněných. Mezi oběťmi byli čtyři Američané.³⁸⁰ Z útoků byla nejprve obviněna OOP, ale Jásir Arafat angažmá Palestinců odmítl. Následně byla z masakru nařčena Organizace Abú Nidala (OAN) a z jejího sponzoringu právě Kaddáfího režim.³⁸¹ Byť se Libye vůči nařčení ohradila, zabití amerických občanů se stalo jasnou záminkou pro administrativu USA, aby podnikla akci proti *džamáhírji*. Navíc Kaddáfí sám tento motiv podpořil následujícího roku, o čemž ještě bude řeč.

5.3 Akce „LITOMYŠL“ a rezidentura „ROPA“

V minulé podkapitole jsem již do značné míry nastínil rostoucí míru vojenské pomoci Libyi ze strany ČSSR. Byla řeč především o speciálním materiálu a jeho exportu do *džamáhírje*, který kulminoval zejména v letech 1979–1982. Přesto této stránce československo-libyjských vztahů stojí za to věnovat samostatnou podkapitolu, neboť zbraně zdaleka nebyly to jediné, čím ČSSR Libyi pomáhala v jejím vyzbrojování. Na následujících řádcích se pokusím, v kontextu již zmíněných politických událostí, vylíčit, do jaké míry a jakým způsobem se Československo v LALSD vojensky angažovalo. Jak už název této kapitoly signalizuje, budu zde rozebírat akci vojensko-technické pomoci (VTP) Libyi, která nesla krycí jméno LITOMYŠL. Tato akce započala oficiálně v roce 1978 a byla ukončena až se závěrem v této práci sledovaného období, tj. v letech 1988 až 1989. Souběžně s vojenskou pomocí se neslo i zřízení československé rezidentury rozvědné a kontrarozvědné služby s krycím názvem ROPA v Tripolisu při stávajícím ZÚ. Vzhledem k tomu, že činnost rezidentury byla velice úzce navázána na probíhající akci LITOMYŠL, je dle mého soudu záhodno vyložit oba dva procesy souběžně. V této

³⁸⁰ STORK, Joe, *Mad Dogs and Presidents*, in: Middle East Report, č. 140 (1986), s. 7, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3012024>. [cit. 10.2.2020].

³⁸¹ Tamtéž. Abú Nidal byl zakladatelem této organizace, která se odštěpila během sedmdesátých let od Arafatova Fatahu v rámci OOP. Podle československých informací byla tato organizace podporována Libyí a její členové cvičeni v tréninkových táborech přímo v LALSD. ABS, HS-SNB, *Poznátky k teroristickým skupinám v zahraničí. Ustanovení příslušníků teror. Skupin – zpráva*, 3.března 1988, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“.

podkapitole tedy ozřejmím průběh VTP Libyi a s ní spojenou činnost rezidentury. V následující, závěrečné kapitole opět navážu politickým vývojem.

Mohli jsme vidět, že objem vývozu zbraní a vojenské techniky do LAR a později LALSD stoupal s mírnými výchyly od roku 1970 do roku 1977 nepřetržitě. Po návštěvě Abd as-Saláma Džallúda v Praze během května roku 1977 se ale vyjednávání o dodávkách „speciálu“ podstatně změnila. Džallúd navrhl první kontrakty nejen na speciální materiál, ale i na vyslání československých vojenských expertů do Libye. Během jednání s Kaddáfím o rok později došlo k podpisu tzv. generálního kontraktu, který formuloval dlouhodobější spolupráci ve vojenské oblasti v rovině techniky i v rovině vojenských expertů.³⁸² Každoročně potom k tomuto generálnímu kontraktu přibývaly dílčí dodatkové protokoly.³⁸³

V důsledku podepsaných smluv během návštěvy Džallúda v Praze v květnu 1977 odletěl na podzim téhož roku genmjr. Ing. Juraj Lalo, budoucí šéf československých vojenských expertů, v čele 625 vojenských poradců do Tripolisu.³⁸⁴ Zároveň během léta a podzimu 1977 byly finalizovány dohody s Libyí na obsazení rezidentury při ZÚ v jejím hlavním městě. Ministr národní obrany ČSSR gen. Martin Dzúr byl pověřen výběrem vhodných osob na pozice vojenského leteckého přidělence (VLP), jeho sekretáře a důstojníka speciálního spojení.³⁸⁵ V důvodové zprávě ke zřízení úřadu VLP při ZÚ se praví, že toto rozhodnutí bylo motivováno „*rozsáhlou technickou pomocí (bude vysláno více než 1000 odborníků z řad ČSLA), která bude v souvislosti s vývozem vojenské techniky v Libyi prováděna*“.³⁸⁶ Dne 2. listopadu téhož roku byl na pozici VLP schválen libyjským Byrem pro zahraniční otázky plk. František Sýkora, který byl v předchozím období umístěn ve Washingtonu.³⁸⁷

Sýkorovým úkolem v nadcházejícím období bylo především vybudovat agenturní síť o alespoň jednom agentu-prameni (AP), dvou vědomých informátorech (VI) a

³⁸² NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20-23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³⁸³ ABS, Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky SNB – část fondu „Netříděné spisy D/NS“, *Informace o vývoji a současném stavu ZTP ČSSR v Libyi*, 13. dubna 1987, OVKR KVS Ostrava, „Vyhodnocení akce Litomyšl“ + mapy.

³⁸⁴ ŽÁČEK, P., *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, s. 74.

³⁸⁵ ABS, ZS/GŠ ČSLA, *Usnesení 47. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. června*, ev. č. R-133001 ZSGŠ, Rezidentura „ROPA“ – Tripolis, základní svazek.

³⁸⁶ ABS, ZS/GŠ ČSLA, *Důvodová zpráva k usnesení*, ev. č. R-133001 ZSGŠ, Rezidentura „ROPA“ – Tripolis, základní svazek.

³⁸⁷ ABS, ZS/GŠ ČSLA, *Hlášení o plnění úkolu uloženého úkolovým listem*, ev. č. R-133001 ZSGŠ, Rezidentura „ROPA“ – Tripolis, základní svazek.

několika nevědomých informátorech (NI). Cílem sítě potom bylo sledovat činnost „imperialistických“ států v Libyi.³⁸⁸ Krom toho se Sýkorova pozornost měla upínat na získávání informací z řad libyjské i jiné zahraniční diplomacie, o hnutích podporovaných Libyí na Blízkém východě a také o vojenských specialistech vysílaných ČSSR, případně o Libyjcích spřízněných s Československem předchozím studiem či sňatkem. Hlavní záměr řízení agenturní sítě v LALSD byl ale ve sledování, popsání a případně získávání západní bojové techniky (BT).³⁸⁹

Od jara 1978 se i aktivita v rámci vojenské pomoci ČSSR v Libyi začala podstatně rozvíjet. Akce LITOMYŠL vedla ke zřízení nejprve tankových skupin, později v roce 1979 byla zřízena i letecká skupina kolem Českoslováky budované Střední letecké školy (SLŠ) v Tripolisu.³⁹⁰ SLŠ měla několik částí: teoretickou část při učilišti v hlavním městě, 1. pluk v Tripolisu, 2. pluk v Syrtě, 3. pluk v Al-Abraqu (v pramenech přepisováno jako „Brak“) a také samostatnou skupinu L-410 opět v Tripolisu.³⁹¹ Od počátku činnosti československých expertů v LALSD se ale objevovaly potíže s ubytováním a celkově s životními podmínkami. Situace byla ještě poměrně únosná ve chvíli, kdy se v Libyi vyskytovali pouze specialisté sami. V okamžiku příjezdu jejich rodin (první asi už během léta 1978) se problém projevil naplno.³⁹² Pro roky 1977 a 1978 většina expertů totiž bydlela v hotelích, což pro pobyt rodin nedostačovalo. Proto československá strana tlačila na výstavbu obytného komplexu, především ve vytižené oblasti kolem Tripolisu, konkrétně ve lokalitě Tadžura. Libyjci tam nakonec zbudovali pro československé experty trailerový kemp s propustkovým systémem pro jeho obyvatele. V ostatních lokalitách obývaných experty z ČSSR bylo ubytování zařízeno v panelových domech „po evropském vzoru“.³⁹³ V září 1978 bylo v LALSD přítomno již 929 vojenských odborníků z Československa společně se 320 jejich rodinnými příslušníky.³⁹⁴

³⁸⁸ ŽÁČEK, P., *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, s. 75.

³⁸⁹ Tamtéž.

³⁹⁰ ABS, Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky SNB – část fondu „Netříděné spisy D/NS“, *Informace o vývoji a současném stavu ZTP ČSSR v Libyi*, 13. dubna 1987, OVKR KVS Ostrava, „Vyhodnocení akce Litomyšl“ + mapy.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20-23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151.

³⁹³ ABS, Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky SNB – část fondu „Netříděné spisy D/NS“, *Informace o vývoji a současném stavu ZTP ČSSR v Libyi*, 13. dubna 1987, OVKR KVS Ostrava, „Vyhodnocení akce Litomyšl“ + mapy.

³⁹⁴ Pro srovnání – v Iráku tou dobou pobývalo 29 čs. expertů, v Sýrii doposud žádný a v Afghánistánu celkem 17 specialistů. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Přehled osob v akci LITOMYŠL 1984/85*.

Činnost rezidentury se v souvislosti s rostoucí VTP pochopitelně taktéž zvyšovala. V červenci orgán 589 (číselné označení pro plk. Sýkoru při ZÚ v Tripolisu) hlásil, že podnikl první schůzi s tituláři socialistických států za účelem získání některých informací o chodu jejich ZÚ. Podle Sýkory byl problém socialistických úřadů v tom, že byly relativně malé, kromě toho sovětského, který byl větší. Sověti ovšem zase měli potíž s libyjskou vládou, která jim uložila, aby jejich vojenský přidělenec byl v civilním krytí a sám, bez další podpory. To Sověti odmítli a přidělenec tedy v Libyi neměli a byly vyjádřeny pochybnosti o možnosti změny.³⁹⁵ Podle informací orgána měla ze socialistických států v LALSD přidělenec kromě ČSSR pouze Jugoslávie. Sýkora také informoval o činnosti tzv. Řídící skupiny (ŘS), která byla sestavena pro přehlednější řízení akce LITOMYŠL i její kontrarozvědné obrany.³⁹⁶ Uvedl, že z ŘS zatím neaktivněji pracoval plk. Kostráb, který se snažil získat podrobné informace k britskému tankovému systému SIMFIRE, který Britové v Libyi zanechali po evakuaci jejich základen během let 1970 a 1971. Kostráb přesvědčoval Libyjce, aby československým expertům dovolili instalovat tento systém na dovezené československé tanky T-55, čímž by se jim podařilo tuto technologii získat – zatím však neúspěšně.³⁹⁷ Z hlediska budování agenturní sítě ovšem Sýkora během svého působení na rezidentuře ROPA spíše neuspěl. Podařilo se mu sice získat několik spolupracovníků (SP), např. SP ABDUL, RADIS, ŠER či DUMI, ale z jejich činnosti byly získány jen poměrně obecné a nedostačující informace.³⁹⁸

Ke dni 31. 12. 1978 bylo v LALSD umístěno 650 vojenských specialistů na základních Tripolis, Tobruk, Benghazi, Tolmejta, Bomba, Barca, Sirta a Sabrata.³⁹⁹ Mírný pokles počtu expertů byl zapříčiněn koncem některých kontraktů, případně jejich změnou a následným obnovováním, zejména v pozemní části akce LITOMYŠL.⁴⁰⁰ V následujících letech se ovšem počty expertů opět začaly navyšovat – v roce 1983 jich bylo už 1154, převážně v leteckých skupinách.⁴⁰¹ Finanční profit z angažmá

³⁹⁵ ABS, ZS/GŠ ČSLA, *Hlášení orgána 589 o činnosti*, 17. července 1978, ev. č. R-133001 ZSGŠ.

³⁹⁶ Podle dostupných informací tato skupina rozšiřovala osádku vojenského oddělení ZÚ o dalších osm členů v čele s generálem. ABS, Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky SNB – část fondu „Netříděné spisy D/NS“, *Informace o vývoji a současném stavu ZTP ČSSR v Libyi*, 13. dubna 1987, OVKR KVS Ostrava, „Vyhodnocení akce Litomyšl“ + mapy.

³⁹⁷ ABS, ZS/GŠ ČSLA, *Hlášení orgána 589 o činnosti*, 17. července 1978, ev. č. R-133001 ZSGŠ.

³⁹⁸ ŽÁČEK, P., *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, s. 75.

³⁹⁹ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Informace o čs. vojenské technické pomoci Libyi*, 27. července 1981, kr. 382, složka 1151.

⁴⁰⁰ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Přehled osob v akci LITOMYŠL 1984/85*.

⁴⁰¹ Tamtéž.

československých specialistů byl značný, neboť podle dostupných informací Libye platila za jejich práci ročně kolem 14 mil. USD.⁴⁰² V rámci akce LITOMYŠL ale zdaleka nešlo jen o jednosměrné vysílání expertů. ČSSR také přislíbila už při jednáních s Kaddáfím v Praze roku 1978 přijmout stovky libyjských studentů na vojenské školy v ČSSR, ponejvíce pak na Vojenskou akademii Antonína Zápotockého (VAAZ) v Brně.⁴⁰³ Přisun těchto studentů se ještě zvýšil po Husákově návštěvě v Libyi roku 1981. Libyjci na jednáních vyslovili přání na umístění dalších 650 budoucích expertů na československé vysoké školy.⁴⁰⁴ Problémem ale tentokrát byly brněnské kapacity ubytování, a tak Praha podmínila přijetí dalších libyjských občanů tím, že LALSD se bude aktivně finančně podílet na stavbě kolejí, bytů a jiných ubytovacích zařízení pro tyto studenty. Stavební práce měla pak dodat podle dohod MLR.⁴⁰⁵ Libye pochopitelně za studium musela také náležitě zaplatit, celkově se odhadovala částka kolem 34 mil. USD za dalších přijatých 590 studentů.⁴⁰⁶ VAAZ Brno pochopitelně nemohla sama pojmout takovýto objem nových aspirantů na letecké experty, proto se ČSSR rozhodla část z nich umístit také na Vysokou vojenskou leteckou školu (VVLŠ) do Košic. Spolu s letci také Libye žádala o výcvik zdravotnického personálu, který byl zprostředkován na lékařské fakultě Univerzity Hradec Králové.⁴⁰⁷

Československo se podle všeho snažilo skutečně maximálně vyhovět libyjským požadavkům, ať už z politických, nebo z finančních důvodů. Svědčí o tom i souhlas s výstavbou šedesáti nových bytů v Brně a okolí za účelem ubytování Libyjců, a též přijetí dalších 210 školitelů na VAAZ Brno z řad civilních i z armády.⁴⁰⁸ Přijímání studentů z *džamáhírije* se ale neobešlo bez těžkostí. Československo opakovaně apelovalo na uzavření vzájemné konzulární a právní dohody s LALSD, protože „*často nevhodné chování libyjských studentů se projevovalo ve vysoké trestné činnosti (opilství,*

⁴⁰² NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Informace o čs. vojenské technické pomoci Libyi*, 27. července 1981, kr. 382, složka 1151.

⁴⁰³ Celkem šlo o 330 studentů převážně leteckého zaměření a také o dva štábní důstojníky. NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě Muammara Kaddáfího, gen. taj. VLK LALSD v ČSSR ve dnech 20-23. 6. 1978*, 29. června 1978, kr. 382, složka 1151. K libyjským studentům v Brně uvádí Miroslav Belica (někdejší diplomatický pracovník MZV ČSSR), že první z nich na VAAZ Brno byli už v roce 1975. Viz. BELICA, Miroslav, *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: Nejen o zbraních semtexu a Lockerbie*, Praha: Epocha, 2018, s. 59.

⁴⁰⁴ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Zpráva o zajišťování technické pomoci Libyi výukou na VAAZ*, 24. července 1981, kr. 383, složka 1153.

⁴⁰⁵ Tamtéž.

⁴⁰⁶ NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Podklady k jednání při Kaddáfího návštěvě 1982*, 25. srpna 1982, kr. 383, složka 1153.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ NA, A-ÚV KSČ, *Usnesení o rozšíření kapacit pro studium a speciální výcvik zahraničních, zejména libyjských studentů*, 26. srpna 1982, kr. 383, složka 1153

znásilnění a výtržnictví, v současné době si odpykává trest za zabití jeden libyjský občan a od ledna 1985 další tři vzati do vazby)“.⁴⁰⁹ Podobnými problémy s libyjskými studenty se zabývaly například i autority v Polsku, které musely řešit četné přestupky Libyjců, zejména rušení veřejného pořádku za zvýšené konzumace alkoholu, někdy i ničení vybavení univerzitních kolejí.⁴¹⁰ Je až absurdní, že zatímco Libyjci mimo svou zemi alkohol evidentně běžně užívali, uvnitř LALSD se obchodování nebo konzumace alkoholických nápojů podle islámského práva zakazovaly a přísně trestaly. V souvislosti s výrobou pálenky přímo na pracovišti bylo během akce LITOMYŠL posláno domů například několik československých expertů z pracoviště v Tadžuře.⁴¹¹ Zdálo se však, že v mnohých případech prohřešků československých expertů fungovala jakási „autokorekce“ více, než reálné tresty ze strany libyjské administrativy. O tom svědčí dokument, který jasně stanovuje pravidla pobytu specialistů v Libyi, konkrétně v nově otevřeném ubytovacím zařízení v oblasti Tamahint. V dokumentu stálo, že byl vydán zákaz navazovat neschválené soukromé kontakty s místními obyvateli, soukromě cestovat po Libyi, soukromě podnikat či obchodovat s místními a především se zakazovala výroba a konzumace alkoholu. Přesto podle hlášení zdravotnice Gondekové „každý československý specialista vařil pivo, užíval se k tomu med, nebo droždí“.⁴¹² Padla i zmínka o nelichotivém faktu – četné ženy a dívky v rámci československého výjezdu si totiž přivydělávaly prostitutí, která podle všeho vynášela v Libyi nemalé peníze.⁴¹³

Spojení mezi prací rezidentury ROPA a akcí LITOMYŠL je zřejmé hlavně ve „vytěžování“ účastníků akce, případně ve snaze o jejich získání za spolupracovníky. Orgán 589 se snažil získávat poznatky o bojové technice západních států přímo na místě prostřednictvím pracovníků některých skupin. Během osmdesátých let, a zejména během druhé poloviny, pak docházelo k „vytěžování“ československých expertů po jejich návratu z Libye za účelem získání informací o všech oblastech života a práce v Libyi, případně o vztahu mezi Libyjci a Čechoslováky. Co se týče práce orgána 589, plk. Sýkora, jeho činnost už v březnu roku 1979 revidoval jeho přímý nadřízený, náčelník 23.

⁴⁰⁹ AMZV, T0-T 1980–1989, *Libye – informace o LALSD*, 21. srpna 1985, Libye – kr. 1, složka 262/111.

⁴¹⁰ GASZTOLD-SEŇ, P. *Kontrwywiadowcza ochrona polskich kontraktów*, s. 677.

⁴¹¹ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Kompromitácia VKR v akcií Litomyšl*, 23. září 1988, Záznamy ze schůzek – akce LITOMYŠL.

⁴¹² ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Gondeková Jitka – vytěžení k jejímu pobytu v Libyi*, 29. června 1988, Záznamy ze schůzek – akce LITOMYŠL.

⁴¹³ ABS, Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky SNB – část fondu „Netříděné spisy D/NS“, *Zřízena nová letecká skupina v Tamahin*, únor 1987, OVKR KVS Ostrava, „Vyhodnocení akce Litomyšl“ + mapy.

oddělení ZS/GŠ ČSLA plk. Václav Hataš.⁴¹⁴ Hataš vedl rozhovory i s Jurajem Lalem, velvyslancem Varholíkem a také s rezidentem III. správy Federálního ministerstva vnitra (FMV) pplk. Čechem, který měl na starosti sledování libyjské kontrarozvědné činnosti vůči československému ZÚ.⁴¹⁵ Činnost Sýkory byla kritizována pro jeho neaktivnost a slabé agenturní výsledky. I z tohoto důvodu nebylo Hatašem doporučeno přistoupit ke kroku odsunu vzorků BT z Libye do ČSSR, protože hrozila kompromitace zúčastněných spolupracovníků.⁴¹⁶ Ze zprávy také vyplývá, že libyjská kontrarozvědkka vůbec, alespoň podle vědomí pplk. Čecha, nerozpracovala československou činnost v rámci rezidentury na ZÚ.⁴¹⁷

Hlavním úkolem rezidentury se na období let 1980–1982 stalo zabezpečení státních návštěv, především Husákovy v roce 1981.⁴¹⁸ František Sýkora byl následně během roku 1982 odvolán a na jeho místo nastoupil jeho někdejší nadřízený plk. Hataš.⁴¹⁹ Velice zajímavý je ovšem dokument, který předcházal střídání VLP na rezidentuře v Tripolisu. Tato zpráva, psaná prvním zástupcem ministra národní obrany a zároveň náčelníkem Generálního štábu ČSLA genplk. Miroslavem Blahníkem, definovala běh rezidentury na další období. Blahník nařizoval prostřednictvím této zprávy genmjr. Zdeňku Kácovi, novému šéfovi československých vojenských expertů v Libyi, aby bez prodlení vybudoval tzv. Informační systém (IS), založený na Kácovi podřízených příslušnících ČSLA přítomných v LALSD.⁴²⁰ Tento IS měl následně umožnit rezidentuře „získávat využitelné informace o vnitropolitickém vývoji v Libyi, její zahraniční a vojenské politice, o pronikání imperialistických států do země, o jejich ozbrojených silách, zbraních a bojové technice dodávané ze států, které nejsou členy Varšavské smlouvy, bezpečnostním režimu a jiné zprávy, které jsou nutné k přijímání potřebných opatření k ochraně a zajištění zájmů ČSSR a států Varšavské smlouvy v Libyi a na Blízkém východě.“⁴²¹ Z tohoto úryvku je patrné, že se zájem na „přátelském“ fungování LALSD vůči

⁴¹⁴ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Návrh na služební cestu náčelníka 23. oddělení ZS/GŠ plk. Václava Hataše do Tripolis a Bagdadu*, 11. 3. 1979, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴¹⁵ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Záznam o provedení služební cesty – komplexní kontroly úřadu VLP TRIPOLIS-LIBYE*, 30. 3. 1979, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Záznam o jednání s JUMR Václavem, velvyslancem čs. ZÚ v Libyi*, 12. srpna 1981, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴¹⁹ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Protokol o předání a převzetí rezidentury ROPA*, 9. listopadu 1982, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴²⁰ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Věc: Vybudování a řízení informačního systému – nařízení*, 2. října 1982, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴²¹ Tamtéž.

Československu velmi navýšil. Blahník dále pokračoval výčtem aspektů, kterými se Libye pro ČSSR stala klíčovou zemí z hlediska dalšího partnerství. Předně uvedl, že „Libye (...) má v důsledku ropného bohatství značné devizové prostředky a ochotu je investovat (...) Proto je pro naši ekonomiku nejdůležitějším obchodním partnerem, přinášejícím značné valutové zisky.“ Zástupce ministra národní obrany ale nešetřil v úkolování Káce ani kritikou vůči libyjskému režimu: „Tzv. třetí Kaddáfího teorie je ve své podstatě reakční a bezperspektivní. (...) Proto může ve vývoji [Libye] dojít ke zvrátům, které mohou způsobit i zásadní změny v současném politickém kurzu. (...) Je nezbytné, aby naše politické vedení a vojenské velení bylo soustavně informováno o současném stavu a předpokládaném vývoji v zemi.“⁴²² Tolik Blahníkova zpráva, co se týče politického směřování LALSD. Z uvedeného je vidět, že českoslovenští představitelé skutečně „netrpěli“ nějakou přehnanou náklonností k libyjskému režimu, tím méně pak k jeho hlavní osobě – Kaddáfímu. Výhodnost užší spolupráce s Tripolisem v ekonomické rovině se však jevila jako dostatečný motiv k tomu Libyi vyjadřovat solidaritu i v rovině politické, byť šlo jen o pragmatickou pózu. Nelze však nepozorovat určitou míru obav ze zvratu situace v LALSD a jejího přiklonění ke kapitalistickým státům. Blahník explicitně uvedl jako jeden z hlavních cílů ochranu zájmů ČSSR, což v tomto případě dle mého soudu neznamenal jen navazování ekonomické spolupráce, ale hlavně ovlivňování vnitřního stavu v Libyi tak, aby k této spolupráci mohlo docházet pokud možno i nadále. Povšimněme si toho, že ve zprávě není ani jednou zmíněna úloha SSSR.

Za účelem fungování IS v Libyi Blahník navrhoval další budování agenturní sítě, užší a efektivnější spolupráci s novým orgánem 432, plk. Hatašem, který fungoval v Tripolisu pod civilním krytím jako „velvyslanec rada“, a také pravidelné podávání informací přes šifrované zprávy do ČSSR, případně osobní konzultace při pobytu Káce či Hataše v Praze. V rámci rozšíření agenturní činnosti Blahník mimo jiné požadoval získání alespoň pěti vědomých informátorů-spolupracovníků (VI-SP) do roku 1983.⁴²³

Angažmá plk. Hataše na pozici VLP při rezidentuře ROPA se zdálo zpočátku plodnější, než práce předchozího rezidenta Sýkory. Hatašovi se podařilo získat jednoho

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ Krom toho Blahník nařizoval: 1) vybrat „vědomé informátory – spolupracovníky“ (VI-SP), tj. omezenou skupinu lidí, kteří budou prověřeni na základě pokynů od VLP, 2) VI-SP měli prostřednictvím „nevědomých informátorů“ (NI) získávat informace 3) všechny úkoly IS plnit v součinnosti s VLP, 4) poskytovat pomoc čs. zpravodajským orgánům i nad rámec zadání, 5) dodržovat zásady konspirace, 6) veškeré informace předávat VLP, od něj zase přebírat úkoly z ČSSR, 7) hodnotit pravidelně činnost VI, 8) při pobytu v ČSSR se setkat s náčelním ZS/GŠ a zhotovit dosažené cíle a stanovit další, 9) náčelník ZS/GŠ měl hodnotit vývoj růstu IS a předávat informace Blahníkovi. Tamtéž.

agenta-pramen, jednoho VI a dva spolupracovníky z řad československých expertů.⁴²⁴ Prostřednictvím nových kontaktů se pak Hataš zabýval hlavně konfliktem na Blízkém východě a vztahy mezi Tripolisem a Káhirou. Jeho činnost však musela být podle všeho ukončena na základě Hatašova „kšeftování“ s alkoholem. Do bytu VLP se totiž někdo násilně vloupal a tak se přišlo na to, že Hataš disponoval velkým obnosem peněz. Zároveň podle vlastních hlášení dával každému „*bednu whisky*“ za drobné protislužby, což bylo krajně podezřelé.⁴²⁵ Orgán 432 podle dostupných údajů opravdu s alkoholem nešetřil. Je to patrné z několika jeho objednávek, např. hned po jeho nástupu na rezidenturu v roce 1982 na 120 litrů vína a 30 litrů aperitivu.⁴²⁶ Hataš byl tak v roce 1986 vystřídán novým VLP Vratislavem Budařem.⁴²⁷

Úspěchy rezidentury ROPA za celou dobu jejího fungování nebyly podle dostupných dokumentů nijak velké. Hlavní zadání, tedy získání vzorků západní bojové techniky, se dařilo plnit jen v ojedinělých případech. Činnost rezidentury byla do jisté míry poznamenána laxním přístupem získaných spolupracovníků, kteří se v „terénu“ neosvědčili. Příkladem za všechny byla snaha rezidentury proniknout do knihovny letecké školy v Tripolisu. Knihovna měla obsahovat různá periodika a materiály s fotografiemi a podrobnými údaji o technice užívané západními státy v oblasti letectví,⁴²⁸ a proto se rezidentura rozhodla zaměřit svou činnost právě na tuto knihovnu a materiály získat. Po několika nepodařených pokusech, kdy pověřený spolupracovník nedokázal získat příslušné materiály, i když z knihovny se prý běžně kradlo a nikdo by si toho nevšiml, bylo od akce upuštěno.⁴²⁹ Asi největším úspěchem byla práce SP s krycím jménem RADIS, který dokázal ukořistit vzorky BT, konkrétně laserového dálkoměru TLMD-ISKRA a zařízení SIMRAY.⁴³⁰

Pokud se podíváme na průběh akce LITOMYŠL, shledáme, že i zde měla ČSSR zajištěnou kontrarozvědnou ochranu. Už jsem zmiňoval, že v roce 1983 bylo v Libyi

⁴²⁴ ŽÁČEK, P., *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, s. 76.

⁴²⁵ ABS, HS-SNB, *Pokus o násilné vniknutí do bytu čs. VLP plk. Hataše v Libyi. Pravděpodobné kšeftování s. Hataše s alkoholem v ZP*, 27. února 1985, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“.

⁴²⁶ ABS, ZS/GŠ – svazky, *Doplnění reprezentačního skladu – objednávka*, 16. prosince 1982, arch. č. N-41676 ZSGŠ.

⁴²⁷ ABS, HS-SNB, *Přehled osob dříve řazených na rezidentuře Libye*, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“.

⁴²⁸ Šlo konkrétně o francouzské letouny typu Mirage a americké stíhací letouny F-15.

⁴²⁹ ABS, ZS/GŠ, *Hodnocení a pokyny pro další činnost*, 6. května 1980, ev. č. R-133001 ZSGŠ.

⁴³⁰ ABS, ZS/GŠ, *Nařízení pro činnost rezidentury ROPA na rok 1980/81*, listopad 1979, ev. č. R-133001 ZSGŠ.

přítomno 1154 vojenských poradců a specialistů, s rodinnými příslušníky tato skupina tvořila celkem 1836 osob. Z tohoto počtu bylo v kategorii tajných spolupracovníků (TSP) vedeno 37 agentů (A nebo AG) a 35 důvěrníků (D).⁴³¹ Právě tito TSP byli (i když ne pouze oni) přednostně „těženi“ po jejich návratu do ČSSR. Přímo na rezidentuře v Tripolisu pak byli zpravidla řazeni jeden rezident a pět tzv. operativních pracovníků (OP). Tito lidé byli zodpovědní za jednotlivé pracovní skupiny. Z kontrolní zprávy plk. Slavomíra Horského víme, že v roce 1987 bylo v Libyi celkem patnáct takovýchto skupin přidělených na stejném počtu stanovišť.⁴³²

Nemá dle mého soudu velký smysl na následujících řádcích rozebírat jednotlivá hlášení agentů a důvěrníků z jejich „vytěžení“ po návratu do ČSSR, pokusím se tedy o jakýsi průřezový obraz toho, co se ve zprávách navrátilivších se vojenských specialistů nejčastěji objevovalo, případně co z těchto hlášení bylo zajímavé či podstatné pro vývoj československo-libyjských vztahů.

Běžná délka kontraktů na vojenské specialisty v jednotlivých oblastech se podle zpráv po roce 1980 ustálila na čtyři roky. Experti měli možnost, pokud o to stáli, jezdit jednou až dvakrát ročně na dovolenou domů.⁴³³ Již bylo zmíněno, že se českoslovenští občané zpočátku ubytovali v hotelích, v některých oblastech tomu tak bylo i v pozdějších letech akce. Ti experti, kteří byli ubytováni v hotelu podle dostupných informací zakoušeli řadu nepříjemností, například pravidelné prohlídky pokojů hotelovou službou v době jejich nepřítomnosti, objevují se i případy krádeže či „přehrabávání se“ v soukromých věcech. Libyjská policie na hlášení takovýchto problémů zpravidla nereagovala, nebo nad nimi mávla rukou a prohlásila, že to vykonali „*děti, nebo lidé, kteří nemají rozum*“.⁴³⁴

Množství Československem vysílaných expertů mělo celkem pochopitelně dopad na konspiraci jejich činnosti a utajování vojenských informací. Podle několika zpráv od

⁴³¹ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Přehled osob v akci LITOMYŠL 1984/85*.

⁴³² Jednalo se o tato stanoviště: 1) Řídící skupina (ŘS) Tripolis, 2) Teoretická část Střední letecké školy a technická kancelář Střední letecké školy Tripolis, 3) 1. letecký školní pluk Tripolis, 4) 2. letecký operační pluk Sirta, 5) 3. letecký operační pluk Brak, 6) Dopravní sekce L-410 Tripoli, 7) Škola obrněných vozidel Tripoli, 8) Dělostřelecké skupiny D1-D3 Tripoli, 9) Dělostřelecká skupina D4 Homs, 10) Tankové skupiny T1-T5 Tadžura, 11) Tanková skupina T6 Bengházi, 12) Tanková skupina T7 Tobruk, 13) Tanková skupina T8 Joffrah-Hoon, 14) tanková skupina T9 Sebha, 15) APRO-letecké opravny Tamahint. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), „*Zpráva o vykonání služební cesty st. ref. spec. 2. odboru HS-VKR do Libye*“, 12. prosince 1987.

⁴³³ HS VKR-SNB – svazky, část fondu „VKR – různé“, „Vytěžení agentury akce Litomyšl“, *Agent ADAMEC*, 17. srpna 1987, kr. 613 (89/1), č. j. 0085/12-81.

⁴³⁴ HS VKR-SNB – svazky, část fondu „VKR – různé“, „Poznatkové karty Litomyšl - vytěžení“, *Mjr. Ing. WOLF Hynek /D-HYNEK/*, červenec 1985, kr. 1149 (186/10), odbor VKR 4. A.

„vytěžených“ důvěrníků či agentů běžně docházelo na všech pracovištích buď k vědomému, nebo nevědomému poskytování tajných informací specialistům cizích států, zejména pak těm z Německé spolkové republiky, kterých v Libyi byl značný počet.⁴³⁵ Vyzrazování utajených skutečností se ovšem nevztahovalo jen na vojenský materiál, ale podle dostupných výpovědí důvěrníků bylo zcela běžné, že na těch stanovištích, kde docházelo k čilému styku Čechoslováků s Libyjci, českoslovenští pracovníci místním prozrazovali, kdo je operativním pracovníkem VKR.⁴³⁶ Udržet úroveň konspirace pro práci rezidentury v Tripolisu tedy muselo být nanejvýš obtížné.

Opakujícím se motivem na pracovištích nebo v ubytovnách československých expertů byl také poslech „nepřátelských“ radiostanic, zejména *Svobodné Evropy* a *Hlasu Ameriky*.⁴³⁷ Byť podle pramene DUNAJ nedocházelo ke „kontaminaci nepřátelskou ideologií“, morálka na pracovištích nebyla vysoká, a to ani ve zdravotnických ubytovnách v Bengházi, kde prý byly československé zdravotní sestry známy poskytováním sexuálních služeb za peníze.⁴³⁸ Častým rysem v hlášeních byla také podezření z přípravy a upozornění na realizaci emigrace pracovníků do západních zemí, hlavně do NSR, nebo do Francie.⁴³⁹

Z hlediska vztahů československých specialistů s Libyjci se dá říci, že se podmínky různily podle jednotlivých pracovišť, a to zejména na základě možnosti vzájemného kontaktu mezi místními a Čechoslováky. Na některých stanovištích (jako byla třeba Sebha nebo Hoon)⁴⁴⁰ ke stykům příliš nedocházelo z důvodů striktního zákazu či jazykových bariér, jinde naopak kontakt s Libyjci nabyl až intimních rozměrů, případně měl „obchodní“ charakter.⁴⁴¹ Obecně byly bližší styky s místními nežádoucí pro obě strany mimo výkon povolání. Čechoslováky totiž podle několika zpráv sledovala místní

⁴³⁵ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Poznatky k akci „L“ získané vytažením prostředka VKR po návratu z nej*, 28. prosince 1987, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴³⁶ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Důvěrník KÁLA – vytěžení po návratu z akce Litomyšl*, 3. ledna 1988, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴³⁷ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Poznatky k akci „L“ získané vytažením prostředka VKR po návratu z nej*, 28. prosince 1987, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴³⁸ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Mjr. Mikula Igor – záznam z vyřazovacího pohovoru*, 14. ledna 1988, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴³⁹ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Miroslav Kříž – informace*, 15. března 1987, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴⁴⁰ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Důvěrník KÁLA – vytěžení po návratu z akce Litomyšl*, 3. ledna 1988, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴⁴¹ Například prodej lihu, narkotik, obchod s cennostmi atp. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Zpráva o výjezdu na akci Litomyšl*, 12. června 1988, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

libyjská bezpečnost a československá rezidentura pojala podezření, že by mohlo docházet k pokusům o získání informací od expertů z ČSSR nátlakovou či jinou formou.⁴⁴²

Největší rozepře se objevovaly přímo v oblasti československými specialisty vykonávané činnosti. Libyjci si například opakovaně stěžovali na kvalitu výrobků z ČSSR, jejichž úroveň podle nich nebyla se západní technikou (ale v některých případech dokonce ani s technikou bulharskou) vůbec srovnatelná.⁴⁴³ Z toho také pramenil údajný libyjský zájem především o techniku západní provenience, zatímco východní experti ze socialistických zemí byli využíváni hlavně jako „*montéři*“, tedy substituce za samotné Libyjce, kterým se „*moc dělat nechtělo*“.⁴⁴⁴ Srovnání mezi západními produkty a zbraněmi dodávanými do Libye z Východního bloku Libyjci zakládali hlavně na střetu s nepřítelem v Čadu, který „*fasoval*“ právě vojenský materiál z kapitalistických států.⁴⁴⁵

Pohled Libyjců na československé pracovníky nebyl také zdaleka pozitivní – o lidech z ČSSR se opakovaně vyjadřovali jako o „*chudých Evropanech*“.⁴⁴⁶ S nedůvěrou pak místní pohlíželi i na specialisty ze SSSR. Sovětský svaz podle nich totiž nebyl o nic lepší, než USA, protože si chtěl pro sebe uchvátit co nejvíce zisku a zdrojů v zemích jako je Libye.⁴⁴⁷

Akce LITOMYŠL probíhala nepřetržitě až do konce sledovaného období, tedy do roku 1989. Ve speciální oblasti docházelo z důvodů, které zmíním v příští kapitole, k postupnému snižování objemu dodávek. V oblasti expertů ale spolupráce pokračovala bez přerušení, až v roce 1989 byly znát první signály oboustranného opouštění pozic. Hlavní důvody k odchodu československých expertů z LALSD byly dva: 1) zhroucení komunistického režimu v ČSSR, 2) opětovné navázání styků mezi Libyí a Egyptem, které vyvolalo poptávku LALSD po arabských expertech a nahrazení specialistů

⁴⁴² Tamtéž.

⁴⁴³ Konkrétně se stížnosti týkaly hlavně munice k samohybné houfnici DANA. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Cesta příslušníků FMNO na požadavek Omnipol/HTS do Libye*, 2. března 1988, „Písemnosti z akce Litomyšl“.

⁴⁴⁴ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Agent PAVEL – Vytěžení po návratu ze služebního výjezdu na akci LITOMYŠL*, 26. září 1988, „Záznamy ze schůzek – akce Litomyšl“.

⁴⁴⁵ HS VKR-SNB – svazky, část fondu „VKR – různé“, „Poznatkové karty Litomyšl - vytěžení“, *Agent KUBA*, 14. ledna 1987, kr. 1149 (186/10), odbor VKR 4. A.

⁴⁴⁶ HS VKR-SNB – svazky, část fondu „VKR – různé“, „Poznatkové karty Litomyšl - vytěžení“, *Agent Cyril – vytěžení po návratu z Libye*, 6. října 1986, kr. 1149 (186/10), odbor VKR 4. A.

⁴⁴⁷ ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Výjezd pplk. Slavomíra Horského, staršího referenta specialisty II. Odboru III. S-SNB*, 4. listopadu 1987, „Zpráva o vykonání sl. cesty st. ref. spec. 2. odboru HS VKR do Libye“.

nearabských.⁴⁴⁸ Není možné přesně stanovit, kolik československých expertů se v Libyi za celé období akce „L“ vystříдалo, hlavně kvůli různé délce kontraktů a jejich obnovování jednotlivým osobám. Lze však odhadnout, že počet zúčastněných specialistů se pohyboval v tisících, stejně tak počet v ČSSR proškolených Libyjců.⁴⁴⁹ Z hlediska úspěšnosti akce je patrné, že její průběh čelil mnohým překážkám, zejména nedůvěře Libyjců, nevhodným životním podmínkám a nízké pracovní morálce samotných specialistů. Přesto Československo vysílalo pracovníky do LALSD kontinuálně, ponejvíce z důvodů finančních a také z vůle prosadit se více v kompetitivním libyjském prostředí. Podle výše zmíněných zpráv se ale tento cíl příliš nedařil, především kvůli konkurenci kapitalistických států, po odchodu Američanů hlavně NSR. Přestože k jisté míře sblížení v politické rovině mezi *džamáhírijí* a socialistickými státy došlo (byť částečně vynuceně), události let 1986 a později 1988 vedly ke konci tohoto procesu.

⁴⁴⁸ Už v červnu pplk. Slavomír Horský vyjel do Libye, aby se zasadil o postupné snižování počtu čs. expertů v oblasti. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), *Pplk. Slavomír Horský – výjezd do Libye*, 11. června 1989, „Zpráva o vykonání sl. cesty st. ref. spec. 2. odboru HS VKR do Libye“. V jedné z posledních zpráv z roku 1989 ze 13. prosince 1989 psal o znovunavázání egyptsko-libyjských styků i pplk. Ing. Otto Kozlík. ABS, HS VKR-SNB, III. Správa SNB (A 30), „*Záznam z výjezdu*“ – st. ref. specialista 2. odboru HS-VKR pplk. Ing. Otto Kozlík, 13. prosince 1989. „Kozlík Otto – návrh na výjezd prac. III. S SNB do Libye“.

⁴⁴⁹ Jen do roku 1982 bylo v ČSSR proškoleny 842 Libyjců. NA, A-ÚV KSČ – Gustáv Husák, *Výsledky návštěvy M. Kaddáfího v ČSSR v září 1982 ve speciální oblasti*, 14. září 1982, kr. 383, složka 1153.

6 Epilog vztahů 1986–1989

Rok 1986, respektive jeho první půle, byl pro vztahy Československa a Libye zlomový. Avšak, podobně jako tomu bylo v předchozích případech, i v této změně hrála úlohu hlavně mezinárodní situace. Jinými slovy, libyjské vztahy se socialistickými zeměmi nadále velice nepříznivě ovlivnila událost, která se jich vlastně bezprostředně netýkala. Opět se totiž projevila Kaddáfího „horkokrevná“ politika směrem k podpoře a také realizaci mezinárodního terorismu. Tentokrát ale libyjský vůdce narazil na kompaktní spojenectví USA a Velké Británie, které ho málem stálo život.

Hovořil jsem již o sérii teroristických útoků přímo vedených nebo sponzorovaných Libyí v letech 1983 až 1985. Poslední dva zmíněné, na vídeňském a římském letišti, definitivně přesvědčily Ronalda Reagana, že je třeba se s Kaddáfího režimem vypořádat. Počátkem roku 1986 tedy Američané opět umístili do Libyji nárokováného zálivu Velká Syrta své námořnictvo. Muammar Kaddáfí na to reagoval po svém – vyhlásil nařízení všem libyjským Lidovým kancelářím (na počátku osmdesátých let ustanovený název pro někdejší libyjská velvyslanectví), aby začaly připravovat ozbrojené akce proti americkým cílům, zejména těm v Evropě.⁴⁵⁰ ČSSR o přípravách teroristů věděla, alespoň podle zprávy z Tripolisu z března 1986, v níž bylo potvrzeno, že libyjské Všelidové shromáždění přijalo rezoluci, podle které mělo docházet k vytváření sebevražedných komand a jejich vysílání do příslušných evropských lokalit.⁴⁵¹ Zároveň Libye navýšila počet výcvikových táborů pro „národně-osvobozené jednotky“ a vyzvala všechny Arabů, aby se na boji proti imperialismu podíleli.⁴⁵²

Výsledkem Kaddáfího nařízení byl útok na diskotéku *La Belle* v Západním Berlíně dne 5. dubna 1986, která byla často navštěvována americkými vojáky. Dva z nich byli při útoku zabiti, mnozí další zraněni.⁴⁵³ Ve fázi příprav byly údajně místními tajnými službami zastaveny další libyjské útoky na americké cíle v Ankaře a Paříži.⁴⁵⁴ V reakci na střelbu v *La Belle* označil Reagan na tiskové konferenci 9. dubna Kaddáfího za „vzteklého psa Blízkého východu“.⁴⁵⁵ Americká odvěta na sebe pochopitelně nenechala dlouho čekat. Operace El Dorado Canyon, trestná výprava amerického letectva s cílem

⁴⁵⁰ OAKLEY, Robert, *International terrorism*, in: *Foreign Affairs*, roč. 65, č. 3. *America and the World* (1986), s. 617.

⁴⁵¹ ABS, HS-SNB, *Zřízení komand v Libyji*, 11. 3. 1986, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“.S

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ JUREŇCZYK, L., *Great Britain Against Libya's State Terrorism in the 1980's*, s. 65.

⁴⁵⁴ OAKLEY, R., *International Terrorism*, s. 618.

⁴⁵⁵ SIMONS, G., *Libya: The Struggle for Survival*, s. 336.

rozbít „prosovětský“ libyjský režim a pokud možno zabít jeho vůdce, započala 15. dubna 1986. Uskutečnění akce umožnila svým rozhodnutím britská premiérka Thatcherová, která dala k dispozici americkým perutím letiště v Anglii. Operace se ovšem nezdařila, Kaddáfí přežil a jako odvetu za zabití libyjské občany při náletech na Tripolis a Benghází přislíbil zvýšení podpory IRA a dalších separatistických organizací.⁴⁵⁶

Demonstrace síly USA a Británie v Libyi možná nevydělala plukovníka Kaddáfího natolik, aby ustal s podporou teroristů. Podle komunikačního „ticha“ v politické rovině mezi LALSD a Východním blokem v následujících letech ale vylekala právě socialistické státy. Generální tajemník SSSR Michail Gorbačov po bombardování libyjských měst americkým letectvem nevyslovil Kaddáfímu ani slova podpory.⁴⁵⁷ *Rudé právo* sice v květnu 1986 psalo o tom, že při návštěvě Džallúda v Kremlu vyjádřili sovětští představitelé solidaritu s Libyí a odsouzení americké agrese, nicméně bylo jasné, že SSSR se do jakéhokoliv konfliktu kvůli LALSD nechtělo.⁴⁵⁸ „Couvnutí“ socialistických států od partnerství s Tripolisem se projevilo i v tom, že PLR obnovila své styky s Izraelem, což jistým způsobem naznačovalo Kaddáfímu, na co se nadále omezí polsko-libyjské styky.⁴⁵⁹

V případě Československa k omezení vztahů došlo také, a to především v politické rovině. Praha nadále okleštila své angažmá v LALSD pouze na obchodní záležitosti. Krom mezinárodního tlaku na Libyi byl ale ve vztazích obou zemí další háček, kterým bylo libyjské neplacení dodávek jak civilního zboží, tak „speciálu“. O tomto problému ostatně jednal v roce 1987 František Langer s Libyjci přímo v Tripolisu na listopadovém setkání.⁴⁶⁰ Z neschopnosti Libye splácet dodávaný materiál plynulo i snížení celkové sumy za československý export – meziročně se jednalo v roce 1987 o propad o zhruba 87 mil. USD. Langer měl v Tripolisu sice navrhnout, aby LALSD splácela další dodávky ropou, v tuto chvíli už ale *džamáhírje* o tuto možnost neměla zájem, což ukazuje na vzájemné ochlazení vztahů.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ RONEN, Y., *Britain's Return to Libya*, s. 683. Následujícího roku byla v Severním moři zadržena loď Eksund s nákladem libyjských zbraní určených pro IRA. SIMONS, G., *Libya: The Struggle for Survival*, s. 302.

⁴⁵⁷ GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 102. Připomeňme, že krátce po útoku Američanů na Libyi se ani ne rok vládnoucí Gorbačov musel vypořádávat s dopady jaderné katastrofy v Černobylu. Otázka bezpečnosti Libye tedy v té době nebyla rozhodně jeho prioritou.

⁴⁵⁸ NA, MZV-VA, III. Svět a státy, *Rudé právo – Džallúd v Moskvě*, 28. května 1986, inv. č. 8420, Sovětský svaz-Libye.

⁴⁵⁹ GASZTOLD-SEŇ, P., *Libia Muammara Kaddáfiego i PLR*, s. 325.

⁴⁶⁰ AMZV, TO-T 1985–1989, *Libye - plnění zaměření a hlavní úkoly čs zahr politiky vůči LALSD*, 30. listopadu 1987, Libye – kr. 1, složka 262/111.

⁴⁶¹ Tamtéž.

V závislosti na oslabení režimu po útocích amerických bombardérů na dvě největší libyjská města došlo v Libyi k tzv. „zelené přestavbě“, při které byl částečně obnoven soukromý sektor a také uvolněny politické represe.⁴⁶² Rušení státních podniků dále odcizovalo Libyi a socialistické státy, přičemž v případě Československa toto bylo ještě umocněno zadržením nákladu zbraní a v ČSSR vyráběné výbušniny semtex na palubě lodi *Eksund*, která v roce 1987 směřovala z Libye přes Kypr k severoirským břehům s podporou pro tamní separatisty.⁴⁶³ Kaddáfí zároveň paradoxně skepticky komentoval sovětskou perestrojku a označil ji za proces, který pouze kopíruje učení *Zelené knihy*.⁴⁶⁴ Finálním hřebíčkem do rakve československo-libyjských vztahů se ale stala světoznámá událost z prosince roku 1988.

Kaddáfí, jak bylo výše naznačeno, nepolevil v podpoře mezinárodního terorismu ani po amerických útocích na Tripolis a Benghází. To se plně projevilo během roku 1988. Podle informací československé kontrarozvědky se Libye s větší opatrností než dříve věnovala výcviku a podpoře skupině teroristů kolem Abú Nidala, která byla nyní složena výhradně z Libyjců.⁴⁶⁵ Přípravy LALSD na odvetu vůči Američanům a Britům vyvrcholily v prosinci téhož roku, kdy libyjští agenti uskutečnili bombový útok na palubě letu Pan Am 103, známého více jako útok v Lockerbie. Linka společnosti *Pan American Airways* z Heathrow do New Yorku převážela celkem 243 cestujících a patnáct členů personálu – všichni následkem výbuchu a zřícení letadla zahynuli. Trosky letounu dopadly na skotské městečko Lockerbie, kde napáchaly další škody a usmrtily jedenáct lidí.⁴⁶⁶ Podle revidované zprávy předložené britskému parlamentu mělo k výbuchu podle plánu atentátníků dojít až nad Atlantickým oceánem, což by zabránilo detailnímu ohledání zbytků letadla.⁴⁶⁷ Tím, že se letoun zřítíl na pevninu mohlo dojít k analýze místa činu a podle vyšetřovatelů byl výbuch způsoben československým semtexem. V důsledku tohoto zjištění ČSSR zakázala vývoz této výbušné směsi do zahraničí.⁴⁶⁸

⁴⁶² GOMBÁR, E., *Dramatický půlměsíc*, s. 89.

⁴⁶³ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 216.

⁴⁶⁴ AMZV, TO-T 1985–1989, *Sovětská přestavba a politika libyjského vedení*, 17. dubna 1989, Libye – kr. 1, složka 262/111.

⁴⁶⁵ ABS, HS-SNB, *Poznatky k teroristickým skupinám v zahraničí. Ustanovení příslušníků teror. Skupin – zpráva*, 3. 3. 1988, arch. č. B-910 VKR, objektový svazek s tematikou „MNO – zpravodajská správa“, podsvazek reg. č. 269/159 „Libye“

⁴⁶⁶ Hansard, House of Commons Debate, 22. prosince 1988, vol. 144, col. 599–608, dostupné z: <<https://bit.ly/3csq9RF>> [cit. 17. 3. 2020]

⁴⁶⁷ The National Archives, ser. FO, i. č. 973/691, Libye a bombový útok na Pan Am 103, květen 1992 (revidováno).

⁴⁶⁸ V Libyi ale již tou dobou mělo být přítomno až 960 tun této velice složitě detekovatelné výbušniny. ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 216.

Bombový útok na let Pan Am 103 byl posledním „velkým aktem“ Kaddáfího zahraniční politiky v oblasti mezinárodního terorismu. Přišel ve chvíli, kdy se libyjský vůdce nemohl již déle obracet s žádostí o podporu směrem k socialistickým státům a Sovětskému svazu. USA a Británie také zvolily jiný způsob odvety za násilí na svých občanech, než v roce 1986, což bylo klíčové. Místo ozbrojené akce západní státy nastoupily cestu sankcí a soudního procesu s Libyí, který sice Muammar Kaddáfí z počátku odmítal, ale nakonec k vydání dvou libyjských občanů k soudnímu tribunálu došlo. Celá věc byla uzavřena až v roce 2001.⁴⁶⁹ Důsledkem avanturistické politiky libyjského režimu tedy bylo konečné vynucené „umravnění“ Libye. Ve vztahu k socialistickým státům ovšem Tripolis po Lockerbie necítil už vůbec žádné politické závazky. To ostatně vyplývá i ze zprávy z října 1989, která jasně praví, že Libye plní stanovy vzájemně podepsaných smluv jen v případě, že se jí to vyplatí.⁴⁷⁰

Pozoruhodná je ovšem pokračující obchodní spolupráce mezi ČSSR a LALSD. Přestože na politické rovině došlo k utlumení styků a vojenští poradci postupně opouštěli Libyi, Praha nadále kontraktovala a exportovala do *džamáhírije* civilní i speciální zboží, byť ne již v takových objemech jako dříve.⁴⁷¹ Přestože Tripolis byl znepokojen událostmi ve Východní Evropě, pokračovala i československo-libyjská spolupráce na expertní úrovni. V roce 1989 se mírně navýšil počet expertů ve zdravotnictví vyslaný ČSSR do LALSD, a to na 560 osob.⁴⁷² Obecně ale platilo, že po libyjských požadavcích na dodávky zboží zůstávaly rozsáhlé dluhy, které nebyly splaceny do pádu komunistického režimu v Československu⁴⁷³.

⁴⁶⁹ RONEN, Y., *Libya's Conflict With Britain*, s. 280.

⁴⁷⁰ AMZV, TO-T 1985–1989, *Hodnocení plnění mezistátních dohod mezi ČSSR a Libyí*, 30. 10. 1989, Libye – kr. 1, složka 262/111

⁴⁷¹ Tamtéž.

⁴⁷² Tamtéž.

⁴⁷³ ZÍDEK, P. – SIEBER, K., *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, s. 216.

7 Závěr

Od nepříliš plodné spolupráce v padesátých a šedesátých letech 20. století se československo-libyjské vztahy výrazně zlepšily po roce 1969 a Kaddáfího revoluci. K vzájemné spolupráci mezi LAR a Východním blokem také přispěla sovětsko-egyptská roztržka, která nastartovala proces pronikání socialistických států do libyjského prostředí. Přestože to byla Moskva, kdo dal rozhodující impuls ke sblížení zemí Východního bloku s Kaddáfího režimem, Praha již od roku 1970 aktivně obchodovala s Tripolisem jak v oblasti civilní, tak v oblasti speciální. Zpočátku vzájemně podezřívavý přístup k vztahům v politické rovině doznal změny po roce 1974, kdy došlo k prvním významným výměnám vládních delegací mezi LAR a ČSSR. Hnacím motorem vztahů se v této fázi stal především pragmatismus libyjského ministerského předsedy Abd as-Saláma Džallúda. Antikomunismus Muammara Kaddáfího se sice do jistém míry projevoval ve vzájemných stycích, především mezi LAR a Sovětským svazem, postupně ovšem opadal s libyjskou potřebou získání spojenců.

Československo ve sblížování s Libyí vyvíjelo vysokou míru aktivity, mimo jiné i v oblasti obchodu a vysílání specialistů. Zcela přelomový pak byl v tomto ohledu rok 1977, kdy se prostřednictvím další státní návštěvy Džallúda v Praze začaly realizovat dlouhodobé kontrakty na speciální materiál i jiné investice. Proces pronikání československých PZO do Libye byl spojen se snahou tamní režim ovlivnit v politické rovině natolik, aby se definitivně přimknul k zemím socialistického tábora a stal se stabilním spojencem Východního bloku v oblasti Severní Afriky, čímž měl nahradit Sádátův Egypt. Československá snaha ovšem narážela na četné překážky, zejména pak libyjskou laxnost v dodržování uzavřených smluv v kulturní oblasti, na což Praha opětovně upozorňovala. Zároveň se jako problematická ukázala ochrana československých pracovníků v *džamáhíríji*, neboť se nedařilo přimět Tripolis k uzavření konzulární dohody a smlouvy o právní spolupráci.

V letech 1977 a 1978 se rovněž rozeběhla akce LITOMYŠL, která spočívala v dodávkách speciálního materiálu na dlouhodobé kontrakty, ale hlavně ve vysílání vojenských poradců z ČSSR do Libye. Počet těchto expertů stoupal až do roku 1985, kdy pod vlivem destabilizace libyjské mezinárodní pozice Praha začala postupně specialisty stahovat zpět. Vojenský personál byl tvořen školiteli na Střední letecké škole v Tripolisu, opravárenským personálem v rámci dělostřeleckých a tankových divízi a také sloužil k zajišťování výstavby investičních celků po linii HTS-MZO. Mezi vojenskými experty

bylo množství agentů a spolupracovníků československé rozvědky, přičemž o jejich úkolování a konspiraci se starala rezidentura v hlavním městě Libye s krycím názvem ROPA. Její činnost byla zaměřena především na získávání informací o bojové technice dodávané do LALSD kapitalistickými státy, hlavně USA a Velkou Británií. Úspěšnost rezidentury se však ukázala jako relativně nízká i s ohledem na špatnou morálku spolupracovníků a nedobrou úroveň konspirace.

Oproti tomu akce LITOMYŠL vykazovala dobré výsledky a Československu z ní plynula nemalá finanční satisfakce v podobě volné měny. Praha zároveň maximálně vycházela vstříc často přemrštěným požadavkům Tripolisu, ať už v oblasti zásilek „speciálu“, nebo v případě navyšování počtu libyjských studentů na VAAZ Brno a VVLŠ Košice. Přestože vztahy mezi *džamáhíríjí* a Sovětským svazem byly po většinu v této práci sledovaného období relativně chladné, Československo se svou aktivitou snažilo získat důvěru Libye a hlavně ji povzbudit k užší spolupráci. V této snaze si paradoxně navzájem konkurovaly země Východního bloku, a to především v případě vysílání specialistů v příslušných technických či vědeckých odvětvích. Různě nastavené požadavky na finanční ohodnocení práce specialistů ze sovětského tábora umožnily Libyi efektivně vyvíjet tlak na snižování cen či počtu expertů nejen z Československa.

Kaddáfího zahraniční politika se téměř ihned od počátku jeho vlády orientovala na Hnutí nezúčastněných zemí. Libyjská „nezúčastněnost“ se ale ukázala spíše jako touha po čerpání benefitů ze států východu i západu. Tripolis sice neváhal profitovat z nabídek socialistických států, zároveň ale nepokrytě využíval služeb specialistů ze Západu, zejména v oblasti konzultací. Podobně se Libye orientovala na státy prezentující se taktéž jako nezúčastněné, zejména pak na Titovu Jugoslávii. V tomto kontextu je však nutno podotknout, že Československo dosáhlo s Libyí v politické rovině velice úzkého partnerství, které formálně vyvrcholilo v roce 1982 podpisem smlouvy o přátelství a spolupráci, kterou Libye neuzavřela s žádným jiným socialistickým státem. Z ohlasů v soudobém tisku lze také soudit, že pro ČSSR i LALSD byly vzájemné vztahy věci zvýšení mezinárodní prestiže.

Československo se podle dostupných informací snažilo také vylepšit svůj obraz v regionu Severní Afriky vysíláním expertů a budováním infrastruktury. V případě Libye byly sice začátky krušné, jak bylo prezentováno na příkladu silnice Nalut-Ghadames, Čechoslováci nicméně zanechali v zemi stopu jako hledači vody a budovatelé studní, či jako zdravotníci na poliklinikách v Tripolisu a Bengházi nebo jako letečtí školitelé.

Z pramenů nelze soudit, že by Praha byla ve svých záměrech v Libyi zcela řízena sovětským velením. V počáteční fázi rozvoje styků mezi Libyí a socialistickým táborem sice stál motiv sovětsko-egyptského rozkmitření, další průběh byl však ve velké míře definován působením československé zahraniční politiky, a to zejména v obchodních stycích. Ostatně poměrně vysoký obrat udržovala ČSSR s *džamáhírijí* i po roce 1985, kdy sovětsko-libyjské vztahy podstatně ochladly. Krize politických styků ovšem vyplynula z avanturistické a násilné strategie Kaddáfího režimu ve věci mezinárodního terorismu. Státy Východního bloku nebyly ochotny se postavit za Libyi, která otevřeně útočila na občany západních států. Tento pragmatický a sebezáchovný postoj se ve chvíli, kdy docházelo ke sbližování SSSR a kapitalistických států při jednání Gorbačova s představiteli Západu, jevil zcela na místě. Otázka další podoby spolupráce Libye a socialistických zemí byla nakonec rozhodnuta v roce 1989, jednak postupným rozpadem Východního bloku, ale také mezinárodním tlakem na LALSD po tragédii v Lockerbie.

V návaznosti na otázky stanovené v úvodu této práce můžeme říci, že spolupráce Libye a ČSSR byla vzájemně prospěšná především v ekonomické oblasti. Obchodní styky se během sledovaného období navyšovaly až do roku 1986.⁴⁷⁴ V případě Libye profit plynul z vybudované infrastruktury a závodů na výrobu speciálního materiálu, případně z angažmá československých expertů v Libyi a školení libyjských občanů v Brně, Košicích a Hradci Králové. Praha pak z partnerství těžila hlavně po stránce finanční, avšak, jak již bylo zmíněno, od druhé třetiny osmdesátých let docházelo k libyjskému zadlužování a neochotě splácet nasmlouvané zboží a služby.

Podle výše zmíněných závěrů lze soudit, že ČSSR mimo ekonomických výhod cílila ve spolupráci s Libyí také na zisk politický. Zde vidíme asi nejpodstatnější rozdíl v přístupu obou zemí ke vzájemné kooperaci. Zatímco Praha byla ochotna za účelem pevnějšího připoutání Libye k socialistickému táboru vycházet Tripolisu v leccčem vstříc, Kaddáfího režim spolupráci vnímal velice pragmaticky a dohody plnil pouze, pokud se mu to jednoznačně vyplatilo. Ve chvíli, kdy se ukázalo, že *džamáhírijí* hrozí bezprostřední nebezpečí od jejích „imperialistických“ nepřátel, obracel se Kaddáfí na země Východního bloku s žádostí o pomoc a podporu. Jenže na základě předchozí zkušenosti se Československo rozhodlo neriskovat kvůli nespolehlivému partneru vlastní kůži. Dle mého soudu tedy obě země sledovaly odlišné politické cíle – společné jim

⁴⁷⁴ Jak bylo již výše zmíněno, k poklesu vývozu ČSSR do Libye došlo jen v první polovině sedmdesátých let z důvodu výpadku v kontraktech na speciální materiál. Následně ale tržby československé strany za vývoz kontinuálně rostly.

ovšem bylo jejich nenaplnění, které do velké míry vyplynulo z mezinárodního kontextu, především pak postupného oslabení SSSR a nesmířlivé politiky Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové.

8 Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

Archiv bezpečnostních složek

- Fond *Hlavní správa rozvědky SNB – svazky*
- Fond *Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – III. správa SNB (A 30)*
- Fond *Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – svazky*
- Fond *Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády*

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR

- Teritoriální odbory – tajné 1970–1974, Libye
- Teritoriální odbory – tajné 1975–1979, Libye
- Teritoriální odbory – tajné 1980–1989, Libye

National Archives

- Foreign and Commonwealth Office London

Národní archiv ČR

- Fond *Archiv ÚV KSČ – Gustáv Husák*
- Fond *Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv*

Prameny v elektronické podobě

- Hansard, House of Commons Debate, vol. 144, col. 599–608, dostupné z: <https://bit.ly/3csq9RF> [cit. 17. 3. 2020]

Odborná literatura

Monografie

BELICA, Miroslav, *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*, Praha: Epoque, 2018

DANKOVIČOVÁ, Inge, *Libye*, Praha: Pressfoto, 1980

DAVIS, Brian Lee, *Qaddafi, Terrorism, and the Origins of the U. S. Attack on Libya.*, New York: Praeger, 1990

- DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé*, II. díl, Konce dobrodružství 1964–1991, Praha: Karolinum, 2009
- EL SAADANY, Salah, *Egypt and Libya from inside, 1969–1976: the Qaddafi revolution and the eventual break in relations, by the former Egyptian ambassador to Libya*, Jefferson: McFarland, 1994
- GOMBÁR, Eduard, *Dějiny Libye*, Praha: NLN, 2015
- GOMBÁR, Eduard, *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Irán v procesu transformace*, Praha: Karolinum, 2001
- HRBEK, Ivan, *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja*, Praha: Svoboda, 1982
- KADDAFI, Muammar, *Zelená kniha*, Praha: Dialog, 1990
- KRINCVAJ, František – HRBEK, Ivan, *Dotek obráceného půlměsíce*, Praha: Grafit, 1994
- MUEHLENBECK, Philip E. – TELEPNEVA, Natalia (eds.), *Warsaw Pact Intervention in the Third World: Aid and Influence in the Cold War*, London: Bloomsbury Publishing, 2019
- PARGETER, Alison, *Libya: the rise and fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012
- SICKER, Martin, *The Making of a Pariah State: The Adventurist Politics of Muammar Qaddafi*, New York: Praeger, 1987
- SIMONS, Geoff, *Libya: The Struggle for Survival*, London: Macmillan Press, 1996.
- VANDEWALLE, Dirk, *Libya Since Independence: Oil and State-Building*, New York: Cornell University Press, 1998
- VENCOVSKÝ, František, *Měnová politika v české historii*, Praha: Česká národní banka, 2001
- ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009

Studie a články

AHMAD, Naveed, *The Palestine Liberation Organization*, in: Pakistan Horizon, roč. 28, č. 4, The Middle East (1975), dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41394763>.

ANDERSON, Lisa, *Muammar al-Qaddafi: The „King“ of Libya*, in: Journal of International Affairs, roč. 54, č. 2 (2001)

BADOLATO, E. V. *Clash of Cultures: The Expulsion of Soviet Military Advisors from Egypt*, in: Naval War College Review, roč. 37, č. 2 (1984), s. 71, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44642308>

GASZTOLD-SEŃ, P., *PRL wobec państw Maghrebu 1970–1989*, in: NDIAYE, Bara – LETKO, Paweł (eds.), *Afryka w stosunkach międzynarodowych: historia, stan obecny, perspektywy*, Olsztyn: Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, 2010

GASZTOLD-SEŃ, Przemysław, *Libia Muammara Kaddafiego i PLR. Zapomniani sojusznicy okresu zimnej wojny*, in: BANIA, Radosław – ZDULSKI, Krzysztof (eds.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe v regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, Łódź: Ibidem, 2012

GASZTOLD-SEŃ, Przemysław, *Państwa arabskie wobec „Solidarności”*, in: Świat wobec „Solidarności”, red. Jaworski P. Kamiński Ł., Wrocław 2013, s. 577-604.

GASZTOLD-SEŃ, Przemysław. *Kontrwywiadowcza ochrona polskich kontraktów wojskowych w Libii w latach 80.*, In: SKÓRA, Wojciech - SKUBISZ, Paweł (eds.), *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, č. II, Szczecin: IPN, 2015.

JACKSON, Brian A., *Provisional Irish Republican Army*, in: JACKSON, Brian A. – BAKER, John C., et al., *Aptitude for Destruction*, vol. 2, RAND Corporation, 2005

JENKINS, Brian M., *International Terrorism: The Other World War*, in: KEGELEY, Charles W. (Ed.), *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, New York: St. Martin's Press, 1990

JOFFE, E. G. H., *The International Consequences of the Civil War in Chad*, in: Review of African Political Economy, č. 82 (1982), s. 92, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3998100>

- JUREŃCZYK, Lukasz, *Great Britain Against Libya's State Terrorism in the 1980's*, in: *Historia i Polityka*, č. 24 (2018), s. 61–71.
- LINDE, Gerd, *Zum sowjetisch-libyschen Verhältnis*, in: *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien*, č. 47 (1975).
- OAKLEY, Robert, *International terrorism*, in: *Foreign Affairs*, roč. 65, č. 3. *America and the World* (1986)
- OGUNBADEJO, Oye, *Qaddafi and Africa's International Relations*, in: *The Journal of Modern African Studies*, roč. 24, č. 1, (1986), s. 33–68
- RONEN, Yehudid, *Britain's Return to Libya: From the Battle of Al-Alamein in the Western Libyan Desert to the Military Intervention in the 'Arab Spring' Upheaval*, in: *Middle Eastern Studies*, roč. 49, č. 5. (2013), s. 682, dostupné z <https://doi.org/10.1080/00263206.2013.811651>
- RONEN, Yehudid, *Libya's Conflict with Britain: Analysis of a Diplomatic Rupture*, in: *Middle Eastern Studies*, roč. 41, č. 2 (2006), s. 271–283, dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4284446>
- SAINT JOHN, Ronald Bruce, *The Soviet Penetration of Libya*, in: *The World Today*, roč. 38, č. 4 (1982), s. 131–138
- SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969 – 1979*, In: *Historický obzor*, č. 9-10 (2000), s. 226–233
- SMITH, Tony, *New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War*, in: *Diplomatic History*, roč. 24, č. 4, Fall (2000), s. 567–591
- STORK, Joe, *Mad Dogs and Presidents*, in: *Middle East Report*, č. 140 (1986), dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3012024>
- STOTTLEMYRE, Steve, *Tactical Flexibility: Libyan Foreign Policy Under Qadhafi, 1969-2004*, in: *Digest of Middle East Studies*, roč. 21, č. 1. (2012), s. 178–201
- WAI, Dunstan M., *The Sudan: Domestic Politics and Foreign Relations under Nimiery*, in: *African Affairs*, roč. 78, č. 312 (1979), s. 297–317, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/722142>

ŽÁČEK, Pavel, *Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky*, in: *Paměť a dějiny*, roč. 5, č. 3 (2011), Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, s. 74–86

9 Seznam použitých zkratk

A/AG – Agent

ABS – Archiv bezpečnostních složek

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí

AP – Agent pramen

ASS – Arabský socialistický svaz

BLR – Bulharská lidová republika

BP – *British Petroleum*

BT – Bojová technika

BVV – Brněnské výstaviště

ČSA – Československé aerolinie

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSSR – Československá socialistická republika

ČTK – Československá tisková kancelář

D – Důvěrník

DS – Dopravní stavby

FMV – Federální ministerstvo vnitra

FMZO – Federální ministerstvo zahraničního obchodu

FROLINAT – Fronta národního osvobození Čadu

GS-VLK – Generální sekretariát Všeobecného lidového kongresu

GŠ – Generální štáb

HTS – Hlavní technická správa

HTS- MZO – Hlavní technická správa Ministerstva zahraničního obchodu

IS – Informační systém

Kčs – Koruna československá

KSČ – Komunistická strana Československa

LALSD – Libyjská arabská lidová socialistická *džamáhíríja*

LAR – Libyjská arabská republika

LD – Libyjský dinár

MID – Ministry innostranych děl

MLR – Maďarská lidová republika

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NA – Národní Archiv

NDR – Německá demokratická republika

NI – Nevědomý informátor

NSR – Německá spolková republika

OAN – Organizace Abú Nidala

OOP – Organizace pro osvobození Palestiny

OP – operativní pracovník

OSN – Organizace spojených národů

PB ÚV KSČ – Politbyro Ústředního výboru Komunistické strany Československa

PIRA – Prozatímní irská republikánská armáda

PLR – Polská lidová republika

PZO – Podnik zahraničního obchodu

RP – Rudé právo

RRV – Rada revolučního velení

RSR – Rumunská socialistická republika

RV – Revoluční výbor

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

ŘS – Řídící skupina

SLŠ – Střední letecká škola

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SP – Spolupracovník

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

S-StB – Správa Státní bezpečnosti

SV-HTVS – Společný výbor pro hospodářskou, technickou a vědeckou spolupráci

TO-T – Teritoriální odbory – tajné

TSP – Tajný spolupracovník

USA – Spojené státy americké

USD – Americký dolar

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VAAZ – Vojenská akademie Antonína Zápotockého v Brně

VHA – Vojenský historický archiv

VI – Vědomý informátor

VKR – Vojenská kontrarozvědka

VLK – Všeobecný lidový kongres

VLP – Vojenský letecký přidělenec

VRCV – Vnitřní reprodukční cenové vyrovnání

VTP – Vojensko-technická pomoc

VVLŠ – Vysoká vojenská letecká škola v Košicích

ZS/GŠ – Zpravodajská správa Generálního štábu

ZÚ – Zastupitelský úřad